

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาศาสนาการณัฏฐาการชายฝั่งร่วมกันของชุมชนชายฝั่งทะเลรอบอ่าวตราด
อำเภอเมือง จังหวัดตราด

โดย

นายปฏิวัติ กาญจนวงศ์
และคณะ

สนับสนุนโดย
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(สิงหาคม 2552)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาศาสนาการนันทวิทยาการชายฝั่งร่วมกันของชุมชนชายฝั่งทะเลรอบอ่าวตราด
อำเภอเมือง จังหวัดตราด

โดย

นายปฏิวัติ กาญจนวงศ์
และคณะ

สนับสนุนโดย
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
(สิงหาคม 2552)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่ง ที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมใน กระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็น รูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มี ความเก่งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ใน ท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึง อยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้ งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ใน กระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการ แยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของ ข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้ง ไว้แล้วอาจจะทำให้ใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้าง ความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการ บันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของ ศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการ

บอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่น่าเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
สารบัญรูปภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์	2
1.4 ประเด็นศึกษา	2
1.5 วิธีการดำเนินการ	4
1.6 สิ่งคาดว่าจะได้รับ	4
1.7 คณะทำงาน	5
1.8 ที่ปรึกษาโครงการ	5
บทที่ 2 บริบทชุมชน	6
2.1 บริบทอำเภอตราด	6
2.2 บ้านเป็ดใน ต.ห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	7
2.3 บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	13
2.4 ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	17
2.5 ต.อ่าวใหญ่ อ.เมือง จ.ตราด	24
2.6 ต.ตะกวด อ.เมือง จ.ตราด	25
2.7 ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	26
2.8 ต.ซำราก อ.เมือง จ.ตราด	27
2.9 ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด	28
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน	29
3.1 ตารางสรุปการทำงานพื้นที่	29
3.2 เอกสารสรุปการประชุม	32

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	111
4.1 ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนรอบอ่าวตราด	111
4.2 สถานการณ์ปัจจุบันของป่า ทรัพยากรชายฝั่ง และสิ่งแวดล้อมของชุมชน	119
4.3 ความหลากหลายทางชีวภาพจากฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน	121
4.4 สถานการณ์ของแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ	136
4.5 ภูมิปัญญา/ความรู้ท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของชุมชนรอบอ่าวตราด	139
4.7 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบอ่าวตราด	147
4.8 ปัญหาที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบอ่าวตราด	155
4.9 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	157
4.10 กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เข้ามาจัดการทรัพยากร	162
บทที่ 5 บทเรียนที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	163
5.1 ภาพรวมการทำงานที่ผ่านมา	165
5.2 แนวทางต่อการทำงานในพื้นที่อ่าวตราด	164
5.3 ประเด็นที่จะทำต่อไป	166
5.4 ข้อเสนอแนะ	167

ภาคผนวก

ประมวลภาพการทำงานที่ผ่านมา

สารบัญรูปภาพ

เรื่อง		หน้า
รูปภาพที่ 1	แผนที่อ่าวตราด ถนนและเขตการปกครอง	6
รูปภาพที่ 2	แผนที่ป่าชายเลนบริเวณศูนย์ศึกษาสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	84
รูปภาพที่ 3	แผนที่อ่าวตราด ถนนและเขตการปกครอง	104
รูปภาพที่ 4	แสดงภาพแผนที่ชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียวโดยการวาดของทีมิวิจัย	105
รูปภาพที่ 5	แสดงการจัดเวทีเพื่อถอดบทเรียนและทำกิจกรรมร่วมกันก่อน	108
รูปภาพที่ 6	แสดงการรวมกลุ่มถอดบทเรียนเกี่ยวกับความรู้เรื่องป่าในชุมชน	108
รูปภาพที่ 7	(ซ้าย) ภาพที่ทีมิวิจัยและนักเรียนนักศึกษาเข้าไปดูลักษณะที่อาศัยของเพรียง	109
รูปภาพที่ 8	แสดงการเดินทางเข้าไปสำรวจป่าของทีมิวิจัยและนักเรียนนักศึกษา	110
รูปภาพที่ 9	ภาพแสดงการแบ่งพื้นที่วัดต้นไม้ของทีมิวิจัยโดยทีมิวิจัยเป็นผู้นับนักศึกษาเป็นผู้จดบันทึก	111
รูปภาพที่ 10	แสดงการผ่าเพรียงและการรับประทานเพรียงแบบสด ๆ ของทีมิวิจัยเวลา 16.00 น.	112
รูปภาพที่ 11	แสดงการร่วมถอดบทเรียนหลังจากออกจากป่าของทีมิวิจัยนักเรียนนักศึกษาและพี่เลี้ยง	112
รูปภาพที่ 12	แสดงแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในอ่าวตราด	137
รูปภาพที่ 13	แสดงลักษณะปูแสม	148
รูปภาพที่ 14	แสดงอุปกรณ์ใส่ปูแสม กับเหล็กแทงรูป	150
รูปภาพที่ 14	แสดงลักษณะเพรียงขนไม้	151
รูปภาพที่ 15	แสดงลักษณะขาของเพรียงและเปลือกที่หุ้มเมื่อตายแล้ว	152
รูปภาพที่ 16	แสดงลักษณะของรูเพรียง	152
รูปภาพที่ 17	แสดงลักษณะซี่เพรียง	153
รูปภาพที่ 18	แสดงเปลือกที่หุ้มเมื่อตายแล้ว	153
รูปภาพที่ 19	ลักษณะเพรียงที่เจอตามขอนไม้	153
รูปภาพที่ 20	การนำเพรียงมาเป็นอาหาร	154

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

ด้วยมีแม่น้ำและลำคลองกว่า 10 สาย จากแนวเทือกเขาบรรทัดไหลพัดพาธาตุอาหารนาาชนิดลงสู่ทะเลประกอบกับมีป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้พื้นที่ชายฝั่งอ่าวตราด ซึ่งเป็นที่ราบขนาดใหญ่กลายเป็นแหล่งอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรต่างๆ ชุมชนที่อยู่รอบอ่าวตราดใช้ในการดำรงวิถีชีวิต ชุมชนแถบนี้ในอดีตซึ่งประกอบอาชีพประมงชายฝั่งและทำนาได้อาศัยพึ่งพิงพื้นที่ที่มีความอย่างอุดมสมบูรณ์แห่งนี้ อ่าวตราดกลายเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญยิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตคนในจังหวัดและจังหวัดที่ใกล้เคียง รวมถึงใช้ทำการแลกเปลี่ยนสินค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน(ประเทศกัมพูชา)ที่อยู่ถัดจากทิวเขาบรรทัดไปทางตะวันออกเพียงไม่กี่สิบกิโลเมตร

ราวปี พ.ศ. 2515 มีการค้นพบทับทิมที่บ้านบ่อพลอย อ.บ่อไร่ (ซึ่งต่อมาเป็นแหล่งทับทิมสยามที่โด่งดังของประเทศไทย) ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหลักที่ไหลลงมายังอ่าวตราดแห่งนี้ ทำให้ผู้คนจากหลายจังหวัดหลังไหลเข้ามาทำเหมืองพลอยในพื้นที่ดังกล่าวเป็นจำนวนมาก การทำเหมืองพลอยในสมัยนั้นจะใช้น้ำฉีดหน้าดินที่ตักขึ้นมาเพื่อค้นหาเม็ดพลอยที่ปะปนอยู่กับก้อนหิน ชาวบ้านเล่าว่า บางพื้นที่ที่จากเดิมเคยเป็นภูเขาสูงชันถูกกลุ่มนายทุนเหมืองพลอยตักมาฉัดน้ำค้นหาพลอยเสียจนเหลือเป็นแค่เนินเตี้ยๆ ในปัจจุบัน การทำเหมืองในลักษณะดังกล่าวได้ละลายเอาตะกอนดินจำนวนมากมหาศาลไหลผ่านแม่น้ำลำคลองลงมาทับถมในอ่าวตราด ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอ่าวอย่างใหญ่หลวง อาทิ พื้นที่ท้องน้ำในอ่าวตราดโดยเฉพาะบริเวณเกาะเจ้า เกาะลอย เปลี่ยนแปลงไปมาก ตะกอนดินลงมาทับถมตื้นเขินขึ้นเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือ สัตว์น้ำหลายประเภทลดจำนวนลงไป โดยเฉพาะสัตว์จำพวกหอย หอยบางชนิดถึงกับสูญหายไปจากอ่าวตราดแห่งนี้ เช่น หอยหวาน เป็นต้น

ถัดจากนั้นประมาณ ปี พ.ศ. 2541 กระแสการทำนาุ้งเริ่มเข้ามาในจังหวัดตราด ทั้งนายทุนที่เข้ามากว้านซื้อที่และชาวบ้านในพื้นที่เองบางส่วนเริ่มขุดพื้นที่ซึ่งเดิมเป็นนาข้าวเพื่อทำบ่อกุ้ง ในระยะแรกของการเลี้ยงกุ้งสามารถทำเงินจำนวนมาก จึงมีการขยายพื้นที่การทำนาุ้งออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังมีการบุกรุกขยายออกไปในบริเวณป่าชายที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

และปล่อยน้ำเสียจากการทำนาทุ่งลงสู่แม่น้ำลำคลอง จากกิจกรรมดังกล่าวประกอบกับการเข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำในพื้นที่ ส่งผลให้จำนวนสัตว์น้ำทุกชนิดและผืนป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่อ่าวตราดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วภายในเวลาไม่กี่ปี นาข้าวที่เคยเป็นอาชีพหลักลดลงจนเหลือไม่กี่ไร่ ขณะเดียวกันชาวประมงบางส่วนในพื้นที่ยังคงประกอบอาชีพด้วยเรือคราดหอยและเรืออวนรุนซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวได้ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการซ้ำเติมสถานการณ์ทรัพยากรในอ่าวตราดให้เลวร้ายลงไปอีกจากที่เป็นอยู่

ราวปี 2545 การทำนาทุ่งเริ่มประสบปัญหา ทุ่งเป็นโรค ต้นทุนค่ายาและค่าอาหารสูงขึ้น รวมทั้งราคาการขายทุ่งลดลง ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงทุ่งส่วนหนึ่งปรับการทำนาทุ่งจากเดิมที่เคยเลี้ยงแบบพัฒนา กล่าวคือ ใส่ลูกทุ่งจำนวนมากลงในบ่อเลี้ยงด้วยอาหารเม็ดและสารเคมี มาเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ เลี้ยงทุ่งร่วมกับสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ เช่น ปลากระพง ปูดำ เป็นต้น การเลี้ยงด้วยวิธีนี้ใช้น้ำที่มีแพลงก์ตอนอยู่ในธรรมชาติตามแม่น้ำ ลำคลองดันเข้ามาเพื่อเป็นอาหารแก่สัตว์น้ำ นอกจากเป็นการลดต้นทุนแล้วยังไม่มีน้ำเสียจากการเลี้ยง เพราะปริมาณสัตว์น้ำที่มีอยู่ในบ่อไม่แน่นเกินไป จึงไม่ทำให้เกิดโรคและไม่ต้องใช้สารเคมีที่ทำให้น้ำเสียด้วย

นอกจากการปรับตัวดังกล่าว ชาวบ้านในหลายชุมชนรอบอ่าวเริ่มมีการรวมกลุ่มขึ้นมาดูแลฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตน ประกอบกับการหนุนเสริมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้กลุ่มองค์กรในท้องถิ่นสามารถดำเนินกิจกรรมได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังเห็นได้ชัดจากกิจกรรมธนาคารปูม้า (อนุรักษ์ปูม้า) หยุดจับร้อยละจับล้าน (อนุรักษ์ปูแสม) การวิจัยการตัดสาगและปักกล้าเพื่อลดการพังทลายของหน้าดินในหมู่บ้านเปร็ดโน การวิจัยสถานการณ์หอยขาวในตำบลแหลมกลัด รวมถึงการปลูกป่าชายเลนในอีกหลายพื้นที่ทั้งในและรอบอ่าวตราด เป็นต้น ทว่ากิจกรรมของกลุ่มองค์กรในท้องถิ่นโดยมากยังเป็นการทำงานในพื้นที่ของตนเองกิจกรรมต่างๆ ยังจำกัดอยู่ในวงแคบ ยังขาดเป้าใหญ่หรือประเด็นรวมในขณะที่ยังปัญหาเกิดที่ขึ้น ณ ที่หนึ่งกลับส่งผลกระทบต่อกันโดยรวมนั่นเอง ซึ่งการทำงานในโครงการนี้จึงเป็นจุดเริ่มให้ทุกพื้นที่สามารถมองเห็นเป้าหมายร่วมกันและสามารถวางแผนกิจกรรมที่สอดคล้องกันเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในอ่าวตราดอย่างมีส่วนร่วมจากทุกชุมชนได้

1.2 คำถามวิจัย

- สถานการณ์ชุมชนและทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราดเป็นอย่างไร
- แนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราดโดยความร่วมมือของชุมชนรอบอ่าวตราด องค์กรในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษานิเวศน์วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของชุมชนและธรรมชาติรอบอ่าวตราด รวมทั้ง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและทรัพยากรในพื้นที่
- เพื่อศึกษาการประกอบอาชีพของชุมชน และองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนรอบอ่าวตราด
- เพื่อศึกษาสถานการณ์ของแหล่งผลิตทรัพยากรทางธรรมชาติ (supply site) ในบริเวณอ่าวตราด
- เพื่อศึกษาประสบการณ์และสถานภาพของกลุ่มองค์กรที่ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- เพื่อหาแนวทางการศึกษาและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนร่วมจากทั้งชุมชน องค์กรในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4 พื้นที่ศึกษา

พื้นที่รอบอ่าวตราด ต.ห้วยน้ำขาว , ต.หนองคันทรอง , ต.ท่าพริก และ ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด

1.5 ระยะเวลาในการดำเนินการ

กันยายน 2549 – สิงหาคม 2550 (รวมระยะเวลาทั้งหมด 12 เดือน)

1.6 วิธีดำเนินงาน

- เวทีชี้แจงโครงการกับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจโครงการกับผู้นำ แกนนำ หน่วยงานและองค์กรในชุมชนที่ทำการศึกษา
- ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามร่วมกับชาวบ้านโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่มเฉพาะหรือสังเกตการณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลสถานการณ์และปัญหาของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- สำรวจแหล่งสถานการณ์ของแหล่งผลิตทรัพยากรทางธรรมชาติ (supply site) ในบริเวณอ่าวตราด
- เวทีสังเคราะห์ข้อมูลประจำเดือนในแต่ละชุมชนเพื่อสังเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลเป็นระยะๆ รวมทั้งวางแผนการทำงานต่อไป
- จัดเวทีรวมสถานการณ์ของทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราดเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและหนุนเสริมการทำงานซึ่งกันและกันในชุมชนที่ศึกษา
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์และการทำงานของหน่วยงาน องค์กรที่ทำงานอยู่ในท้องถิ่นและเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา
- จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชนชายฝั่งทะเลเพื่อสะท้อนปัญหา สถานการณ์ และวางแผนทางในการดำเนินงานต่อไป
- จัดเวทีตรวจสอบข้อมูลในแต่ละชุมชนที่ทำการศึกษาเพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันเห็นข้อมูลและกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกัน
- จัดเวทีสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันของคณะทำงานเพื่อและกำหนดทิศทางการดำเนินงานต่อไปของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงาน ทราบถึงลักษณะทางนิเวศน์วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของชุมชนและธรรมชาติรอบอ่าวตราด รวมทั้ง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและทรัพยากรในพื้นที่
- ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงาน ทราบถึงลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชน และองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนรอบอ่าวตราด
- ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงาน ทราบถึงสถานการณ์ของแหล่งผลิตทรัพยากรทางธรรมชาติ (supply site) ในบริเวณอ่าวตราด

- ชุมชน องค์กรท้องถิ่น และหน่วยงาน ทราบถึงประสบการณ์และสถานภาพของกลุ่มองค์กรที่ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงบทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- ได้แนวทางการศึกษาและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนร่วมจากทั้งชุมชนองค์กรในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.8 คณะทำงาน

- 1.นายปวิวัติ กาญจนวงศ์
- 2.นายศิวนาถ ภูมิภักดิ์
- 3.นายไพโรจน์ สีสัน
- 4.นางสำเนา เป็ดแก้ว
- 5.นางจินดา เอียงอิม

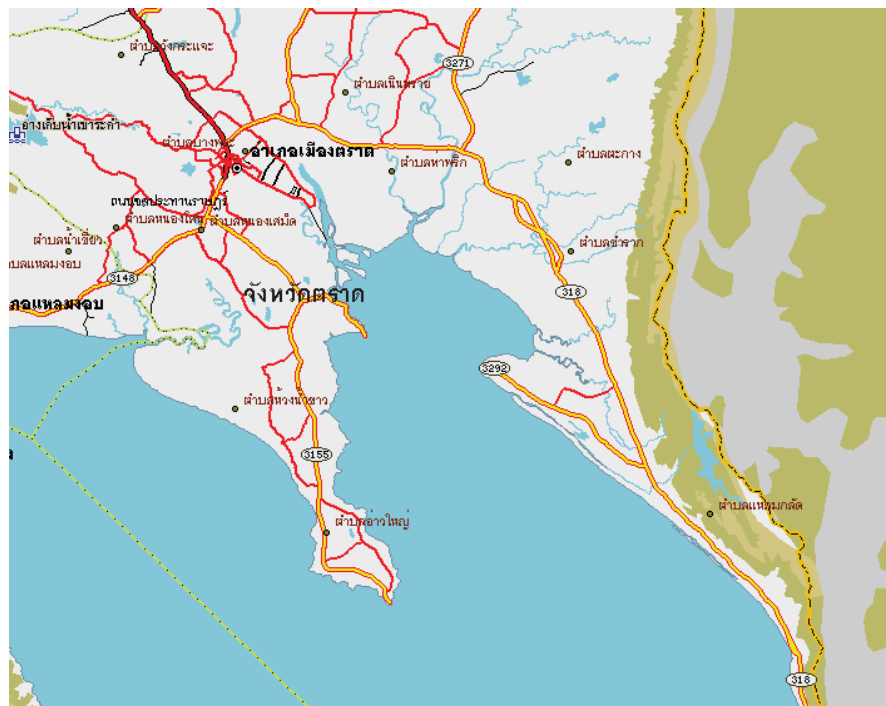
1.9 ที่ปรึกษาโครงการ

- 1.นักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ 1 ท่าน
- 2.ผู้อำนวยการสำนักงานประมง จ.ตราด
- 3.หัวหน้าศูนย์เพาะเลี้ยงชายฝั่ง อ่าวซ่อ จ.ตราด

บทที่ 2

บริบทชุมชนรอบอ่าวตราด

2.1 บริบทอ่าวตราด

ภาพที่ 1 แผนที่อ่าวตราด ถนน และเขตการปกครอง

อ่าวตราดเป็นอ่าวขนาดใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ 9 ตำบล ได้แก่ ต.แหลมกลัด ต.ชำราก ต.ตะก่าง ต.ท่าพริก ต.วังกระแจะ ต.หนองคันทรง ต.หวังน้ำขาว ต.อ่าวใหญ่ และต.หนองโสน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำชายฝั่งอันอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยหาดเลนและป่าชายเลนตั้งแต่ ต.หนองโสน จนถึง ต.ชำราก รวมพื้นที่ป่าทั้งสิ้น สามหมื่นกว่าไร่ และเป็นพื้นที่หาดทรายตรงบริเวณ ต.แหลมกลัด เป็นต้นไปจนจรดกับชายแดนกัมพูชา พื้นที่แห่งนี้เป็นการประมงและเพาะเลี้ยงชายฝั่งที่สำคัญของจังหวัด และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้อยู่อาศัยหากินมาช้านาน

ด้วยทรัพยากรข้างต้นจึงทำให้ชุมชนรอบอ่าวตราดส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน สวนผลไม้ สวนยาง และเพาะเลี้ยงชายฝั่งเป็นหลัก และมีนาข้าวและแปลงผักบ้างเป็นบางพื้นที่ของ ต.หนองโสน ท่าพริกและตะกวาง และชาวบ้านแทบทั้งหมดของพื้นที่นับถือศาสนาพุทธ

2.2 บ้านเปร็ดโน ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด

2.2.1 ที่ตั้งอาณาเขต

หมู่บ้านเปร็ดโนตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีเนื้อที่ประมาณ 2,367 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่อยู่อาศัยและที่สาธารณะจำนวน 990 ไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน 1,377 ไร่ ขอบเขตของหมู่บ้านด้านทิศเหนือติดกับหมู่บ้านเปร็ดนอกที่หมู่ 1 และหมู่บ้านห้วงน้ำขาวหมู่ 4 ตำบลห้วงน้ำขาว ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นสวนยางพารา ถัดมาเป็นสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ พื้นที่ตะวันตกจรดกับทะเลเป็นพื้นที่นาทุ่งและเป็นพื้นที่นา ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นเลี้ยงปลา เช่น ปลาเก๋า ปลากะพง และเลี้ยงปูทะเล บริเวณด้านนอกเป็นพื้นที่ป่าชายเลน

สถานที่ตั้งหมู่บ้านเปร็ดโนอยู่บนที่ดอนระดับความสูงประมาณ 2 เมตร จากระดับน้ำทะเล ปัจจุบันตั้งอยู่ห่างอำเภอเมืองตราดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามถนนสายตราด – แหลมศอกประมาณ 13 กิโลเมตร

2.2.2 ประวัติหมู่บ้าน

มีหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานเล่าขานจากรุ่นสู่รุ่นว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีอายุประมาณ 150 ปีล่วงมาแล้ว (2548) เมื่อสมัยก่อนบ้านเปร็ดโนนั้นได้อาซื่อหนองน้ำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ซึ่งเรียกว่า “หนองเปร็ด” โดยคุณยายฉุย¹เคยได้เล่าให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งเคยมีเปิด 2 ตัว ตัวหนึ่งเป็นเปิดเงิน และอีกตัวหนึ่งเป็นเปิดทอง เปิดทั้งสองตัวนี้จะออกมาว่ายน้ำเล่นในหนองน้ำแห่งนี้ทุกวันเพ็ญกลางเดือนวันขึ้น 15 ค่ำ ครั้นเมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เปิดทั้ง 2 ตัวนี้จะออกไปเล่นน้ำยังหนองน้ำอีกแห่งหนึ่งที่เรียกกันว่า หนองนอกหรือหนองตะแคง ซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่าบ้านเปร็ดนอกหมู่ที่ 1 อยู่ในตำบลห้วงน้ำขาว

คำว่าเปิดในเมื่อก่อนนั้นไม่มีตัว ร.เรือ แต่ได้เพี้ยนมาเป็นคำว่า “เปร็ด” ตั้งแต่เมื่อไหร่ และเป็นเพราะเหตุใดจึงต้องใส่ ร.เรือ ซึ่งก็ยังไม่มีความหลักฐานที่แน่ชัดได้ ส่วนอีก

¹ ยายฉุย ห้วงน้ำ เป็นชาวบ้านยุคแรก ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเปร็ดโน ซึ่งท่านได้เสียชีวิตไปนานแล้ว

ตำนานหนึ่งของชื่อหมู่บ้านเปรตในนั้น บ้างก็ว่าเป็นคำมาจากภาษาเขมร โดยคำว่า เปรต นั้นแปลว่า ทางลัด ซึ่งเมื่อก่อนบริเวณคลองบ้านเปรตในจะมีคลองเป็นเส้นทางลัดในการเดินเรือจากฝั่งร่องช้างไปยังอ่าวตราด โดยที่ไม่ต้องอ้อมผ่านไปทางบริเวณอ่าวใหญ่ ซึ่งยังไม่ทราบแน่ชัดว่าอยู่ตรงบริเวณใด

ครั้นเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วยชาวบ้านจะหาหมอพื้นบ้านหรือหมอประจำหมู่บ้านเป็นผู้ทำการรักษาให้นั่นเอง ซึ่งหมอที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือในเรื่องของการรักษาได้แก่ “หมอตุง”² ซึ่งเป็นหมอแผนโบราณ ส่วนทวดเปรม³ (ภรรยาหมอตุง) แก่เป็นหมอต้าเย ประจำหมู่บ้านอยู่ในขณะนั้น

หมอตุงหรือทวดตุงเป็นคนแรกที่เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ที่หมู่บ้านเปรตในแห่งนี้ และย้ายมาจากบ้านโคก⁴ และเมื่อก่อนนั้นบ้านเปรตในนั้นได้ตระกูลที่เข้ามาอาศัยในยุคแรก ๆ ประมาณ 8 ตระกูล คือ 1) ทวดตุงและทวดเปรม ชุมณี 2) ทวดตี้วและทวดจาบ ชุ่มวงศ์ 3) ทวดชุ่มและทวดเจ้ย เสี่ยงเคราะห์ 4) ทวดเจียมและทวดเถา เสี่ยงมสุข 5) ทวดกล่ำ เป็ดแก้ว 6) ทวดกัน สัมพันธ์ 7) ทวดเตี้ยว สัมพันธ์ และ 8) ทวดนิกและทวดจ้อย ห่วงน้ำ

สมัยแรกๆ ยังไม่ค่อยมีนามสกุลกันสักเท่าไร มีเรื่องเล่าและเป็นเรื่องจริงเกี่ยวกับการตั้งนามสกุลของคนสมัยก่อนอยู่ว่า วันหนึ่งลุงเหลียงและลุงหนิว⁵ ยืนอยู่ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่งแล้วเฝ้ามองขึ้นไปบนต้นไม้เห็นผึ้งทำรังอยู่บนต้นไม้จึงตั้งนามสกุลว่า “ผึ้งรัง” และมีลูกหลานสืบทอดนามสกุลนี้มาจนถึงปัจจุบันนี้

² หมอตุงหรือทวดตุง ชุมณี เป็นชาวบ้านยุคแรก ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเปรตใน มีความชำนาญในเรื่องของการรักษาโรค ซึ่งท่านได้เสียชีวิตไปนานแล้ว

³ ทวดเปรม ชุมณี เป็นชาวบ้านยุคแรก ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเปรตใน มีความถนัดในเรื่องของการทำคลอด ซึ่งท่านได้เสียชีวิตไปนานแล้ว

⁴ บ้านโคก ปัจจุบันตั้งอยู่ในตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด

⁵ ลุงเหลียงและลุงหนิว เป็นคนยุคต่อ ๆ มา ประมาณรุ่นที่ 2-3 ของการก่อตั้งหมู่บ้าน ปัจจุบันลุงหนิวได้เสียชีวิตแล้ว

2.2.3 อาชีพและการทำมาหากิน

เมื่อก่อนชาวบ้านเปรี๊ตในนั้นจะประกอบอาชีพที่พอเลี้ยงชีพของตนเอง และครอบครัวจะไม่มีการจ้างงานกันเวลาใครมีงานอันใดก็ช่วยกันเอาแรงกัน อาชีพที่ทำกันในตอนนั้นได้แก่ ทำอาชีพทำนา⁶ ถางป่าปรัง ทำไร่ข้าว⁷ พอว่างจากการทำนาผู้หญิงก็จะทอผ้า ส่วนผู้ชายก็จะเข้าป่าไปตัดฟันเผาถ่านและใช้ไม้ค้ำพลูเมื่อได้ผลผลิตแล้วก็นำส่งเข้าส่งเข้าไปขายที่กรุงเทพฯ โดยมีพ่อค้าจากกรุงเทพฯ มารับซื้อโดยตรง

ตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านมาได้เกิดวิกฤตทำให้ข้าวยากมากแพงประมาณ 2 ครั้ง โดยเมื่อครั้งแรกนั้นจำปีไม่ได้เพียงแต่รู้ว่าต้องเดินทางไปซื้อข้าวกลังมาจากจังหวัดจันทบุรี และครั้งที่ 2 น้ำเค็มได้เข้าท่วมทุ่ง เมื่อประมาณ ปี 2494 ชาวนาทำข้าวไม่พอกินต้องไปซื้อข้าวเปลือกจากตำบลหนองคันทร⁸ ส่วนกึ่งหอยบุปผาสมัยในนั้นหากินตามหัวไร่ปลายนา

ส่วนอาชีพหลักๆ ในปัจจุบัน ได้แก่ 1) ทำสวนผลไม้และสวนยางพารา ผลไม้ที่ปลูก เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด สับปะรด สละ ฯลฯ สวนผลไม้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน ส่วนยางพาราสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤษภาคม 2) อาชีพประมง เช่น จับปลาตามลำคลอง จับปูแสมและปูทะเล การทำนาเลี้ยงกุ้งและเลี้ยงปลาแบบธรรมชาติ ผลผลิตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าเข้ามาซื้อและบางส่วนก็นำออกไปขายเอง

2.2.4 สภาพสังคมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์กันเป็นแบบเครือญาติ มีการสืบทอดทางสายเลือด บางครอบครัวจะเป็นครอบครัวใหญ่ จะประกอบด้วยปู่ ย่า หรือ ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก และหลาน แต่บางบ้านก็มีเพียง พ่อ แม่ ลูก เท่านั้น ลักษณะของการสร้างบ้านเรือนจะปลูกอาศัยอยู่ตามพื้นที่สวนของตนเองมีทั้งบ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้น บ้านสองชั้นที่มีลักษณะเป็นใต้ถุนเพื่อเป็นที่เก็บสิ่งของส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่สร้างค่อนข้างนานไม่ต่ำกว่า 10 ปี และบางบ้านชั้นบนเป็นบ้านไม้ส่วนชั้นล่างจะเป็นปูนซึ่งจะเป็นบ้านสมัยใหม่

⁶ อาชีพทำนามีการทำมา จนถึงเมื่อปี 2525 จากนั้นชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนอาชีพจากทำนาข้าวมาเป็นอาชีพเลี้ยงกุ้งตามนายทุนจากข้างนอก และเลี้ยงปลา โดยนาข้าวหมดไปจริงๆ เมื่อประมาณปี 2532

⁷ ทำข้าวไร่ คือ การทำนาบนที่ดอนที่น้ำท่วมไม่ถึง โดยใช้ไม้กระทุ้งดินให้เป็นหลุม ๆ แล้วหยอดเมล็ดข้าวลงไป โดยจะปลูกไว้ปะปนกับพืชไร่ ต่างๆ

⁸ ตำบลหนองคันทร เป็นตำบลที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านเปรี๊ตใน

เมื่ออดีตจะมีการทำนาก็จะมีการเอาแรงกัน สร้างบ้านก็จะเอาแรงกัน โดยใช้ใบจากมุงหลังคาทำให้คนในหมู่บ้านมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

ส่วนในปัจจุบันภาพในอดีตเหล่านั้นก็ยังคงมีให้เห็นกันอยู่บ้าง แต่ในเรื่องการเอาแรงกันก็เริ่มมีน้อยลง การเอาแรงกันจะมีเป็นบางโอกาสที่อยู่ในญาติสนิทมิตรสหายจริงๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการจ้างให้ค่าตอบแทนตามสมัยนิยม

2.2.5 การคมนาคม

สมัยก่อนนั้นยังไม่มีถนนจึงใช้วิธีการเดินเท้าและเกวียน แต่ที่นิยมมากในขณะนั้นส่วนใหญ่จะใช้เรือเป็นพาหนะเนื่องจากเดินทางไปได้สะดวกกว่าทางอื่น ปัจจุบันชาวบ้านเปรี๊ดในส่วนใหญ่จะมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์ส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทาง ไปมาหาสู่และค้าขายหรือทำกิจกรรมต่างๆ นอกพื้นที่หรือต่างหมู่บ้าน สำหรับการเดินทางโดยรถยนต์โดยสารนั้นจะมีรถโดยสารสาย ตราด – แหลมศอก วังผ่าน ราคาค่าโดยสารนั้นอยู่ที่ 30 บาท ตลอดสาย (มิถุนายน 2548) แต่การที่จะเข้าไปถึงหมู่บ้านเปรี๊ดในนั้น ต้องลงรถโดยสารที่บริเวณป้อมตำรวจเทพประทานตรงสามแยกบ้านเปรี๊ดนอก จากนั้นต้องโบกรถหรือจ้างรถแท็กซี่นั้นเข้าไปอีกประมาณ 2 – 3 กิโลเมตร ซึ่งจะไม่มีการประจำทางเข้าไปถึงตัวหมู่บ้านเปรี๊ดใน

2.2.6 ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิต

เมื่อก่อนมีการทำนา หรือตัดจาก หรือจะทำอะไรก็จะช่วยกันหลายๆบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า“เอาแรงกัน” เมื่ออดีตในแต่ละเดือนวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านดังนี้

เดือนธันวาคม (อ้าย) นวดข้าว เอาข้าวใส่ยุ้ง

เดือนมกราคม (ยี่) นวดข้าวสีข้าวใหม่ (จะนิยมสีข้าวเดือนคู่) และเอาข้าว

ออกจากยุ้ง

เดือนกุมภาพันธ์ (สาม) เริ่มสีข้าวใหม่ก่อนสีจะต้องมีการยกมือไหว้แม่โพสพมีการ

เผาข้าวหลาม ตัดจาก

เดือนมีนาคม (สี่) ผ่าตัดจาก⁹ หาววายลิง และเย็บจาก

เดือนเมษายน (ห้า) เริ่มถางป่าจุดไฟ เก็บเป็นกองๆ เรียกว่า “กองโถม” และเก็บ
พินมาไขว้ไว้เหมือนเล้าหมู

เดือนพฤษภาคม (หก) เริ่มไถดื่ด้าหะ¹⁰ ตะ¹¹ แปล¹² และ เทือก¹³ เมื่อต้นกล้าได้ก็
กำหนดเริ่มเอาด้า ซึ่งกล้าของใครใช้ได้ 1 เดือนก็ด้าก่อน หลังจากไถนาแล้วก็เอาควายไปปล่อยที่
คลองทุ่งตัน¹⁴ ทุ่งกลาง¹⁵ และทุ่งยอด¹⁶ ซึ่งบางบ้านจะมีควายถึง 20 ตัว ควายตัวผู้ต้องรัดให้มัน
เป็นหมัน เพราะถ้าไม่รัดควายจะตีก วิธีรัดควายจะมีหมอรัดซื้อหมอลอยอยู่บ้านอ่าวกรุด เวลารัด
ต้องใช้น้ำมนต์

และในเดือนหกนี้นิยมจัดงานบวช และงานแต่งงาน อาหารหลักที่ชาวบ้านนิยม คือ ปลา
ฉลาม เพราะตอนนั้นปลาฉลามชุมมาก และหอยขาว ซึ่งจะเอามาราดเกลือและตำน้ำพริกเกลือจิ้ม
กินอร่อยมาก ส่วนการแต่งงานก็เริ่มตั้งแต่เดือนหกเป็นต้นไปเช่นเดียวกัน

เดือนมิถุนายน (เจ็ด) คนที่มีนามากยังด้าอยู่ ส่วนคนที่มีนายน้อยๆ ก็เข้าไปตัดพินลอก
เปลือกไม้ในป่า

เดือนกรกฎาคม (แปด) ทำบุญที่วัดเข้าพรรษา สละการทำงานทุกอย่างไปทำบุญทุก
บ้าน และจะมีผู้เฒ่าผู้แก่ไปปฏิบัติทำกรรมฐานที่วัดห้วยน้ำขาว

เดือนสิงหาคม (เก้า) หลังจากด้าแล้ว เราก็ต้องซ่อมข้าว ถอนหญ้าในนา และออกทะเล
หาปลากระบอก ปลากรด และใส่เคยมาทำกะปิ

เดือนกันยายน (สิบ) บางคนเข้าป่าลอกเปลือกไม้บ้าง ทำกก จักสานและหาคะบกบ้าง
และในเดือนสิบนี้จะมีการทำบุญสารทไทยเมื่อกกลางเดือนจะมีการทำขวัญข้าวโดยใช้ไม้ไผ่มา
ทำสะหะรอ ตบแต่งด้วยดอกไม้ กล้วย อ้อย กล้วย และเทียน ซึ่งการทำขวัญข้าวนี้ต้องใช้คนปี
มะโรง และต้องเตรียมไม้ทำราวข้าว ซึ่งไม้ที่นิยมใช้คือ ไม้โปรงและไม้ผาด

⁹ ผ่าตัดจาก คือ ฝ่าไม้ที่ใช้สำหรับยึดหรือเป็นแกนของใบจากมุงหลังคา โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้ไม้ไผ่ แล้วนำมาผ่าเป็นซี่เล็ก
พอประมาณ ยาวประมาณ 2 เมตร

¹⁰ ดื่ด้าหะ คือ การใช้คราดลากให้ทั่วพื้นนา

¹¹ แปล คือ การใช้หัวหมูขวาง

¹² เทือก คือ การคราดให้ดินแตกละเอียดทั่วพื้นนา

¹³ ด้า คือ การเอาต้นกล้าที่มีอายุประมาณเดือนเศษมาปักในนา

¹⁴ คลองทุ่งตัน ปัจจุบันคือบริเวณนาของคุณปรามณี พูลสวัสดิ์

¹⁵ ทุ่งกลาง ปัจจุบันคือ บริเวณบ้านลุงหนิว

¹⁶ ทุ่งยอด ปัจจุบัน คือ บริเวณนาข้างป่าชายเลนของผู้ใหญ่สำเนา เปิร์ตแก้ว

เดือนตุลาคม (สิบเอ็ด) เกี้ยวแรกเกี้ยวข้าวตองจองคนที่เกิดปีสัตว์ไม่กินข้าว โดยใช้
เกี้ยวไปเกี้ยว 3 วงเกี้ยว จากนั้นก็ลงมือเกี้ยวได้(ลงแขก)เมื่อเกี้ยวแล้วต้องเอาขึ้นร้านที่
เราทำไว้เพื่อตากให้แห้ง

เดือนพฤศจิกายน (สิบสอง) เริ่มตากลาน เตรียมลาน จากนั้นใช้ขี้ควายยาลาด ใช้ฟาง
มัดคราดแล้วเอาจุ่มขี้ควายและก็เอามายาลาน ก่อนที่จะเอาฟ่อนข้าวเข้าลานต้องเอามา
3 ฟ่อน ก่อนเพื่อปิดเสนียดจากนั้นก็ทำขวัญข้าวก่อนจะนวด ส่วนข้าวที่ตกในนาต้อง
เอาคนที่เกิดปีสัตว์ไม่กินข้าวไปเก็บ โดยจะต้องมีการโห่ 3 ลา อุปกรณ์ที่จะต้องเตรียม
คือ กระตองไห ไม้กวาด คราด

การละเล่นและพิธีกรรม

1) **“การเล่นรำสวด”** เป็นการร้องเพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพและสร้างความบันเทิง ไม่ให้
เจ้าภาพอยู่ในอาการความโศกเศร้าเสียใจ สามารถเล่นได้ทุกคืนแต่ส่วนใหญ่มักจะเล่นในคืน
สุดท้าย จะร้องเป็นเรื่องๆ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวแนวสนุกสนาน ซึ่งเอามาจากนิทานพื้นบ้านเช่น
พระอภัยมณี ชาละวัน อื่นๆ มีการแสดงออกท่าทางตามบทบาทที่ได้รับ การแต่งกายจะมีผ้า
แขวนคอ ร้องไปรำไประหว่างชาย – หญิง เครื่องดนตรีจะมี กรับ (ซึ่งต้องใช้ทุกคน) กลอง
ตะโพน และฉิ่ง ซึ่งเริ่มเล่นหลังจากพระสงฆ์สวดเสร็จพิธี ไปจนถึงประมาณตี 1 หรือรุ่งสางของ
วันถัดไปก็มี ในปัจจุบันการละเล่นแบบนี้หาดูได้ยากเต็มที่ คณะลำสวดปัจจุบันมีสมาชิกอยู่
ประมาณ 10 คน โดยได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม

2) **“โหม่งฟาง”** ปัจจุบันเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง ยาเสพติด โรคเอดส์ จะ
พูดให้คนในเมืองตราดรู้จักหลีกเลี่ยงยาเสพติด มีอุปกรณ์ คือ กระตองไห ฟางข้าว ต้น
กล้วย อ้อย เสากีเยรติ ทำกับไม้ผูกกับความเป็นแถวให้ควายเหยียบข้าว ไม้กวาดสาน

3) **“ทำบุญปันผลคืน”** เนื่องจากบ้านเปร็ดโนมีร้านค้าชุมชน ซึ่งจะมีการขาย ปู
แก๊ส น้ำมัน และสิ่งที่เป็นอื่น ๆ ของคนในชุมชน เมื่อครบปีมีกำไรแล้วก็จะคิดเงินปันผลคืน
ให้แก่สมาชิก สมาชิกร้านค้าชุมชนปีหนึ่งก็จะมีการทำบุญขึ้นสักครั้ง โดยจัดทำขึ้นในเดือน
ประมาณเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

4) **“การละเล่นสะบ้าล้อ”** จะเล่นในช่วงของวันสงกรานต์ แต่น่าเสียดายการละเล่น
ดังกล่าวปัจจุบันไม่มีการนิยมนำมาเล่นแล้วซึ่งการละเล่นต่างๆ เหล่านี้ปัจจุบันได้เริ่มเลือนหายไป จะมี
เพียงกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้นที่กำลังฟื้นฟูการละเล่นต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาอีกครั้ง แต่ยังไม่มีการถ่ายทอด
ไปสู่เยาวชน หากไม่รีบให้เยาวชนเข้ามาเรียนรู้ก็เป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

สถานเคารพสักการะประจำหมู่บ้าน

1) **“ศาลเจ้าปู่ห้อย”** ศาลสร้างประมาณปี 2517 ศาลแรกสร้างได้ 30 ปี หลังจาก
นั้นก็มีการปรับปรุงมาเป็นศาลอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เป็นศาลที่เป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ชาวบ้าน เช่น
ในเรื่อง คัดเลือกทหารไม่ให้จับใบดำใบแดง เคยมีคนขอแล้วใช้ทรายใส่หลังแล้วเกิดชนลูก ปรากฏ
ว่าไม่โดนทหารจริงๆ ประวัตีเล่าว่า ปู่ห้อยก็เป็นคนธรรมดาได้สร้างบ้านอยู่ในป่าคนเดียว และได้

เลี้ยงเสือเอาไว้ แต่อยู่ๆ ก็หายตัวไป โดยไม่มีใครรู้ว่าหายไปไหน จากนั้นเวลาจะมีคนเข้าไปในป่าก็ต้องมีการบอกก่อนเข้าป่าว่าให้ดูสัตว์ให้ด้วย ก็ไม่เจอสัตว์จริงๆ

2) “ศาลเจ้าหนองเปรี๊ด” เป็นศาลที่เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เรื่องการขอให้สัตว์ป่วยหายป่วย ขอให้ยกโทษให้หายป่วย แก้มัน ศาลนี้มีมาเป็นร้อยปี ประวัติเล่าว่ามีคนเลี้ยงควาย ควายท้องโตไม่ยอมลูกจากปลัก เลยยกมือไหว้ขอให้ควายท้องแห้ง จากนั้นควายก็ลุกขึ้นได้ เหตุการณ์ที่ว่าใครเดินผ่านแล้วไม่ทำความเคารพก็จะเจ็บท้อง เวลาที่จะเอาของไปขายต่างจังหวัดก็ต้องเคารพ บิ๊บน้ตรก่อน วิธีแก้มันใช้ผลไม้ไหว้ใช้รูป 9 ดอก

3) “ศาลเจ้าปู่คุ้ม” ตั้งอยู่บริเวณต้นหว่าคลอง 11 มีการนับถือ ขออะไรต่างๆ มีความนับถือ เวลาของหายให้หาเจอ ความปลอดภัย ขอให้ได้ผลผลิตเยอะๆ

2.3 บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน

บ้านปากคลองน้ำเขียวตั้งอยู่ในหมู่ 3 ตำบลหนองโสน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนตามลักษณะการทำมาหากิน คือโซนชานนา และโซนประมง

บ้านปากคลองน้ำเขียวตั้งอยู่ในแถบโซนประมงแต่ดั้งเดิมเป็นชาวบ้านแถบโซนนาแถบบ้านพรงลำบิตแต่ได้มีการอพยพ และหันมาทำการประมงกันมากจึงได้ย้ายมาแถบปากอ่าว สมัยก่อนมีแค่เพียงบ้านไม่กี่หลังแต่นานวันเข้าได้เพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้น ที่มาของชื่อ “ปากคลองน้ำเขียว” จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุหลาย ๆ คน ได้เล่าว่าสมัยก่อนถนนยังไม่มีถนนยังใช้การสัญจรทางเรือเส้นทางนี้มุ่งสู่ปากอ่าว และฤดูฝนน้ำจะเขียวมากจึงเรียก “ปากคลองน้ำเขียว” แต่บางคนก็เล่าว่า ที่นี้เป็นทางไปสู่ปากอ่าวและสามารถไปน้ำเขียวได้ (น้ำเขียวคือตำบลน้ำเขียว) จึงเรียก “ปากคลองน้ำเขียว”

2.3.1 อาณาเขตที่ตั้ง

ปากคลองน้ำเขียวตั้งอยู่ในหมู่ 3 ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราดในหมู่ 3 มีบ้านต่างๆ ดังนี้

บ้านพรงลำบิต แถบโซนชานนา มีบ้านสระประดู่ตั้งอยู่

บ้านท่าเรือคู่ แถบโซนชานนา มีบ้านท่าใหญ่และบ้านท่าแฮตั้งอยู่

บ้านสระปรือ แถบโซนชานนา

บ้านปากคลองน้ำเขียว แยกโซนชาวประมง

พื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียวนั้นนับตั้งแต่โรงเรียนปากคลองน้ำเขียวลงมา มีพื้นที่ไม่มากนักแต่จำนวนประชากรและบ้านเรือนมีมากกว่า โซนชานา เนื่องจากประชากรน้อยแต่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรและเลี้ยงกุ้งจึงใช้พื้นที่จำนวนมาก (บ้านพรงลำบิต, บ้านท่าเรือคูและบ้านสระปรือ รวมกัน)

2.3.2 สภาพเศรษฐกิจ

บ้านปากคลองน้ำเขียวมีการประกอบอาชีพดังนี้

1) ประมงส่วนใหญ่ที่ทำกันมากคือ

1.1 การจับปู แยกเป็น

- จับปูดำโดยการใช้ออกดักวางก่อนน้ำขึ้นในแถวป่าชายเลนต้องวางก่อนน้ำขึ้น เพราะปูจะเดินหนีน้ำต้องวางตอนเช้า ช่วงบ่ายจึงเก็บลอก, วางลอกข้างคูน้ำตอนกลางคืนตอนเช้าไปเก็บและ วางลอกในกลางทะเลแต่ไม่นิยมมากนัก

- จับปูแสม จับในช่วงน้ำลดและตามริมคลองจับโดยใช้มือจับ บางคนก็เดินจับในป่าชายเลน

- จับปูม้าโดยใช้อวน วางอวนตามกระแสน้ำโดยใช้ไม้ปักหลักสองข้าง

1.2 การเลี้ยงปลาเก๋า

- จะไม่มีลูกพันธุ์ปลาเก๋ายาวเนื่องจากเพาะพันธุ์ไม่ได้ แต่จะจับปลาเก๋าในทะเลโดยใช้ลอบดักขนาดเล็กและไปก๊ว แต่บางคนใช้ลอบขนาดใหญ่วางไว้ในทะเลโดยตอนวางจะดำน้ำไปวางใช้ท่อลมต่อสายกับหน้ากากจะได้สามารถอยู่ได้นาน และตอนก๊วลอบก็ดำน้ำไปในทะเลและก๊ว เพราะลอบจะได้ไม่เสียหายและปลาจะได้ไม่หลุดหนี

1.3 การเลี้ยงหอย

- จะเป็นการวางซั้งแถวๆ แถบชายฝั่ง ส่วนมากเป็นหอยแครง หอยแมลงภู่และหอยนางรม

1.4 การจับสัตว์น้ำ

- จะเป็นการตุนเรือ และการลากหอยแต่มีไม่มากนักเนื่องจากกรมส่งเสริมฯออกกฎหมายห้ามจับสัตว์น้ำในแถบชายฝั่งต้องออกไประยะห่างประมาณ 3 กิโลเมตร จึงไม่นิยมมากนัก เนื่องจากชาวบ้านจะมีเรือขนาดเล็กซึ่งถ้าออกจากชายฝั่งไป 3 กิโลเมตรจะเสียค่าน้ำมันมากจะได้ไม่คุ้มจึงไม่นิยมทำกัน แต่ก็ยังมีการลักลอบอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

2) ค่าขายและรับจ้างทั่วไป ไม่มีการทำสวนเพราะมีพื้นที่จำกัด

2.3.3 ประเพณีและวัฒนธรรม

1) ด้านสังคม

ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกันนามสกุลจะมีไม่มากนักจึงมีความสนิทสนมกันมาก เวลาชอบหรือไม่ชอบอะไรจะมีลักษณะคล้ายประชาคมคือญาติเราไม่ชอบเราก็ก็นับถือใครเค้าคิดใจเราก็กิตตาม และจะมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากเห็นหน้าแล้วสามารถรู้เลยว่า เป็นลูกใคร วัยรุ่นส่วนใหญ่จะมีไม่มากนักเพราะส่วนมากจะไปทำงานที่อื่นและย้ายไปอยู่ที่อื่น เพราะเนื่องจากไม่มีแหล่งอำนวยความสะดวก ส่วนมากที่อยู่จะเป็นวัยกลางคนและผู้สูงอายุ วัยรุ่นที่อยู่จึงต้องชอบการทำประมงและถูกปลูกฝังการทำอาชีพนี้ตั้งแต่เด็กเท่านั้น ที่บ้านแต่ละบ้านจะไม่นิยมมีลูกมากนัก มีประมาณ 2-4 ต่อครอบครัว บางคนให้เหตุผลว่ากลัวลูกลำบากเหมือนตน แม้ว่าเวลาจับสัตว์น้ำจะได้เงินมากแต่ค่าอุปกรณ์จะแพงมาก อย่างเช่น การจับปูม้า รายรับประมาณ 800 บาท /วัน แต่ต้องเปลี่ยนอวนทุกเดือน ซึ่งอวนลูกหนึ่งราคาไม่ต่ำกว่า 10,000 บาทไหนจะค่าน้ำมันที่ออกเรือและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และถ้าหน้ามรสุมจะไม่สามารถออกเรือได้เป็นเดือนเลยทีเดียว ยิ่งช่วงฤดูวางไข่ก็ไม่มีรายรับ

2) ด้านการศึกษา

ในบ้านปากคลองน้ำเขียวจะมีโรงเรียนแค่โรงเรียนเดียว คือ โรงเรียนปากคลองน้ำเขียว มีครู 5 คน มีนักเรียนประมาณ 50 คน มี ป.1-ป.6 ถ้าบ้านไหนมีเงินหน้อยก็ส่งลูกไปเรียนในเมือง ครอบครัวไหนไม่มีเงินก็มักให้ลูกออกจากโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนไกลบ้านต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูง ในโรงเรียนจะไม่มีภารโรงดังนั้นครูจึงเป็นทั้งครูสอนและภารโรงในเวลาเดียวกัน

3) ด้านประเพณี

ประเพณีการทำบุญ

ที่นี่จะมีงานประจำปีคือการทำบุญในวันสารทไทยลักษณะคล้ายการทำบุญหมู่บ้าน จะเริ่มต้นทำที่บ้านพรงลำบิตก่อนแล้วส่งต่อมาที่บ้านท่าเรือคูแล้วก็ส่งต่อมาที่บ้านปากคลองน้ำเขียว ในวันนั้นชาวบ้านจะไหว้แม่ย่านางในเรือ และบางคนก็ไหว้ผีปู่ย่า

ประเพณีการหันหน้าการ

จะมีประเพณีการแข่งขันเรือเพื่อสร้างความสามัคคีในพื้นที่โดยส่วนมากจะส่งทีมเรือแข่งไปทั้งแถบโซนประมงและโซนชาวนา ประเภทชายและหญิง จะแข่งในช่วงเดือนธันวาคมที่นี่จะแตกต่างจากที่อื่นในการแข่งเรือคือ จะใช้ไม้ไผ่พาย โดยให้เหตุผลว่าถ้าใช้ไม้พายทั่วไปจะเร็วไปทำให้หมดสนุกเร็ว โดยจะไปแข่งที่ตำบลน้ำเขียว จะมีหมู่บ้านแถบใกล้เคียงร่วมแข่งด้วย

ประเพณีการแต่งงาน

เหมือนกับการแต่งงานทั่วไปบางคนไหว้แค่ผีปู่ย่า บ้านไหนมีเงินน้อยก็จัดงานใหญ่โต แต่ที่พิเศษก็คือไม่ว่าบ้านไหนแต่งงานต้องพาคู่บ่าวสาวไปไหว้เจ้าแม่ปากคลองน้ำเขียว เจ้าบ่าวต้องนอนบ้านฝ่ายเจ้าสาว 3 คืน

ประเพณีการตาย

ส่วนมากจะเป็นชาวพุทธเกือบทั้งหมดจะนิยมเผา นิยมตั้งศพไว้ที่บ้านและจะมีการอยู่เป็นเพื่อนศพ แต่ถ้าเป็นสามีหรือภรรยาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดตายก็จะมีการหย่ากันโดยมักใช้ใบไม้หรือกิ่งไม้มีใบไม้และทำชันน้ำมันต์แล้วพรมใส่อีกฝ่ายที่ไม่ตายแล้วไปเคาะโลงบอกฝ่ายที่ตายว่า “ฉันหย่ากับแกแล้ว” เพราะเนื่องจากมีความเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีหย่า วิญญาณคนรักที่ตายจะเอาไปอยู่ด้วยโดยให้ตายตามกันไป โดยเฉพาะงานศพคืนสุดท้ายจะมีการรำสวด และก็จะมีการเลี้ยงขนมปากิม ส่วนมากงานศพจะจัดไม่เกิน 7 วัน สิ่งที่ต้องห้ามในงานศพคือ ห้ามคนท้องไปร่วมงาน ห้ามกินขนมจีนในงานศพ ดอกไม้จันทน์และของที่ระลึกงานศพห้ามหยิบให้กันให้หยิบกันเอง เวลากลับจากงานศพให้ล้างหน้าก่อนขึ้นบ้าน เวลาใครมาร่วมงานศพทางญาติจะนิยมให้เชือกสีแดง ส่วนวันเผาจะนิยมให้ของที่ระลึกและหว่านทานคือการโยนเหรียญบาทให้คนที่มาร่วมงานศพเก็บ เพื่อเป็นการ

ทำบุญให้แก่คนตาย หลังจากเผาให้ญาติเดินทางกลับบ้านพร้อมกับถือรูปคนตายและห้ามหันหลังไปมอง

ประเพณีความเชื่อ

สิ่งศักดิ์ที่นับถือกันมาก คือ ผีปู่และเจ้าแม่ปากคลองน้ำเขียวบางคนก็เรียกเจ้าแม่พระเมรีเพราะมีหินพาดเป็นสะพานข้ามแม่น้ำไป (เรียกตามลักษณะในวรรณคดีไทยเรื่องพระรถเมรีที่ใช้หินข้ามสะพานไปหาพระรถเสน) ผีปู่ไม่มีศาลสักการะแต่นับถือกันมาตามปู่ ย่า ตา ยาย เชื่อว่า ตามป่าเขามีผีปู่ผียายอาศัยอยู่ แต่เจ้าแม่ปากคลองน้ำเขียวมีศาลตั้งอยู่ต้องข้ามสะพานและนั่งเรือข้ามฝากไปทางปากอ่าว ถ้าเล่นเรือออกหาปลาจะเห็นศาลเจ้าแม่ปากคลองน้ำเขียว เชื่อกันว่าตั้งมาร้อยกว่าปีจากคำบอกเล่า (ป่าเล็กอายุ 60 กว่าปีเกิดมาก็เห็น, ป้าฉวีพี่สาวป่าเล็กอายุใกล้ 70 เกิดมาก็เห็น และลุงอีออกอายุ 80 กว่าปี ก็เห็นตั้งแต่อายุ 17 ปีเพราะมาอยู่ตอนนั้น)

จากความเชื่อและคำบอกเล่าได้เล่าว่า สมัยก่อนมีเรืออิตาเลียนมาขุดลอกเพราะสมัยก่อนน้ำตื้นและมีหินเยอะ แต่พอมาขุดหน้าศาลเจ้าแม่ขุดเท่าไหนหัวเจาะก็หัก พอเปลี่ยนหัวก็หักอีก จึงต้องมีการจูดรูปขอขมาและบอกกล่าวเจ้าแม่จึงสามารถขุดต่อไปได้ แต่ต่อมาน้ำก็ท่วมผืนนาของชาวบ้านแถบโซนนา เชื่อกันว่า เจ้าแม่ทรงพิโรธจึงมีการทำพิธีขอขมากัน เวลาบ้านไหนแต่งงานก็ต้องมากราบไหว้เจ้าแม่ และถ้าใครจะออกหาปลาก็ต้องยกมือไหว้ก่อนออกหาปลา ถ้าเรือใหญ่ก็ต้องมีการจุดประทัดและยกมือไหว้เวลาผ่านศาล ถ้าบ้านใครต่อเรือหรือทำของที่ใช้ในการทำประมงมักจะไปกราบไหว้ขอให้จับปลาได้มากๆ คนทั้งหมู่บ้านจะเชื่อและนับถือกันมากเกี่ยวกับเจ้าแม่ปากคลองน้ำเขียว

2.4 ต.แหลมกลัด

2.4.1 สภาพทั่วไปของตำบลแหลมกลัด

1) ที่ตั้ง ความเป็นมาและการใช้ประโยชน์จากหอยขาว

ตำบลแหลมกลัด ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด โดยอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองตราดไปทางทิศใต้ ตามถนนสายตราด – คลองใหญ่ เป็นระยะทาง 30 กิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาของตำบลแหลมกลัดครั้งแรก มีประวัติความเป็นมาคือ มีหมู่บ้านอยู่หมู่บ้านหนึ่ง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมืองตราด มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเรียบชายเขาและเรียบไปตามชายทะเล เป็นแหลมยาวตลอดไปจนถึงเขตตำบลไม่รู้จุดมาก่อนพื้นที่นี้ เรียกว่าหมู่บ้าน “ช่องโจร” เพราะว่ามีพวกโจรอพยพมาอยู่มากจึงเรียกว่าหมู่บ้าน “ช่องโจร” แล้วต่อมาได้มีคนตัดไม้มาเรือมาตัดไม้ที่คลองคอย ทำน้ำ สาเหตุที่เรียกคลองคอยทำน้ำเพราะต้องคอยให้น้ำขึ้นหรือน้ำตกก่อนที่จะนำเรือเข้าคลองไปตัดไม้ และเมื่อคนตัดไม้มาตัดไม้แล้วโดนเสือกัดเป็นประจำ จึงเรียกหมู่บ้านช่องโจรใหม่ว่าหมู่บ้านแหลมกลัด ต่อมาได้มีหลวงนาวา (เพ็ง ประสิทธินาวา) สาเหตุที่ได้เป็นหลวงนาวาเพราะท่านเป็นคนที่มีความสามารถในทางทะเลมาก ท่านได้มาอยู่ตำบลแหลมกลัดในยุคแรกและท่านได้ทำการสำรวจอาณาเขตของจังหวัดตราดกับประเทศเขมร แล้วทำแผนที่นำไปถวายสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อพระองค์ทรงได้รับแผนที่จึงเกิดความสนพระทัย จึงอยากจะเสด็จมาทอดพระเนตร และเมื่อพระองค์ได้เสด็จมาทางทะเลเพื่อจะเข้าแม่น้ำตราดแต่เกิดพายุมรสุม จึงนำเรือเข้าแม่น้ำตราดไม่ได้พระองค์จึงสั่งให้นายเพ็งมาเป็นผู้นำเรือเข้าจังหวัดตราด ต่อมาพระองค์ทรงแต่งตั้งนายเพ็งเป็นหลวงประสิทธินาวา แต่ปัจจุบันได้เรียกกันว่า หลวงนาวา เป็นผู้ปกครองตำบลแหลมกลัดเป็นคนแรกและได้ปกครองตำบลซำรากและตำบลตะกวดด้วย

จากที่เรียกกันว่าบ้านแหลมตรัสต่อมาเพี้ยนเป็นบ้านแหลมกลัดนั้น มีเรื่องเล่าที่ได้รับฟังจากผู้สูงอายุที่เล่าให้ฟังอีกว่า มีชาวบ้านได้ใช้เรือเล็กทำมาหากิน บังเอิญจอดเรือไว้ตอนน้ำมากแต่พอน้ำแห้งเรือติดบก ซึ่งเรียกว่ารอทำน้ำ และขึ้นไปหาของป่าเลยโดนเสือกัดอีกทั้งเสื่อยังลงมากัดสัตว์กินอีกจึงเรียกว่าบ้านแหลมกลัด

2) เนื้อที่

ตำบลแหลมกลัด มีเนื้อที่รวมประมาณ 82 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 51,250 ไร่ จำนวน 10 หมู่บ้าน

3) ภูมิประเทศ

เป็นที่ราบเชิงเขาเรียบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

4) อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลซำราก อำเภอเมืองตราด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับทิวเขาบรรทัด แนวเขตประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลอ่าวไทย

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลไม้รูด อำเภอคลองใหญ่

2.4.2 สภาพสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

1) จำนวนหมู่บ้าน

จำนวน 10 หมู่บ้านเป็นพื้นที่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทุกหมู่บ้าน

2) จำนวนประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 7,319 คน แยกเป็นชาย 3,825 คน และหญิง 3,494 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 89.25 คน / ตารางกิโลเมตร

3) การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองตราดไปทางทิศใต้ตามถนนสายตราด - คลองใหญ่ ระยะทาง 30 กิโลเมตร โดยประมาณเดิมชาวบ้านเรียกว่า บ้านช่องโจร เพราะมีการปล้น จี้ ฆ่า และเป็นที่พักหลบซ่อนมาช่องสุขของพวกโจรร้าย แต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เสด็จประพาสจังหวัดตราดเกี่ยวกับกรณีพิพาทดินแดนกับฝรั่งเศส ทรงทราบเรื่องจึงโปรดให้หลวงนามมาเป็นนายช่องดูแลรักษาความสงบ ประกอบกับบริเวณพื้นที่เป็นแหลมยื่นไปในทะเลจึงเรียกชื่อใหม่ว่า “บ้านแหลมตรัส”

แต่พื้นที่ของแหลมกลัดขณะนั้นยังมีบ้านอยู่กันน้อย เป็นป่าหนาแน่นติดต่อกถึงภูเขาบรรทัดสัตว์เลื้อยที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เช่น หมู หมา วัว ควาย จะถูกสัตว์ป่า อาทิ เสือ มากัดกินอยู่เป็นประจำ คนในพื้นที่ก็ยังถูก เสือกัดตาย ต่อมาชาวบ้านแหลมตรัสจึงเพี้ยนเป็น บ้านแหลมกลัด และเมื่อตั้งตำบลจึงเรียกว่าตำบลแหลมกลัด การตั้งบ้านเรือนของคนแหลมกลัดตอนแรก ๆ นั้นมีอยู่กันไม่มากนัก และมีอาชีพหลักอยู่สองอย่าง ทำประมงและทำนา บ้านของชาวประมงจะตั้งอยู่ริมคลอง เรียกว่าคลองอ่าวระวะ คลองอ่าวระวะมีต้นน้ำมาจากภูเขาบรรทัด น้ำตกสะพานหินไหลผ่าน หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 10 และหมู่ที่ 4 มาออกปากคลองอ่าวระวะหมู่ที่ 1 ซึ่งมีบ้านมากเป็นหมู่บ้านของชาวประมง การปลูกบ้านของชาวประมงส่วนหนึ่งจะอยู่บนบกอีกส่วนหนึ่งจะยื่นลงไปในคลอง ส่วนที่ยื่นลงไปในน้ำเพื่อความสะดวกในการจอดเรือ และปลาที่หาได้มานำมาขึ้น ปลาที่หามาได้ส่วนใหญ่จะทำปลาเค็ม ขายพลาสติกได้เป็นส่วนน้อยเพราะมีคนอยู่กันน้อย

การเดินทางไปหมู่บ้านอื่น ๆ ต้องใช้เวลามากเพราะต้องไปทางเรือ เรือที่ใช้คือเรือใบแจว หรือพาย ปีพ.ศ. 2480 ได้มีชาวจีนอพยพมาอยู่ที่ปากคลองอ่าวระวะประมาณ

20 ครอบครัวทำให้เกิดมีอาชีพใหม่ เรียกว่าทำโป๊ะ เพราะเดิมคนพื้นบ้านจะทำประมงก็คือ ตกปลา ลาวปลา ไสเคยเพื่อทำกะปิ การทำโป๊ะจะได้ปลามาก ปลาที่ได้คือปลาทุและยังทำเป็นปลาเค็ม แต่จะมีเรือเมล์จากกรุงเทพ เข้ามารับสินค้าประมาณ 7-10 วัน ครั้นคนพื้นบ้านบางคนเริ่มอาชีพทำโป๊ะเพราะสินค้าจะมีเรือเมล์มารับทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น

ปีพ.ศ. 2495-2499 ชาวจีนเริ่มอพยพ ออกไปเหลืออยู่บ้าง 2-3 ครอบครัว ที่ตั้งถิ่นฐานเป็นคนพื้นบ้านต่อมา ปีพ.ศ. 2503 เครื่องยนต์เริ่มเข้ามามีบทบาทเรื่องของชาวบ้านจึงเริ่มใส่เครื่องยนต์แทนการใช้ใบ เรือที่ใส่เครื่องยนต์เดินทางได้ไกลและเร็วทำให้เกิดอาชีพใหม่ ๆ เช่น อวนลอย อวนลากตามมายังมีเรือโดยสารเดินทางเข้าตัวจังหวัดทำให้สินค้าซื้อขายง่ายขึ้น การปลูกบ้านที่เคยมุงด้วยจากเปลี่ยนมาเป็นมุงด้วยสังกะสี เพราะสามารถขนถ่ายง่าย ในปี พ.ศ.2509 มีรถยนต์เดินทางเข้าถึงบ้านแหลมกลัด คนที่มีอาชีพการทำนาจะสร้างบ้านเรือนอยู่ห่าง ๆ กัน จะมีพื้นที่เป็นที่ลุ่มไม่ไกลจากทะเลมากนักเป็นพื้นที่น้ำกร่อยสำหรับพื้นที่ทำนา การทำนาของคนสมัยก่อนจะใช้ควายสองตัวเทียมแอกในการไถ คาดจะมีการเอาแรงกันและกันแทนการจ้างช่วยกันไปช่วยกันมาจนเสร็จเรียบร้อย ปี พ.ศ. 2519 รถไถนาที่ใช้เครื่องยนต์เข้ามาแทนควายที่เคยใช้ไถนาก็ค่อย ๆ หดไป

4) การศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา	3	แห่ง
โรงเรียนมัธยมศึกษา	2	แห่ง
ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	2	แห่ง
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	1	แห่ง

5) การสาธารณสุข

สถานีอนามัย	2	แห่ง
สถานีอนามัยบ้านแหลมกลัด	1	แห่ง
สถานีอนามัยบ้านท่าเส้น	1	แห่ง

กองทุนยาและเวชภัณฑ์หมู่บ้าน	5	แห่ง
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	5	แห่ง
อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ	97.59	

6) วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมและประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนตำบลแหลมกลัด ที่ช่วยกันดำรงรักษาไว้มีหลายอย่างด้วยกัน อาทิ

- ประเพณีสงกรานต์จะมีการทำบุญก่อพระทราย ปลอยเรือเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ การสงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน
- ประเพณีลอยกระทง ในบางปีจะมีการจัดการแข่งขันแข่งเรือพายภายในชุมชน การจัดงานลอยกระทงในตอนกลางคืน มีการลอยกระทงและมีการจัดมหรสพ เช่น การประกวดนางนพมาศ และมีการลอยกระทงช่วงเที่ยงคืน โดยจะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ด้วย
- การแข่งขันสะบ้าล้อ โดยแต่ละหมู่บ้านนำมาแข่งขันกัน
- การตักบาตรเทโว ซึ่งจะจัดในช่วงหลังวันออกพรรษาคือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งจะพบกับขบวนของ พระเทพบุตร เทพธิดา นางฟ้า นางสาวรค์ และเปรตอสุรกาย ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมกันตักบาตรมากมาย

วัฒนธรรมและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไป หรือขาดการสืบทอด

วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนตำบลแหลมกลัดที่ขาดการสืบทอด เช่น

สมัยก่อนชุมชนตำบลแหลมกลัดมีอาชีพทำนาเป็นหลัก ช่วงของการดำนาจะช่วยกันหรือเรียกว่าได้มีการเอาแรงกันในส่วงเกี่ยวข้าวมีการลงแขกเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันกำลังสูญหายไปโดยหันมาใช้เครื่องจักรแทนเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีการทำขวัญข้าวกัน คือเวลาจะเอาข้าวเข้ายุ้งจะมีการทำขวัญข้าวโดยการร้องเพลงเป็นทำนองก่อนจะเทข้าวจะต้องให้คนปีมะโรงหรือปีมะเส็ง โดยมีความเชื่อว่าข้าวจะมีกินพอปีและมีการเซ่นไหว้กันทุกปีเป็นประเพณีสืบทอดกันมาแต่ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว

7) ศาสนา ความเชื่อ การเคารพนับถือและสถาบันองค์กรทางศาสนา

ศาสนาของชุมชนตำบลแหลมกลัดส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ความเชื่อของชุมชนตำบลแหลมกลัด สมัยก่อนเชื่อว่าผีมีจริงโดยเมื่อสมัยก่อนจะมีการเซ่นไหว้ผีโลง โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ทั้งหมูหรือไก่ทั้งตัวเป็นๆ แล้วมีการร้องเพลงเป็นทำนองเชิญเพื่อให้ลงมาเข้าสิงในร่างทรงแล้วก็ถามความเป็นอยู่ของผู้ที่มาเข้าร่างแต่ปัจจุบันเหลือน้อยและในบางพื้นที่ไม่มีแล้ว

8) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนละกลุ่มชุมชน

ความสัมพันธ์ของชุมชนตำบลแหลมกลัดสมัยก่อนจะเป็นระบบเครือญาติ ระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นการเอาแรงเกี่ยวข้าว , ดำนา เป็นต้น การเคารพนับถือ หรือน้อมนอบต่อผู้มีอายุสูงกว่า แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์บางอย่างได้ลดลงไป เช่น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และในปัจจุบันนี้มีรวมกลุ่มกันในชุมชนหลายกลุ่ม โดยตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กลุ่มสัจจะ กลุ่มแม่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน ฯ ซึ่งถ้าผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จก็จะทำให้ประชาชนในตำบลแหลมกลัดมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

2.4.3 เศรษฐกิจ

1) อาชีพของประชาชนในตำบลแหลมกลัด

อาชีพเกษตรกรรม	875	ครัวเรือน
อาชีพประมง	585	ครัวเรือน
อาชีพเลี้ยงสัตว์	178	ครัวเรือน
อาชีพค้าขาย	86	ครัวเรือน
รับราชการ	55	ครัวเรือน
รับจ้างทั่วไป	522	ครัวเรือน

2) หน่วยธุรกิจในตำบลแหลมกลัด

โรงแรม	2	แห่ง
ปั๊มน้ำมัน	5	แห่ง
ร้านค้าของชำในหมู่บ้าน	53	แห่ง
ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร	1	แห่ง

3) การประกอบอาชีพทำนาในอดีตและปัจจุบัน

การประกอบอาชีพทำนาเมื่อครั้งอดีตส่วนใหญ่ชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ใกล้ทะเล เป็นพื้นที่ที่มีน้ำจืดหรือน้ำกร่อยและเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งเหมาะแก่การทำนาโดยชาวบ้านในสมัยก่อนจะใช้ควายหรือกระบือเป็นพาหนะในการไถนา โดยการทำนาในสมัยก่อนชาวบ้านจะใช้วิธีการเอาแรงกันระหว่างบ้านใกล้เคียงหรือหมู่บ้านใกล้เคียงชาวบ้านสมัยก่อนจะอาศัยอยู่กันแบบพื้นที่ใครพื้นที่มันจะกระจายกันอยู่ในการทำนาในอดีตส่วนใหญ่จะทำนาหว่านกันเป็นส่วนใหญ่และต่อมาก็ทำนาดำกัน

การประกอบอาชีพทำนาในปัจจุบันได้มีการใช้เครื่องจักรกลเข้ามาไถนา หรือแม้กระทั่งเกี่ยวข้าวก็จะใช้เครื่องจักรกลเข้ามาเกี่ยวสาเหตุก็คือ ไถนาได้รวดเร็วกว่าใช้ควายหรือกระบือ และในการเก็บเกี่ยวก็ใช้เครื่องจักรกลเข้ามาเกี่ยวเพื่อความสะดวกและประหยัดค่าใช้จ่าย เนื่องจากค่าแรงงานแพงการทำนาในปัจจุบันจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าในอดีตมากในอดีตไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลง แต่ปัจจุบันใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมีมากในการทำนาปัจจุบันการทำนาจึงไม่มีรายได้มากมายนัก ชาวบ้านเมื่อเสร็จจากการทำนาก็จะเตรียมปลูกพืชสวนครัว และพืชเศรษฐกิจต่อไปเพื่อเสริมรายได้ต่อไป

2.4.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

1) ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

ตำบลแหลมกลัดเมืองครั้งอดีตมีความสมบูรณ์มากไม่ว่าจะเป็นด้านที่ดินทำกินด้านทรัพยากรทางธรรมชาติชาวบ้านจะอยู่อาศัยกันแบบสงบสุข แต่ปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากประชากรมากขึ้นทรัพยากรลดน้อยลง มีการตัดไม้ทำลายป่าแม่น้ำลำคลองสกปรก เพราะชาวสวนทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำ สำหรับเรื่องที่ดินทำกินก็น้อยลง เพราะมีนายทุนเข้ามาถือครองกรรมสิทธิ์ แต่มาตอนนี้เริ่มมีการจัดการได้เพราะมีองค์การบริหารส่วนตำบลและกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะมีการจัดเก็บขยะมูลฝอย ปลูกป่าชายเลนเพื่อทดแทนหรือซ่อมแซมป่าที่ถูกทำลายเพื่อให้มีความสมบูรณ์เหมือนเดิม สำหรับการจัดเก็บขยะมูลฝอยก็เพื่อชาวบ้านจะได้ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำลำคลอง ซึ่งอาจก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียและการแพร่กระจายพาหะเชื้อโรคต่าง ๆ รวมถึงสัตว์น้ำวัยอ่อนสำหรับป่าชายเลนได้มีชาวบ้าน เยาวชน และหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ซึ่งป่าชายเลนที่ปลูกหรือซ่อมแซมขึ้นมานั้นเป็นประโยชน์กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสถานที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำได้เป็นอย่างดีเช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์อื่น ๆ จึงเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านตำบลแหลมกลัดและชาวบ้านตำบลข้างเคียงอีกด้วย

2.5 ตำบลอ่าวใหญ่

2.5.1 สภาพทั่วไป

ตำบลอ่าวใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดตราดและอยู่ห่างจากอำเภอเมืองตราดประมาณ 18 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสลับเนินเขา ตำบลอ่าวใหญ่มีการก่อตั้งมามากกว่า 100 ปีแล้ว แต่เดิมเรียกว่าตำบลอ่าวญวน ผู้สูงอายุเล่าว่าตำบลนี้ตั้งอยู่ริมทะเลซึ่งมีส่วนเว้าเข้ามาในแผ่นดินมากในบริเวณบ้านแหลมเทียน ชาวบ้านจึงได้เรียกว่าบ้านอ่าวใหญ่ และต่อมาจึงตั้งเป็นตำบลอ่าวใหญ่

2.5.2 อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดกับ ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศใต้ ติดกับ ทะเลอ่าวตราด
- ทิศตะวันออก ติดกับ ทะเลอ่าวตราด
- ทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลอ่าวตราด

2.5.3 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. 4,696 คน และจำนวนหลังคาเรือน 816 หลังคาเรือน

2.5.4 อาชีพ

อาชีพหลัก ประมงชายฝั่ง ทำนา อาชีพเสริม ทำสวนยาง ผลไม้และรับจ้าง

2.5.5 สถานที่สำคัญ

- สถานีอนามัย 2 แห่ง
- สถานีตำรวจ 1 แห่ง
- โรงเรียนประถม 3 แห่ง
- โรงเรียนมัธยม 1 แห่ง

- สถานีประมงชายฝั่ง
- ศาลกรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์
- วัดอ่าวใหญ่, วัดอ่าวซ่อที่ทำการ
- อบต.อ่าวใหญ่

2.6 ตำบลตะก่าง

2.6.1 ความเป็นมา

ได้รับคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุว่าในตำบลตะก่างมีแม่น้ำใหญ่ไหลผ่าน ปัจจุบันนี้เรียกว่าแม่น้ำท่าเลื่อน ในสมัยก่อนมีจระเข้เข้ามาทำความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน จนชาวบ้านต้องหาวิธีทำเครื่องมือดักจับ เครื่องมือนี้เรียกว่า “ตะก่าง” ต่อมาได้เรียกกันติดปากว่า “บ้านตะก่าง” และได้ใช้เรียกชื่อตำบลว่า “ตำบลตะก่าง” ในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2.6.2 สภาพทั่วไป

เป็นที่ราบชายเขาเรียบฝั่งทะเลและที่ราบลุ่ม แนวชายเขาติดต่อกับประเทศกัมพูชาบางส่วน

2.6.3 อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดกับ ต.ท่าพริก, ต.ท่ากุ่ม อ.เมืองฯ จ.ตราด
- ทิศใต้ ติดกับ ป่าชายเลน ทะเลอ่าวไทย
- ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ซำราก อ.เมืองฯ จ.ตราด และประเทศกัมพูชา(เทือกเขาบรรทัด)
- ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ท่าพริก และทะเลอ่าวไทย อ.เมืองฯ จ.ตราด

2.6.4 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. 2,448 คน และจำนวนหลังคาเรือน 916 หลังคาเรือน

2.6.5 อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม รับจ้าง

2.6.6 สถานที่สำคัญ

- โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง
- สถานีอนามัยตำบลตะกาง
- วัด 2 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาตำบลตะกาง
- ที่ทำการ อบต.ตะกาง

2.7 ตำบลท่าพริก

2.7.1 ความเป็นมา

ตำบลท่าพริก มีผู้สูงอายุเล่าว่า ตรงทำนน้ำศาลเจ้าพ่อท่าพริก มีต้นพริกใหญ่ขึ้นอยู่หนึ่งต้น ลำต้นสูงใหญ่มาก ครั้นต้องการเก็บเมล็ดพริกไปรับประทานต้องใช้ไม้สอยหรือเอาเก้าอี้มารองรับ ประกอบกับทำนน้ำแห่งนี้เป็นบริเวณที่ชาวบ้านใช้เป็นทำนน้ำเทียบเรือสินค้า มีเรือใบลำใหญ่บรรทุกสินค้าต่าง ๆ เช่น มูลเป็ด มูลไก่ กากปลา หรือสินค้าอื่น ๆ ที่ชาวบ้านหามาได้นำมาขายที่นี้ ส่วนมากจะซื้อขายกันในช่วงบ่าย เพราะเรือหาปลาออกหาปลาในตอนบ่ายและกลับเข้ามาขายของวันรุ่งขึ้น เวลาช่วงเรือเข้าจะมีสัญญาณเป่าแตรเสียงยาว แสดงว่าปลาเยอะ ถ้าเป่าแตรเสียงสั้นแสดงว่าปลาน้อย ชาวบ้านจะมาซื้อขายกันที่นี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า "ท่าพริก" นับตั้งแต่นั้นมา พร้อมทั้งนำไปตั้งชื่อว่า "ตำบลท่าพริก" มาจนถึงปัจจุบัน

2.7.2 สภาพทั่วไป

สภาพพื้นดินเป็นดินนา เหมาะสำหรับทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์

2.7.3 อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศใต้ ติดต่อ อ่าวไทย

- ทิศตะวันออก ติดต่อ ต.ตะกาง อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศตะวันตก ติดต่อ ต.เนินทราย อ.เมือง จ.ตราด

2.7.4 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรทั้งหมด 4,170 คน เป็นชาย 2,075 คน เป็นหญิง 2,095 คน

2.7.5 อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน อาชีพเสริม เลี้ยงไก่พื้นเมือง

2.7.6 สถานที่สำคัญ

- วัดท่าพริก
- สถานีอนามัยท่าพริก
- ศาลเจ้าพ่อคลองนา
- ศาลเจ้าพ่อท่าพริก
- ที่ทำการ อบต.ท่าพริก

2.8 ตำบลชำราก

2.8.1 ความเป็นมา

ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในหมู่บ้านเล่าว่า ในสมัยก่อนบริเวณนี้มีชาวบ้านนำพันธุ์ไม้มาชำเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปปลูกสร้างบ้านเรือนและนำไปเพาะปลูกในหมู่บ้าน ชาวบ้านแถบนั้นจึงเรียกกันว่า บ้านชำราก ต่อมาเรียกว่า ตำบลชำราก

2.8.2 สภาพทั่วไป

ตำบลชำรากมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาเลียบชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน อาชีพหลักส่วนใหญ่ทำการเกษตร

2.8.3 อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดกับ ต.ตะกาง อ.เมืองฯ จ.ตราด
- ทิศใต้ ติดกับ ต.แหลมกลัด อ.เมืองฯ จ.ตราด
- ทิศตะวันออก ติดกับ สันเขาบรทัด แบ่งเขตแดนระหว่างประเทศกัมพูชา
- ทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลอ่าวไทย

2.8.4 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. 2,701 คน และจำนวนหลังคาเรือน 921 หลังคาเรือน

2.8.5 อาชีพ

อาชีพหลัก ทำสวน/ทำไร่ อาชีพเสริม รับจ้าง จับปูแสม

2.8.6 สถานที่สำคัญ

- วัดคีรีวิหาร
- ที่ทำการ อบต.ชำราก
- สถานีตำรวจท่าเลื้อน
- สถานีอนามัยตำบลชำราก
- โรงเรียนมัธยมศึกษา

2.9 ตำบลหนองคันทรอง

2.9.1 ความเป็นมา

ตำบลหนองคันทรองเป็นตำบลในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตราด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านแหลมหิน หมู่ 2 บ้านท่าระแนะ หมู่ 3 บ้านหนองคันทรอง หมู่ 4 บ้านหนองคันทรอง และหมู่ 5 บ้านแหลมสำโรง

2.9.2 สภาพทั่วไป

เป็นที่ราบลุ่ม มีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ อากาศชุ่มชื้นเหมาะแก่การเกษตร พื้นที่บางส่วนติดชายฝั่งทะเล

2.9.3 อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดกับ ต.หนองเสม็ด และ ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศใต้ ติดกับ ต.ห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศตะวันออก ติดกับ ปากแม่น้ำตราด อ่าวไทย อ.เมือง จ.ตราด
- ทิศตะวันตก ติดกับ ต.หนองเสม็ด และ ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด

2.9.4 จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในเขต อบต. 4,301 คน และจำนวนหลังคาเรือน 961 หลังคาเรือน

2.9.5 อาชีพ

อาชีพหลัก ทำนา ประมง อาชีพเสริม ทำสวน

2.9.6 สถานที่สำคัญ

- วัดหนองคันทร
- ที่ทำการ อบต.หนองคันทร
- วัดแหลมหิน
- โรงเรียนวัดหนองคันทร
- โรงเรียนวัดแหลมหิน
- สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดตราด
- กระจายไฟฟ้าแหลมเกาะปู
- สวนสาธารณะหนองโปสถ์

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงาน

3.1 ตารางสรุปการทำงานพื้นที่

แม้ว่าการทำงานในโครงการนี้จะเริ่มอนุมัติทุนเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2549 แต่ก่อนที่ได้เซ็นสัญญาโครงการ ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก ได้เริ่มดำเนินงานไปก่อนแล้ว

วันที่	สถานที่	กิจกรรม
13 ก.ค. 49	ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	เวทีเก็บข้อมูลและพัฒนาโจทย์วิจัย
5 ส.ค. 49	ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์ประเด็นศึกษาสถานการณ์ชายฝั่งรอบอ่าวตราด
23 ส.ค. 49	ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	ลงพื้นที่ ประเด็นการศึกษาสถานการณ์ชายฝั่งรอบอ่าวตราด
6 ก.ย. 49	ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	เก็บข้อมูลกลุ่มปูแสม/พัฒนาโจทย์วิจัย
10 ก.ย. 49	ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	สรุปการเดินทางสำรวจดิน
20 ก.ย. 49	ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์วิจัย/เตรียมพื้นที่ดูงาน
23 ก.ย. 49	ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด	พื้นที่พัฒนาโจทย์ ประเด็นทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
26 ก.ย. 49	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	คุย อบต.แหลมกลัด
27 ก.ย. 49	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	คุยกลุ่มปูม้า
11 ต.ค. 49	ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์วิจัยปูแสม
12 ต.ค. 49	ต.ท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด	การลงพื้นที่ตำบลท่าพริก
2 พ.ย. 49	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	ร่วมประชุม core ทีม โครงการชายฝั่ง
14 พ.ย. 49	ต.หนองคันทรอ,ห้วงน้ำขาว,อ่าวใหญ่	เยี่ยมถ่ายภาพพื้นที่/คุยพื้นที่อ่าวใหญ่
21 พ.ย. 49	ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	เก็บข้อมูลปูแสม
9 ก.พ. 50	ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด	ประชุมชี้แจงแนวทางการศึกษาสถานการณ์ทรัพยากรและชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบอ่าว

วันที่	สถานที่	กิจกรรม
14-15 ก.พ. 50	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	ล่องเรือรอบอ่าวตราด
20 ก.พ. 50	อบต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	คุยทิมหอยขาว
12 มี.ค. 50	ต.ตะกวาง อ.เมือง จ.ตราด	วางแผนเก็บข้อมูลอ่าวตราด
19 เม.ย. 50	ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด	วางแผนเก็บข้อมูลอ่าวตราดครั้งที่ 2
24 เม.ย. 50	ต.ตะกวาง อ.เมือง จ.ตราด	จัดทำเอกสารการเงินร่วมกัน
30 เม.ย. 50	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	เก็บข้อมูลหอยขาวและสถานการณ์ชายฝั่ง
7 พ.ค. 50	ต.ตะกวาง, ชำราก	เก็บข้อมูลป่าชายเลน
8 พ.ค. 50	ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	เก็บข้อมูลปูแสม
11 พ.ค. 50	ต.ตะกวาง, ชำราก	ล่องเรือเก็บข้อมูลป่าชายเลน
17 พ.ค. 50	ต.ห้วงน้ำขาว, หนองคันทรอ	เก็บข้อมูลป่าชายเลน
26 พ.ค. 50	ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	ทำความเข้าใจการทำงานร่วมกัน
7 มิ.ย. 50	ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด	ประชุมเครือข่ายชายฝั่งรอบอ่าวตราด
22 ต.ค. 50	อบต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	พูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของการดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าทำอย่างไรอาชีพ จับปูม้าจะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน
30 ต.ค. 50	ณ โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์เข้าสู่การทำโครงการวิจัย
5 พ.ย. 50	ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	เวทีชี้แจงการทำงาน วันที่ 10 พ.ย. 50 ณ
10 พ.ย. 50	ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	ประชุมทำความเข้าใจโครงการจัดทำคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด
15 พ.ย. 50	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	พูดคุยถึงสถานการณ์ปูม้าและการดำเนินการของ อบต. เกี่ยวกับปูม้าที่ผ่านมา
16 พ.ย. 50	โรงซอมและเก็บเรือประมง หมู่ 5 ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	เพื่อรับฟังการเล่าสถานการณ์ปูม้าชาวบ้านและนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัย

วันที่	สถานที่	กิจกรรม
8-11 ม.ค. 50	บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนอง โสน อ.เมือง จ.ตราด	ศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของ ชาวบ้านและความหลากหลายทาง ชีวภาพ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม
21 ม.ค. 50	ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด	ทบทวนทำความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากร และการเก็บข้อมูลป่าชายเลนบ้านปาก คลองน้ำเขียวและแบ่งกลุ่มสำรวจและ เก็บข้อมูล
14 ก.พ. 51	ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์บูม
12 มี.ค. 51	ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด	พัฒนาโจทย์วิจัย
30 ก.ย. 51	ณ สวนปฐพีสอร์ท อ.เมือง จ.ตราด	เวทีโครงการการศึกษาสถานการณ์ ชายฝั่งทะเล (อ่าวตราด)
30-31 ก.ย. 51	ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด	ลงพื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียว

3.2 เอกสารสรุปการประชุม

เวทีเก็บข้อมูลและพัฒนาโจทย์วิจัย

วันที่ 13 กรกฎาคม 2549 ณ โรงเรียนชุมชนวัดท่าพริก ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัด
ตราด

เวลา 13.00 – 16.00 น.

กลุ่มผู้เข้าร่วมเวที

- ชาวบ้านกลุ่มน้ำจืด 5 คน
- ชาวบ้านกลุ่มน้ำเค็ม 11 คน
- ผู้นำ (กำนัน , ผู้ใหญ่ , เทศบาล) 6 คน
- ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก (สกว.) 5 คน

สถานการณ์กลุ่มน้ำเค็ม

- ก่อนมีประตุน้ำ จะเป็นฝายน้ำล้น (ประมาณ 12 ปี(พ.ศ.2535) ที่ผ่านมา)ส่วนใหญ่มี
อาชีพทำนาทำสวนเหมือนกับปัจจุบันหน้าแล้งน้ำจะเป็นน้ำเค็มจะใช้ได้ในช่วงหน้าฝนการเดินทางไป
มาหาสู่กันสะดวกและหากินง่ายสัตว์น้ำจืด / น้ำเค็มมีเยอะสัตว์น้ำเหล่านี้สามารถปรับสภาพตัวเอง
ได้ เช่น ปลาช่อน ,ปลากรด ,ปลากระบอก ,ปลาแขยงกบ ,กิ้ง ,ปูดำ

- หลังทำประตุน้ำ ประตุน้ำแบบปิด – เปิด ทำเมื่อปี 2544 เกิดจากสาเหตุน้ำจืดท่วมด้าน
บนและ น้ำเค็มทะลักล้นไปฝั่งน้ำจืด

- เปิดประตุน้ำช่วงเดือน 6-7 (มิถุนายน – กรกฎาคม) เปิดแล้วไม่เกิน 3 ชั่วโมงปลาจะตาย

- น้ำเป็นสนิม รสชาติกร่อย เฝื่อน ต่างจากคลองอื่นที่มีสีดินเหนียว

- ชาวบ้านไม่กล้าใช้น้ำ หันไปใช้น้ำประปาแทน

- สัตว์น้ำเริ่มตายและตายยกคลองประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาแต่ลูกยังอยู่ได้ลูกยังชุมมีมากตอน
ยัง ไม่ได้เปิดประตูฝาย

- เคยกินมากแล้วบ้วนลงในน้ำคลองสีน้ำมากจะเป็นสีดำ

- ตอนเข้าตอนน้ำลงน้ำจะดำขางล่างเป็นตะกอนสีเหลือง
- ประมงเอาปลามาปล่อยปรากฏว่ายได้ประมาณ 2 วันปลาที่ปล่อยตายหมด
- คลองเนินสูงกระทบน้อยกว่าปลาตายประมาณ 50 %
- พืชทางการเกษตรด้านบนเพิ่มจากเดิมไม่มากนักปัจจุบันเริ่มมีชีวภาพ
- ใน 1 ปีเปิด 1 ครั้งปิด 1 ครั้งช่วงเดือนตุลาคม

ข้อดีของประตูน้ำ

- ไม่มี

ข้อเสีย

- ดังที่กล่าวมา

ข้อสงสัยที่ทำให้เกิดปัญหา

- ไฟไหม้ป่าพรุ (ปี 47 – 48) ไหม้หนัก
- สารเคมีจากการทำเกษตร

แนวทางแก้ไขของหน่วยงาน

- เทศบาลมีโครงการที่จะทำช่องประตูน้ำใหม่

สถานการณ์กลุ่มน้ำจืด

- ก่อนทำฝาย

- น้ำจืดไม่พอน้ำเค็มหนุนขึ้นสูงทำการเกษตรไม่ได้
- ปลาตาย 2 ช่วง เดือนตุลาคม – พฤศจิกายน
- ไฟไหม้ป่าเสม็ดเพราะดินมีความชื้นมากจากการที่น้ำทะเลหนุนขึ้นสูง
- น้ำเค็มขึ้นสูงสุด 15 กิโลเมตร จากปากฝายถึงหนองไทร(ช่วงเดือนมีนาคม)

- หลังทำฝาย

- ช่วงทำฝายน้ำล้น(ปี2537) น้ำจะท่วมด้านบนตลอดหมักหมมแต่ปลาตายไม่มาก

- ทำประตูน้ำแบบปิด-เปิด(ปี 2544)

- น้ำเสียมากและเปรี้ยว ปลาตาย สัตว์น้ำลดลง

- น้ำเค็มน้อย

- ไฟไหม้ป่าเสม็ด

- สถานการณ์ในรอบปีฝั่งน้ำจืด

เดือน

สถานการณ์

ตุลาคม

- ปิดเขื่อนฝนน้อยน้ำเค็มเริ่มต้นขึ้น

- น้ำปกติ

- เตรียมที่ปลูกผัก

พฤศจิกายน

- น้ำจืดปกติ สูงระดับฝาย

- เริ่มปลูกผัก (พริก ,มันเทศ , แตงโม)

ธันวาคม

- เริ่มปลูกของมากขึ้นและใส่ปุ๋ยมาก (ปุ๋ยคอก ,หมัก ,เคมี)

- ยังไม่ใช้น้ำทำการเกษตรมาก / น้ำปกติ

มกราคม

- เริ่มใช้น้ำเป็นบางส่วน

- น้ำปกติ ฝนเริ่มมีบ้าง

กุมภาพันธ์

- ใช้น้ำมากขึ้น (รดผัก)

- ใส่ปุ๋ยเดือนละ 2 ครั้ง

- น้ำเริ่มลดลงประมาณ 20 เซนติเมตร

มีนาคม	- สูบน้ำเข้าสวนเพื่อให้น้ำ - น้ำลดลงประมาณ 60 เซนติเมตร แต่ยังไม่เปรี้ยว
เมษายน	- น้ำเริ่มน้อยลงและเริ่มมีรสกร่อยจนถึงเปรี้ยวปริมาณน้ำเกือบถึง
กัน	คลอง - สูบน้ำเข้าสวนใบเริ่มเหลือง - น้ำลดลงสุดประมาณ 70 เซนติเมตร - ช่วงสงกรานต์ฝนตก / ใช้น้ำน้อย / ปลุกแตงกวา - ไฟไหม้ป่าเสม็ด
พฤษภาคม	- ฝนเริ่มตกและเปิดประตูน้ำ(ช่วงต้นเดือน) - ปลาตายและน้ำมีสีแดงสนิม
มิถุนายน-กรกฎาคม	- เริ่มทำนา ไถนา และหว่านข้าว - น้ำมีสภาพปกติ - ปลาน้ำจืดวางไข่ในร่องมัน

● การสร้างฝาย

ข้อดี

- ดินที่เคยเค็มมีสภาพเขียวขจี
- มีน้ำที่สามารถใช้ทำการเกษตรมากขึ้น จาก 10 ราย มาเป็น 100 ราย
- ความเป็นอยู่ดีขึ้นคนทำเกษตรไร่มองมีเครดิตดีขึ้น
- ปลามีเยอะ
- มีน้ำกินน้ำใช้มากขึ้น 3 ตำบล (ท่าพริก , เนินทราย , ท่ากุ่ม)
- มีบ่อเลี้ยงปลาน้ำจืดเพิ่มขึ้น

ข้อเสีย

- ไฟไหม้ป่าเสียด
- น้ำมีน้อยเพราะคนใช้น้ำเยอะ
- น้ำเป็นกรดเข้มข้น

● สรุป

- ผังน้ำจืดมองว่าสารเคมีไม่ใช่ปัญหาของน้ำเสียและทำให้ปลาและสัตว์น้ำต่างๆตาย

ปัญหาที่พบ

- ทางตัวแทนของกลุ่มชาวบ้านน้ำจืดยังไม่ค่อยมีผู้มาร่วมรับฟังมากนัก ยังไม่รู้สึกรว่า
สิ่งเกิดขึ้นเป็นปัญหาที่รุนแรง
- ผู้สูงอายุที่มีความรู้ในชุมชนนั้น Node ยังไม่ได้พูดคุยด้วย

ข้อเสนอแนะ

อาจจะต้องมีการพูดคุยในรายละเอียดของแต่ละกลุ่มเพิ่มเติม

- อาจจะให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นให้มากขึ้น
- การดำเนินงานในระยะต่อไป
- ต้องทำให้ชุมชนนั้นหากกลุ่มคนที่จะมาทำการเก็บข้อมูลสถานการณ์
- พูดคุยทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญในการที่ต้องการเก็บข้อมูลสถานการณ์
ของปัญหาเพิ่มเติม

สรุปการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์ประเด็นศึกษาสถานการณ์ชายฝั่งรอบอ่าวตราด

ตำบลท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

วันที่ 5 สิงหาคม 2549 เวลา 19.00 น.

ณ บ้านกำนันกาหลง

- **วัตถุประสงค์**

เพื่อพูดคุยสอบถามปัญหาและความต้องการของกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย

- **กลุ่มเป้าหมาย/ผู้เข้าร่วม**

- ตัวแทนชุมชน จำนวน 7 คน
- เจ้าหน้าที่ Node จำนวน 4 คน

- **วิธีการ**

- ประชุมพูดคุย แลกเปลี่ยน ความเข้าใจ
- เขียนแนวทางการทำงานของโครงการลงบนกระดาษฟลิปชาร์ด

- **ผลที่เกิดขึ้น**

ในการมาพูดคุยทำความเข้าใจในวันนี้ ผ.ศ. ไพโรจน์ แสงจันทร์ หัวหน้าศูนย์

ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก ได้ลงมาร่วมเวทีในการประชุมในครั้งนี้ด้วย ซึ่งประเด็นต่าง ๆ ของทางชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

- **สถานการณ์เรื่องราวทรัพยากรต่าง ๆ**

- การจับปู ถ้าน้ำขึ้นกลางวันจะจับยาก แต่ถ้าน้ำขึ้นกลางคืนจะจับง่าย
- ไฟไหม้ช่วงฤดูแล้งทำให้ดินเป็นกรด
- เทศบาลยังไม่มีสถานที่บำบัดน้ำเสีย
- ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – เดือนสิงหาคม สัตว์น้ำจะยังไม่เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณลำคลองท่าพริก
- เขื่อนจะปิดช่วงหน้าแล้งเพื่อป้องกันน้ำเค็มรุกเขตเกษตรกรรม
- น้ำที่เสียจะไหลลงจากคลองท่าพริกลงสู่ทะเล แต่เมื่อน้ำทะเลหนุนสูงขึ้น น้ำที่เสียจะหนุนขึ้นไปยังลำคลองบริเวณข้างเคียงทั้ง 9 คลอง ทำให้สัตว์น้ำในลำคลองเหล่านั้นตายไปด้วย

- น้ำที่คลองท่าพริกจะเสียมากที่สุด ตั้งแต่เดือนปลายพฤษภาคม – เดือนมิถุนายน (เดือน 6 - 7)
- ถ้าเปิดเขื่อนจะกระทบถึงหอยขาวที่อยู่บริเวณตำบลแหลมกลัด ทำให้คนที่ไปเก็บหอยขาว เกิดอาการคันจนไม่สามารถลงไปเก็บหอยขาวบริเวณที่น้ำจากคลองท่าพริกไหลผ่านได้
- น้ำที่อยู่บริเวณเหนือเขื่อนน้ำจะเป็นน้ำสีโคล่ และจะมีการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรมมาก
- น้ำที่ไหลลงมาจากเขื่อนน้ำจะไม่เสีย แต่ถ้าน้ำที่ไหลลงมาจากป่าพรุที่ถูกไฟไหม้ น้ำจะเสีย (เมื่อไฟไหม้ป่าเสม็ดน้ำจะเป็นกรด มีเนื้อที่ป่าอยู่ประมาณ 1,000 ไร่ ติดต่อกับตำบลเนินทราย)
- การเปิดปิดประตูน้ำ จะเปิดประตูเขื่อนตั้งแต่ช่วงเดือนพฤษภาคม – พฤศจิกายน ของทุกปี
- เมื่อดีดน้ำจะหวานอยู่ประมาณ 2 – 3 เดือน ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ของทุกปี แต่ปัจจุบันจะมีช่วงน้ำหวานอยู่ประมาณ 2 วัน หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนปิดกั้น
- ปลาน้ำเค็มจะปรับตัวไม่ทันเมื่อปล่อยน้ำจืดมา
- อยากให้นำน้ำที่เสียมาทดลองวิจัย

สรุปการลงพื้นที่ ประเด็นการศึกษาศาสนาการณชัยฝั่งรอบอ่าวตราด

วันที่ 23 สิงหาคม 2549 เวลา 13.00 น.

ณ โรงเรียนชุมชนวัดท่าพริก อำเภอเมือง จังหวัดตราด

1. ผู้เข้าร่วมประชุม

ทีมงาน node 3 คน

ทีมชาวบ้าน 11 คน

2. ผลที่เกิดขึ้น

● สถานการณ์ปัญหาและสิ่งที่ชุมชนพบเห็น

- ไฟไหม้ป่าเสม็ดรุนแรง เมื่อประมาณปลายปี 2547 - ต้นปี 2548
- ป่าชายเลนเป็นป่าพรุ
- เมื่อก่อนเคยทำเป็นฝายน้ำล้น ความสูงประมาณ 2 เมตร ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อสัตว์น้ำ แต่ทำให้น้ำท่วมฝายน้ำจืด แต่เมื่อสร้างเป็นประตูน้ำขึ้นมาเมื่อ 3 - 4 ปี ที่แล้ว เมื่อระบายน้ำออกทำให้สัตว์น้ำด้านฝายน้ำเค็มตาย

- เกิดปัญหาระหว่างคนน้ำจืดและคนน้ำเค็ม
- น้ำเสียถูกปล่อยมาจากประตูน้ำ (โดยปล่อยปีละ 1 ครั้ง)
- ประตูน้ำแพรกหนามแดงไม่สามารถนำมาปรับใช้กับคลองของตำบลท่าพริกได้ทั้งหมด (ความคิดเห็นหลังจากดู VCD แพรกหนามแดง)

● การจัดการแก้ไขปัญหที่ผ่านมา

- เคยทำแ่งเป็นประตูและนำซีเมนต์มาใส่เพื่อทดลองกันน้ำเค็ม

● ความคิดเห็นจากชุมชน

- คนในชุมชนต้องเดินหน้าไปพร้อมกัน ถ้าทำแล้วไม่ได้ผลก็กลับมาทบทวนกันใหม่

- ลองดูผลงานจากงานพัฒนาก่อน
- น่าจะลองปรับประตูน้ำดูก่อน

- อย่าให้น้ำลงทะเลที่ละเยอะ ๆ

- **ความรู้จากชุมชน**

- น้ำทะเลจะเริ่มขึ้นสูงตั้งแต่เดือนตุลาคม และขึ้นสูงสุดในเดือนพฤศจิกายน และเริ่มลดลงสู่ภาวะปกติประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี
- น้ำทะเลจะต่ำสุดในช่วงเดือนเมษายน

สรุปการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์ ประเด็นทรัพยากรสิ่งแวดล้อมชายฝั่งหนองคันทร

วันที่ 23 กันยายน 2549

ณ โรงเรียนวัดหนองคันทร

• วัตถุประสงค์

เพื่อพูดคุยสืบสภาพสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมทรัพยากรของหนองคันทร และนำเสนอแนวทางการทำงานวิจัยท้องถิ่น

• เป้าหมาย

กลุ่มอนุรักษ์	20 คน
ครู / อาจารย์	5 คน
Node	4 คน
นศ.เรียนชุมชน	1 คน

• วิธีการ

จัดวงพูดคุยและแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ในชุมชนจากอดีตเปลี่ยนแปลงมาถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งนำเสนอ

• ผลที่เกิดขึ้น

การลงไปพูดคุยครั้งนี้ทำให้เห็นกลุ่มชาวบ้านผู้นำกลุ่มและครู / อาจารย์ ได้มารวมตัวกันเพื่อทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของหนองคันทรว่ามีความมุ่งมั่นที่จะทำงานในเรื่องนี้อย่างจริงจัง เอาจริงเอาจัง ในกลุ่มนั้นมีความหลากหลายในสถานภาพ อายุ ตั้งแต่เยาวชน จนถึงผู้สูงอายุที่มีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งเป็นอย่างดี และทุกคนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับรู้ กิจกรรมแรกทางทาง Node ได้ทำคือการแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม และให้ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องสถานการณ์ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของหนองคันทรตั้งแต่อดีต เปลี่ยนแปลง ถึงปัจจุบัน โดยทำเป็นแผนที่และเส้นแบ่งเวลาเหตุการณ์สำคัญ (Time-line) โดยใช้เวลาช่วยกันคิดประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้นก็ให้แต่ละกลุ่มมานำเสนอเพื่อให้เห็นสถานการณ์ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของหนองคันทรเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

หลังจากนำเสนอเสร็จแล้ว ทาง Node ได้นำเสนอแนวทางการทำงานของวิจัยท้องถิ่นให้ทางกลุ่มได้รับทราบและนำไปพิจารณาว่าอยากทำงานในแนวทางนี้หรือไม่ จากการรับฟังทำให้สรุปได้ว่าทางกลุ่มมีความสนใจในแนวทางการทำงานของ สกว. และพร้อมที่จะทำงานตลอดเวลา ซึ่งทาง Node ก็ได้ตกลงว่าจะลงมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยอีกครั้งหนึ่งในช่วงเดือนตุลาคม 49 นี้

สรุปการลงพื้นที่พัฒนาโจทย์ ประเด็นทรัพยากรชายฝั่งและสิ่งแวดล้อม

ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด

วันที่ 26 กันยายน 2549

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด

● วัตถุประสงค์

เพื่อพูดคุยทำความเข้าใจเพิ่มเติมในเรื่องการเขียนเอกสารหลักการเสนอโครงการขอทุนจาก สกว.

● เป้าหมาย

ทีมวิจัย 3 คน

Node 3 คน

● วิธีการ

พูดคุยเสนอแนะแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับแนวทางการเขียนโครงการเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในชุมชน

● ผลที่เกิดขึ้น

จากการลงไปแหลมกลัดครั้งนี้ได้พูดคุยทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการเขียนโครงการและแนวทางการทำงานในระยะต่อไปอันใกล้ของทีมวิจัยโดยยังยึดหลักการที่จะต่อยอดโครงการงานวิจัย “การอนุรักษ์หอยขาวให้เกิดเป็นรูปธรรมในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านให้มาก” ส่วนข้อมูลสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ป่าบกลงสู่ทะเลก็ยังคงเก็บไปตามความประสงค์เดิมเพื่อที่จะเป็นข้อมูลของสถานการณ์สิ่งแวดล้อมชายฝั่งในพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสถานการณ์ชุมชนชายฝั่งอีก 4 ชุมชนในเวทีกลางระดับจังหวัด การที่ได้พูดคุยก็ทำให้ทางทีมวิจัยได้เห็นแนวทางการทำงานที่ชัดเจนและตรงกับทีมวิจัยต้องการและตั้งใจจะทำเนื่องจากปัจจุบันสถานการณ์หอยขาวนั้นเริ่มที่จะเหลือน้อยจากการที่มีคนภายนอกเข้ามาจับโดยไม่คำนึงถึงกฎข้อปฏิบัติของชุมชนเลย ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวมีนายทุนหนุนหลังอยู่จึงทำให้ทีมวิจัยทำอะไรมากไม่ได้รอหวังหน่วยงานของรัฐให้ช่วยดำเนินการด้านกฎหมายจนป่านนี้ก็ยังไม่คืบหน้าเท่าที่ควรค่อนข้างจะล่าช้า จากสถานการณ์หอยขาวเหลือน้อยในปัจจุบันก็ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพหากินกับทะเลและหอยขาวได้มีความตระหนักมากขึ้นว่าหอยขาวจะหมดไปจริงๆ ซึ่งน่าจะเป็นสัญลักษณ์ที่ดีที่จะทำ

ให้การทำงานวิจัยต่อยอดของการอนุรักษ์หอยขวานั้นจะมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นและจะส่งผลให้การดำเนินงานของทีมวิจัยที่จะผลักดันให้มีการหารูปแบบการจัดการหอยขาว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแหลมกลัดนั้นประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งท้ายสุดทางฟิเลียง Node ก็ได้ช่วยเสริมในการเรียบเรียงโครงการให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และให้ทีมวิจัยช่วยกันพิจารณาเพื่อเสนอโครงการขอทุนจาก สกว.ต่อไป

สรุปการลงพื้นที่ตำบลท่าพริก อ.เมือง จ.ตราด

เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2549 เวลา 13.00 น. ณ โรงเรียนชุมชนวัดท่าพริก

1.วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย
- เพื่อศึกษาสถานการณ์ที่ผ่านมาของชุมชน

2. กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม

กลุ่มอนุรักษ	20 คน
ครู / อาจารย์	5 คน
Node	4 คน

3.ผลที่เกิดขึ้น

3.1 การจัดการในปัญหาน้ำเสียที่ผ่านมาของชุมชน

- เคยใช้ปูนขาวโรยแต่ช่วงหลังไม่มีเครื่องตีน้ำ
- มีการขุดลอกคลองความยาวประมาณ 10 กิโลเมตร แต่เมื่อขุดกลับหน้าดินส่งผลให้สิ่งที่มีหมักหมมอยู่ข้างล่างเกิดการแพร่กระจายมากขึ้น

3.2 ข้อสังเกต

- น้ำจะเสียมากตอนหัวฝน
- ไฟฟ้าปั๊มน้ำทำให้เกิดเป็นกรด
- ฝนแล้งน้ำน้อยทำให้เกิดเป็นกรด

3.2 สิ่งที่ต้องเก็บข้อมูลก่อน คือเรื่องน้ำเสีย

- ตรวจคุณภาพน้ำเป็นระยะ ๆ

- ตรวจสอบสภาพดินที่มีผลต่อน้ำ
- การไหลเวียนของน้ำ
- ปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำเสีย
- การกระจายตัวของน้ำเสีย
- ผลกระทบของน้ำเสียที่มีผลต่อชุมชนและทรัพยากร
- การแก้ปัญหาที่ผ่านมาของชุมชน

4. ปัญหาและอุปสรรค

-

สรุปการเดินทางสำรวจดิน

วันที่ 10 กันยายน 2549 เวลา 13.00 – 16.00 น.

ณ บริเวณริมคลองท่าพริก

- **วัตถุประสงค์**

- เพื่อสำรวจตรวจวัดค่าความเข้มข้นของดิน(PH) ในบริเวณริมคลองน้ำเค็มและพื้นที่ทำการเกษตรของตำบล

- **เป้าหมาย / ผู้เข้าร่วม**

- ทีมสำรวจของชุมชน 9 คน
- นักศึกษาเรียนรู้ชุมชน 2 คน
- พี่เลี้ยงจาก Node 2 คน

- **ขั้นตอน / วิธีการ**

- พุดคุยวางแผนเกี่ยวกับจุดสถานที่ที่จะไปสำรวจร่วมกัน
- เดินสำรวจวัดค่าดิน (PH) ตามจุดที่กำหนดไว้จุดละ 5 ครั้ง
- สรุปผลเบื้องต้นร่วมกัน

- **ผลที่เกิดขึ้น**

ในการเดินสำรวจวัดค่าดิน (PH) ครั้งนี้เกิดจากที่มีผู้นำในชุมชนมีความสงสัยจากการพูดคุยในเวทีว่าดินในพื้นที่บริเวณคลองน้ำเค็มท่าพริกนั้นจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้น้ำเสียหรือไม่และดินในแต่ละจุดจะมีค่าความเข้มข้นเท่ากันหรือไม่ อย่างไร จากความสงสัยในเวทีพุดคุยนำไปสู่การเดินสำรวจตามจุดต่างๆที่คิดว่าน่าจะเป็นจุดที่มีผลต่อการเกิดน้ำเปรี้ยวในคลอง บริเวณที่ได้สำรวจค่าดินมีด้วยกัน 5 จุด คือ บริเวณกองขยะ ,ป่าเสม็ด, ประตุน้ำ,สะพานล่าง,ที่การเกษตร โดยแต่ละจุดจะวัดทั้งหมด 5 ครั้ง เพื่อนำค่าวัดที่ได้ในแต่ละครั้งมาหาค่าเฉลี่ยคงที่ จากการสำรวจทั้ง 5 จุดจนครบใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ก็ได้ผลเบื้องต้นว่าบริเวณริมคลองนั้นสภาพดินจะมีค่า PH เป็นกรดจัด บริเวณป่าเสม็ดนั้นสภาพดินมีค่า PH เป็นกรดแต่จางกว่าริมคลอง บริเวณที่ทำการเกษตรสภาพดินมีค่า PH

เป็นกรดอ่อนๆ ส่วนบริเวณน้ำตาย(ไม่มีการถ่ายเท)ริมคลองนั้นสภาพดินมีค่า PH เป็นกรดจัดเช่นกัน

จากการสำรวจดินครั้งนี้แล้วก็คงทำให้ทีมสำรวจได้พบปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้น้ำเสียเบื้องต้น ซึ่งผลสรุปนั้นทางพี่เลี้ยงจาก Node จะนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดและจะนำไปพูดคุยในเวทีครั้งหน้าอีกที

สรุปการลงพื้นที่ชี้แจงแนวทางการศึกษา

วันที่ 9 ก.พ. 50

ณ โรงเรียนวัดหนองคันทรอง ต.หนองคันทรอง จ.ตราด

• วัตถุประสงค์

เพื่อประชุมชี้แจงแนวทางการศึกษาสถานการณ์ทรัพยากรและชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบอ่าวตราด

• กลุ่มเป้าหมาย / ผู้เข้าร่วม

-ตัวแทนชุมชนรอบอ่าวตราด

-ทีมวิจัยร่วมในพื้นที่

-Node ตะวันออก

• วิธีการ

-ให้ทีมวิจัยร่วมในพื้นที่รับผิดชอบประสานงานตัวแทนชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยคุณไพวัลย์เป็นผู้ประสานพื้นที่ฝั่ง ต.แหลมกลัด ต.ตะกวาง ต.ชำราก ส่วนผู้ใหญ่สำเนา เป็นผู้ประสานงานฝั่ง ต.อ่าวใหญ่ ต.ห้วยน้ำขาว ต.หนองโสน และ ต.หนองคันทรอง

-ทาง Node ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และ ความเป็นของโครงการคร่าวๆ

-แต่ละพื้นที่ได้ช่วยกันเล่าสถานการณ์เกี่ยวกับทรัพยากร การจัดการที่ผ่านมา และปัญหาอุปสรรคที่รอการแก้ไข โดยเริ่มจากชุมชนที่ผ่านงานวิจัยก่อนเป็นผู้จุดประเด็น

-ทาง Node ประมวลภาพการพูดคุยและสรุปคร่าวๆ พร้อมทั้งทวนคำถามการวิจัยครั้งนี้ และขึ้นคำถามเพื่อเป็นตุ๊กตาในการทำงาน พร้อมทั้งรับฟังข้อคิดเห็นจากตัวแทนชุมชน

-นัดหมายการพูดคุยครั้งต่อไป

• ผลที่เกิดขึ้น

มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ว่า การทำงานวิจัยในครั้งนี้แม้จะไม่ได้เป็นงานวิจัยที่มาจากชาวบ้านโดยตรง แต่เป็นงานที่สืบเนื่องมาจาก 2-3 ชุมชนที่อยู่บริเวณชายฝั่งรอบอ่าวตราด คือ เปรี๊ตโน แหลมกลัด ได้ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจนเกิดเป็นมรรคเป็นผลให้เห็นเป็นที่น่าพอใจใน

ระดับหนึ่ง โครงการนี้จึงเป็นการขยายผลเพื่อให้ชุมชนได้มองเห็นภาพรวมสถานการณ์ของอำเภอตราดร่วมกัน และชุมชนเราจะเป็นเจ้าของร่วมกันได้หรือไม่ จากนั้นแต่ละพื้นที่ได้ลงเลาประสบการณ์ สถานการณ์ และปัญหาอุปสรรคในพื้นที่ที่รอการแก้ไข ดังนี้

■ เปร็ดใน

หลังจากที่ได้ทำงานกับ สกว. เรื่องชายฝั่งพัง จนเสร็จสิ้นโครงการและเห็นผลที่เกิดขึ้นนั้น ปัจจุบันได้ต่อยอดเพื่อแก้ไขปัญหาชายฝั่งพังโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก พอช. ให้มาทำเต้ายาง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นเป็นที่น่าพอใจ ชายฝั่งเริ่มมีดินมากขึ้นและสัตว์น้ำเริ่มมีมากขึ้น

ส่วนเรื่องของหอยแครงนั้นปัจจุบันไม่สามารถหาจับได้ด้วยมือเนื่องจากหอยมีจำนวนน้อยลง ทางชุมชนจึงคิดว่าเราน่าจะมีหอยและทรัพยากรต่างๆ กลับคืนมา ถ้าเราหาพันธมิตรที่มีใจเดียวกันได้เพื่อหาทางออกและฟื้นฟูกัน วันนี้จึงมาชวนพวกเราที่อยู่ในที่นี้ว่าจะมีใครเอาด้วยหรือไม่

ในส่วนของป้าชายเลนนั้นทางชุมชนสามารถฟื้นฟูภูมิสภาพดีแล้ว แต่ในเรื่องของทรัพยากรสัตว์น้ำนั้นยังต้องฟื้นฟูกันไป

■ แหลมกลัด

หอยขาวของแหลมกลัดเกิดวิกฤตเมื่อ 4-5 ปีที่แล้ว ที่มีนายทุนต่างถิ่นและคนในชุมชนเริ่มมาจับ มีการใช้เครื่องทุ่นแรงมาเก็บโดยไม่เว้นแม้กระทั่งหอยตัวเล็กๆ ทางชุมชนจึงได้มีการให้ทาง อบต. ออกกฎ แต่เมื่อถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะประมงบอกว่าขัดกับกฎหมายประมง เมื่อเป็นเช่นนั้นทางชุมชนได้เจอกับ สกว. และเห็นแนวทางการวิจัยเพื่อท้องถิ่นน่าจะเป็นทางออกที่ช่วยชุมชนได้ จึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการวิจัยซึ่งในการทำวิจัยช่วงแรกๆ ชุมชนก็แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ พวกที่เชื่อว่าหอยขาวอาจจะหมดไปได้ และพวกที่ไม่เชื่อว่าหอยขาวจะมีวันหมด หลังจากที่ทำงานวิจัยแล้วชุมชนเริ่มเข้าใจมากขึ้นและทำให้พวกเราทราบว่าหอยเกิดช่วงเดือนไหน เป็นอย่างไร เป็นต้น

เมื่อดำเนินการวิจัยเสร็จแล้วทางชุมชนก็นำเสนอข้อมูลที่ทางชุมชนได้วิจัยและข้อมูลจากนักศึกษา ม.บูรพา ว.โขมง มาสรุปรวมกันและนำเสนอเข้าอำเภอ จังหวัด และกรมประมง จนทางหน่วยงานดังกล่าวอนุมัติให้ทาง อบต. สามารถออกกฎข้อบังคับได้ ซึ่งปัจจุบันกำลังอยู่ในขั้นตอนการออกกฎข้อบังคับของ อบต. และรอทางอำเภออนุมัติอยู่

สถานการณ์ปัจจุบัน ปี 50 หอยขาววิกฤตตายเป็นจำนวนมาก ซึ่งสาเหตุที่พอจะทราบในเบื้องต้น คือ มีน้ำจืดลงมามากในช่วงหน้าฝนและผลจากการวิจัยที่เก็บได้ คือ ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากรถไถที่เข้าไปเหยียบย่ำจนดินแข็งและเหยียบตัวเล็กๆ

เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิ่งเงียบและกลุ่มที่เชื่อว่าหอยไม่มีวันหมดก็เริ่มเชื่อว่าหอยอาจจะหมดกันบ้างแล้ว แต่ในความเป็นจริงก็ยังมีหอยพ่อแม่พันธุ์อยู่บ้าง แต่อยู่ในน้ำค่อนข้างลึก ดังนั้นในปีนี้อาจจะต้องงดการเก็บหอยขาวเพื่อให้หอยขาวได้มีโอกาสฟื้นตัว

■ หนองคันทรง

กลุ่มอนุรักษ์ของหนองคันทรงเกิดจากการชักชวนของคุณเชี่ยวชาญ ที่มาชวนมองปัญหาและจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์อ่าวตราด จากนั้นได้เขียนของงบประมาณจาก UNDP มาดำเนินงานและก่อเกิดมาเป็นกลุ่มอนุรักษ์หนองคันทรงมาจนถึงปัจจุบัน

สถานการณ์ทรัพยากร

อาจารย์สมชาย เล่าว่า เมื่อปี 17-18 ในช่วงที่เริ่มมาอยู่ที่หนองคันทรง ทรัพยากรธรรมชาติมีความสมบูรณ์มาก ในช่วงเย็นชาวบ้านจะออกหาอาหารทะเลบริเวณเกาะปูเพียงไม่กี่ชั่วโมงก็ได้

ต่อมามีการทำเหมืองพลอย และเหมืองฉิด ทำให้ดินตะกอนมาตกบริเวณปากน้ำตราดทำให้หอยหลายชนิด เช่น หอยปากเปิด เริ่มหายไป หลังจากทีเลิกทำเหมืองพลอยและนาุ้งหมดไปทำให้หอยปากเปิดเริ่มกลับคืนมา

ปัจจุบันทางกลุ่มและนักเรียนกำลังพยายามอนุรักษ์และขยายพันธุ์หอยพอก โดยการทำแปลงสาธิตไว้ที่หมู่ 2 บ้านระแนะ ซึ่งเมื่อครั้งอดีตนั้นหอยพอกไม่มีคนนิยมรับประทานแต่ปัจจุบันมีนายทุนเข้ามารับซื้อกิโลกรัมละ 5 บาท ซื้อขายตามท้องตลาดราคา 10-15 บาท/กก.

ปัญหา

ไม่มีข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับหอยพอก

■ อ่าวใหญ่

สถานการณ์

- การทำงานของกลุ่มเคยมี UNDP เข้ามาเสริม
- พื้นที่มีการเลี้ยงหอยแมลงภู่และหอยนางรม
- ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มกลับคืนมา เนื่องจากมีที่หลบภัยคือแปลงหอยแมลงภู่
- หอยแมลงภู่ 1 แปลง/พื้นที่ 1 ไร่ ได้ผลผลิต 7.5 ตัน ใช้เงินลงทุนประมาณ 75,000 บาท ได้กำไรประมาณ 30,000-40,000 บาท

ปัญหา

- ป่าชายเลนเริ่มวิกฤต
- มีนายทุนเริ่มเข้ามาจับจองซื้อพื้นที่
- ชายฝั่งด้านอ่าวไทย (เกาะช้าง) เริ่มพัง

■ ชำราก

สถานการณ์

- ทรัพยากรมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ โดยมีเนื้อที่ประมาณ 10,000 ไร่
- มีการรวมกลุ่มและทหารมาร่วมดูแล

ปัญหา

- มีการลักลอบตัดไม้
- เกิดความขัดแย้งทางความคิด และขาดความร่วมมือในการอนุรักษ์จากหน่วยงาน
- ชุมชนได้มีการรวมกลุ่มแต่ยังขาดงบประมาณในการดำเนินงาน

■ ดำก่าง

สถานการณ์

มีพื้นที่ป่าชายเลนที่สมบูรณ์และมีเนื้อที่ประมาณ 7,000 ไร่ ปัจจุบันเริ่มมีการตัด
ไม้ให้น้อยลง

ปัญหา

ยังไม่มีระบบการจัดการเรื่องการใช้ทรัพยากร

■ ปากคลองน้ำเขียว

สถานการณ์

-มีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์เกือบ 100%

-มีการจัดทำเรือนาการปูม้าเมื่อปีที่แล้ว โดยการขอบริจาคหรือซื้อปูไข่ เพื่อให้ปูได้สลัดไข่ ผลจากการดำเนินการพบว่าชาวประมงสามารถจับปูมาได้ปริมาณที่มากขึ้น

ปัญหา

-โพงพางเริ่มลดน้อยลง เพราะหันมาทำอาชีพอื่นและทางกลุ่มก็เห็นใจคนที่ทำเนื่องจากลงทุนสูงแต่ก็ได้รับค่าเวนคืนประมาณ 10,000 บาท

-หอยหลอดเริ่มหายไปเมื่อ 4-5 ปีที่แล้ว เนื่องจากธรรมชาติเปลี่ยนแปลง โดยมีตะกอนดิน(เียว)พัดมาอยู่แทนแทนที่ทรายที่เปิด และมีคนจับมากถึง 1,000-2,000 คน ในขณะที่มีเนื้อที่หอยหลอดเกิดเพียง 20-21 ไร่เท่านั้น

■ โรงเรียนปากคลองน้ำเขียว

บทบาท

-กิจกรรมของโรงเรียนเน้นการอนุรักษ์ป่าชายเลน (ปลูก ช่อม เสริม) และจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้

-ทางโรงเรียนและชุมชนร่วมทั้งผู้มาเยือน ค้นพบนกที่หายาก คือ นกกินปลี (นกกินน้ำหวาน)

ปัญหา

-การดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนเกิดสะดุดลงเนื่องจากการขัดแย้งทางความคิด และเป็นเกมการเมืองมากกว่าทำเพื่อส่วนรวมจริงๆ

-สถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ยังไม่เห็นความสำคัญในการมาช่วยหนุนเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้

เมื่อเสร็จการแลกเปลี่ยนแล้ว ผศ.ไพโรจน์ ได้สรุปและชวนทางชุมชนมองคำถามที่เป็นโจทย์วิจัย คือ

1. สถานการณ์และทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราดควรเป็นอย่างไร? ที่เป็นคำถามเช่นนี้เพื่อให้ชุมชนได้เห็นสถานการณ์และทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราดร่วมกัน โดยผ่านการรับรู้ความรู้ และความจริงจากชุมชนมิใช่การรับรู้จากทางวิชาการ หรือหากชุมชนต้องการความรู้ทางวิชาการ ทาง สกว. ก็สามารถเชื่อมโยงให้ได้แต่อยากให้ข้อมูลจากชุมชนก่อนจากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดโดยชุมชนไปร่วมกันหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งรอบอ่าวตราด ควรเป็นอย่างไร ซึ่งอาจจะได้มากหรือน้อยก็ต้องอยู่ที่ชุมชน

เมื่อได้สรุปและอธิบายประเด็นโจทย์วิจัยเรียบร้อยแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมได้สะท้อนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พอสรุปได้ดังนี้

ตัน เปรี๊ตใน : ในที่ประชุมนี้เราต้องตกลงกันว่าดี แต่คนในชุมชนที่ไม่ได้มาเขาจะรู้ได้อย่างไรว่าดี คืออย่างไร แล้วอะไรที่ว่่าดี ดังนั้นแต่ละพื้นที่ควรไปพูดคุยขยายผลต่อ จากนั้นให้แต่ละพื้นที่ส่งตัวแทนมาพูดคุยกันโดยมีหน่วยงานใดก็ได้เป็นคนประสาน ฉะนั้นการทำงานต้องมีการพูดคุยต่อ

นายก อบต.ตะกวด : การทำงานควรดึงหลายภาคส่วนให้เขามาร่วมงาน

คุณไพวัลย์ : ในแต่ละพื้นที่ควรเก็บข้อมูลในส่วนที่ดีและเป็นปัญหา

● การนัดพูดคุยครั้งต่อไป

- การพูดคุยครั้งหน้าจะมาร่วมกันวางแผนเก็บข้อมูลและกรอบงบประมาณ
- ฝากทางชุมชนให้กลับไปช่วยกันว่าอยากเก็บข้อมูลเรื่องอะไรบ้าง
- ล่องเรือรอบอ่าวตราด วันที่ 15 ก.พ. 50

เวทีปากคลองน้ำเขียว

วันที่ 1 พฤษภาคม 2550 เวลา 9.00-12.00 น.

พอเริ่มเปิดเวทีพี่เลี้ยงก็ชวนคุยเรื่องใกล้ ๆ ตัวก่อนเพื่อเป็นการทำความคุ้นเคยและเป็นการทำความเข้าใจถึงพื้นฐานของชุมชนที่จะส่งผลถึงปัญหาและความต้องการที่จะทำโครงการ เช่น เรื่องสภาพทั่ว ๆ ไป ลักษณะภูมินิเวศน์ อาชีพ ประชากร โดยพบว่าประชากรมีอาชีพที่หลากหลาย เช่น ชาวนา(ทำนาปีละครึ่ง) ชาวสวน ประมง เลี้ยงกุ้ง ค้าขาย พร้อมทั้งวาดรูปประกอบเพื่อให้เห็นภาพรวมของทั้งพื้นที่ว่ามีอะไร ลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง ที่ตั้งของสถานที่สำคัญ ๆ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน จากนั้นจึงซักถามเรื่องของป่าชายเลน ซึ่งในอดีตช่วงของการเปิดสัมปทานป่า ทำให้ป่าชายเลนลดลงมากประกอบกับชาวบ้านเองและนักการเมืองท้องถิ่นตัดไม้มาใช้ประโยชน์และค้าขายเป็นจำนวนมาก จึงมีผลทำให้สัตว์น้ำเริ่มลดลง ในปี 2530 ทางราชการประกาศให้มีการปิดป่า จากนั้นอีกสิบปีให้หลังป่าจึงเริ่มฟื้นขึ้นมาโดยธรรมชาติ

ในปี 2546 เริ่มมีการปลูกป่าชายเลนโดยมีหน่วยงานจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาคอยเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนโครงการ พี่หลัก ๆ ที่ปลูกก็ได้แก่ โกงกาง โปรง แต่ความตระหนักโดยจิตสำนึกของชุมชนในการที่จะอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรป่าและสัตว์ชายเลนยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย

หลังจากนั้นทีมพี่เลี้ยงได้ชวนคุยหรือทบทวนในสิ่งที่ชุมชนได้ทำไปแล้ว ว่ามีอะไรบ้าง โดยพบว่าชุมชนได้เคยเก็บข้อมูลบางส่วนในเรื่องพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์จากป่าชายเลน ให้กับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมไปแล้วครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้เรียนรู้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บมากนักเนื่องจากทำตามความต้องการของหน่วยงานอื่น โดยชุมชนไม่ได้นึกคิดว่าเก็บแล้วเราจะได้อะไรหรือเรียนรู้อะไรจากข้อมูลนั้น หรือสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการเก็บข้อมูลช่วงนั้น จึงทำให้ชุมชนไม่เข้าใจถึงประโยชน์ของข้อมูล และเสียโอกาสที่จะสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

ดังนั้นทางพี่เลี้ยงจึงได้ตั้งคำถามว่า “ข้อมูลมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไรบ้าง? เราจะเรียนรู้อะไรจากกระบวนการเก็บข้อมูลได้บ้าง? เพื่อจะนำไปสู่กระบวนการทำงานในเบื้องต้น คือเรื่องการจัดวางแผนการเก็บข้อมูลนั่นเอง

เมื่อชุมชนเข้าใจถึงประโยชน์ของการเก็บข้อมูลแล้วจึงได้แบ่งหน้าที่ในการที่จะสืบเสาะหาข้อมูล ซึ่งในช่วงแรกจะแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ๆ คือ ด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ส่วนข้อมูลด้านอื่น ๆ พวกเขาบอกว่าจะตามมาเองเรื่อย ๆ ในช่วงของการเก็บข้อมูลนั้น และถ้าแบ่งข้อมูลเป็นหลายกลุ่มก็จะทำให้สับสน ทำงานยาก

ข้อสังเกต คนที่มาร่วมพูดคุยส่วนใหญ่เป็นชาวนกที่อยู่ไกลออกไปจากบริเวณป่าชายเลน แม้กระทั่งตอนทำกิจกรรมปลูกป่าก็ตาม หรือการตื่นตัวในการที่จะดูแลรักษาป่าก็จะเป็นคนกลุ่มนี้ ส่วนกลุ่มคนที่มีส่วนได้เสียจากจากป่าชายเลนกลับให้ความสนใจค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะชาวประมง กลุ่มคนที่มาร่วมพูดคุยได้เรียกร้องให้คนอื่นกลุ่มหันมาสนใจและให้ความร่วมมือในการดูแลป่าเช่นกัน

สรุปลงพื้นที่ปากคลองน้ำเขียว

วันที่ 26 พฤษภาคม 2550

ณ โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว อ.เมือง จ.ตราด

เริ่มคุย 10.30 น.

หลังจากการพูดคุยครั้งที่ผ่านๆ มา ทีมงานที่แบ่งหน้าที่กันในการสำรวจข้อมูลพืชและสัตว์ในพื้นที่ป่าชายเลน ได้รวบรวมชนิดของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ทั้งหมดที่มีอยู่ในป่าชายเลน เช่น สัตว์ปีก สัตว์น้ำ และสัตว์บก เป็นต้น ส่วนพันธุ์ไม้ก็มีทั้งไม้ยืนต้น และเถาวัลย์

นอกจากนี้ทางทีมงานยังนำกิ่งของต้นไม้ประเภทต่างๆ มาจัดเรียงไว้ให้ดูด้วย และต้องการถ่ายรูปเก็บไว้เป็นข้อมูลด้วย

หลังจากที่ถ่ายรูปพันธุ์ไม้เรียบร้อยแล้วจึงเริ่มคุยงานกัน โดยทางเราได้ชี้แจงว่า ขณะนี้งบประมาณจากกรมส่งเสริมฯ นั้นยังไม่แน่ชัด กำลังอยู่ในระหว่างการประมูลงาน ดังนั้นจึงไม่ยากให้ทีมชุมชนคาดหวังจะได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริม แต่ทางเรายังพร้อมที่จะทำงานด้วยหากชุมชนยังมีความต้องการทำงานต่อ

จากนั้นจึงพูดคุยถึงเนื้อหารายละเอียดของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ว่าข้อมูลนั้นมีแต่เพียงรายชื่อของพันธุ์ไม้หรือชื่อสัตว์นั้น เพียงต่อการนำไปใช้ประโยชน์หรือสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนหรือไม่ ซึ่งทางทีมบางส่วนก็ชี้แจงว่าเรื่องแบบนี้อาจจะไม่จำเป็นต้องเก็บไว้หรอกเพราะชาวบ้านที่นี้เข้ารู้ข้อมูลกันดีอยู่แล้ว เราจึงถามต่อว่าแล้วเด็ก ๆ ละ ที่เข้าโตอยู่ในชุมชนแต่ที่บ้านไม่ได้มีอาชีพเกี่ยวกับทะเลเขาจะรู้จักหรือไม่ ทางทีมจึงพอเข้าใจว่า การเก็บข้อมูลจะสามารถช่วยให้คนมีความรู้เกี่ยวกับป่าผืนนี้มากยิ่งขึ้น จึงช่วยกันคิดรายละเอียดและออกแบบตารางในการบันทึกข้อมูลร่วมกัน ดังนี้

พันธุ์พืช

ชื่อ (ชื่อทั่วไป/ชื่อ ท้องถิ่น)	ลักษณะ	การใช้ ประโยชน์	แหล่งที่พบ /ลักษณะดิน	จำนวน/ ปริมาณใน ปัจจุบัน

พันธุ์สัตว์

ชื่อ (ชื่อทั่วไป/ชื่อ ท้องถิ่น)	ลักษณะ	พฤติกรรม	แหล่งที่พบ	จำนวน/ ปริมาณใน ปัจจุบัน

ซึ่งรายละเอียดในการจัดเก็บข้อมูลดังกล่าวนี้ทางทีมจะใช้เวลาในการดำเนินการประมาณ 1 เดือน โดยจะใช้วิธีการสอบถามข้อมูลจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นและการจัดเวทีพูดคุยกันประมาณ 2-3 ครั้ง ซึ่งทางเราจึงเสนอว่าอาจจะมีการมาช่วยเสริมในการจัดเวที (ใช้งบจากโครงการชายฝั่ง)

เมื่อพูดคุยรายละเอียดของการเก็บข้อมูลแล้วจึงสอบถามถึงสิ่งที่คาดหวัง หรือเป้าหมายของการทำงานชิ้นนี้อีกครั้ง เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเข้าสู่ประเด็นเครือข่ายชายฝั่งรอบอ่าว

ตราด ซึ่งทางทีมงานมีความคาดหวังว่าการทำกิจกรรมครั้งนี้จะไม่เป็นเพียงการเก็บข้อมูลเท่านั้น เพราะสิ่งที่ทีมงานต้องการให้เกิดขึ้นจริงคือ การฟื้นฟูศูนย์เรียนรู้ที่มีอยู่ให้มีชีวิตอีกครั้ง เนื่องจากการทำงานของศูนย์เรียนรู้ที่ผ่านมา เป็นการทำงานและการรับงบจากคนภายนอก เมื่อหมดงบเขาก็จากไปทิ้งไว้เพียงอนุสรณ์ของการทำงานร่วมกัน ที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง วันนี้ทีมงานจะหาอะไรให้ศูนย์นี้กลับมาใช้งานได้จริงอีกครั้ง และที่สำคัญคนในชุมชนต้องรับรู้และร่วมกันฟื้นฟูด้วย

ทางเราจึงชวนเริ่มวางแผนงานว่าการฟื้นฟูโดยการไต่ถามมาปรับปรุงคงไม่ใช่ทางออกของการฟื้นฟูที่ดีนัก ทำอย่างไรเราจึงจะได้ความร่วมมือจากชาวบ้านให้เข้าเห็นความสำคัญและเข้ามาร่วมกันฟื้นฟู ทางทีมงานบอกเราว่าการเก็บข้อมูลก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยดึงคนเข้ามารับรู้การทำงานและความคาดหวังของเรามากขึ้น แต่การเก็บข้อมูลคงไม่ใช่การเก็บข้อมูลเรื่องของพืชและสัตว์เท่านั้น สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ รวมทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนก็เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจเช่นกัน แต่ทีมงานบางคนเห็นว่า เรื่องวิถีชีวิตมันเป็นเรื่องที่ทุกคนรับรู้แล้วจะนำมาพูดคุยเพื่อการเก็บข้อมูลไปเพื่ออะไร (ดูไม่น่าจะเป็นประโยชน์) จึงมีการอภิปรายกันในวงว่า เรื่องราวเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นหรือไม่ ทางทีมจึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่า วิถีชีวิตเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะในวิถีชีวิตจะมีเรื่องราวของภูมิปัญญาแฝงอยู่ ซึ่งหากปล่อยไปไม่สนใจก็จะเป็นความรู้ที่ค่อยๆ เลือนหายไปจากชุมชน

จากการสังเกตการณ์พูดคุยเมื่อมาถึงจุดนี้ทางชุมชนบางส่วนเริ่มไม่เข้าใจ บางส่วนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น และมีเนื้อหามากเกินไป ความสนใจในการพูดคุยน้อยลง ทางเราจึงปรับเวทีด้วยการคุยว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่เราจะฟื้นฟูศูนย์การเรียนรู้ให้กลับมาโดยชุมชนร่วมมือกันเอง แต่อาจจะไม่ต้องลงรายละเอียดกันในวันนี้ก็ได้ว่าเราจะทำอะไรบ้าง ขอเพียงวันนี้เรามีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน คือ การฟื้นฟูศูนย์เรียนรู้โดยสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทางเราก็พร้อมที่จะมาเป็นเพื่อนช่วยกันคลื่อนงานให้เกิดภาพฝันร่วมกันต่อไป

ก่อนจบเวทีได้พูดคุยถึงความชัดเจนของการเก็บข้อมูลอีกครั้งและระยะเวลาที่จะนัดหมายมาพูดคุยและติดตามการทำงานว่าเป็นอย่างไร ถึงไหน ซึ่งทางทีมงานแจ้งว่าการเดินสำรวจป่าจะทำประมาณกลางเดือน อยากให้ทีมเราไปด้วยเพราะต้องการกล้องถ่ายรูปช่วยในการบันทึกภาพและการจัดเวทีพูดคุยจะเริ่มประมาณปลายเดือน ซึ่งทางทีมงานจะประสานงานเรื่องวันเวลาที่ชัดเจนต่อไป

จากนั้นจึงร่วมกันทานอาหารกลางวันและเราแยกกลับมากเวลาประมาณ 13.30 น. ส่วนที่ม ชุมชนยังอยู่ซ่อมแซมอาคารเรียนต่อไป

สรุป การพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของการดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าทำ อย่างไรอาชีพ จัปปูม้าจะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

วันที่ 22 ต.ค.2550 เวลา 13.35 น.- 16.00 น. ณ อบต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด

ผลที่เกิดขึ้น

สถานการณ์ปูม้าในปัจจุบันยังน่าเป็นห่วงอยู่มาก จำนวนปูไข่ลดลงทุกปี ต้นทุนในการออกเรือไปจับปูนั้นต้องไ้มากขึ้น เพราะน้ำมันแพงขึ้นทุกวันเป็นเหตุให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันโดยให้ผู้นำชุมชนมาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับปูม้าเพื่อหาหนทางที่จะป้องกันอนุรักษ์ปูม้าว่าทำอย่างไรปูม้าจะคงอยู่ได้และเป็นอาชีพที่ยั่งยืนต่อไป

สถานการณ์ปูม้าและผลการทดลองปล่อยปูไข่ลงกระชังของแต่ละหมู่บ้านในปี 2549 จนถึงปัจจุบัน

- ม.5 ได้มีการรวมกลุ่มกันประมาณ 10-15 คนจัดตั้งกลุ่มทรัพยากรเชิงอนุรักษ์และได้นำปูไข่ใส่ลงกระชังปู ผลทำให้มีปูจำนวนมากขึ้น ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นไว้ตลอด หากแต่กลุ่มยังไม่ได้ร่วมมือกันทำอย่างจริงจัง
- ม.9 ได้เอากะชังใส่ปูไข่ไว้ในคลองความเค็มประมาณ 30 หลังจากใส่ประมาณ 1 อาทิตย์ จำนวนปูที่รอดมีมากขึ้นสามารถจับปูเกรด 3 ได้ ชาวบ้านเห็นประโยชน์แล้วอยากทำอีก แต่ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลไว้
- ม.6 ไม่ได้มีการรวมกันชาวบ้านคิดเองทำเองมีการนำปูไข่มาใส่กระชัง ผลมีปูเยอะขึ้น แต่ไม่มีการเก็บข้อมูลไว้ รวมไปถึงการถูกขโมยปู และถูกหาว่าบ้าทำไปทำไม
- ม.1 ชาวบ้านให้ความร่วมมือน้อยมีคนทำกระชังปูประมาณ 2-3 คน ไม่ได้เก็บข้อมูลไว้ จึงไม่รู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่
- ม.2 มีการร่วมมือกันทำประมาณ 30-40 คน ได้ผลเยอะมาก แต่รู้สึกท้อเพราะทนการทำลายไม่ไหว
- ม.10 ไม่มีคนทำเรื่องปูส่วนใหญ่จะสนใจเรื่องปลามากกว่าเพราะอยู่ในอ่าว

ผลจากการปล่อยปูลงไข่ลงกระชังข้างต้น รวมไปถึงคำบอกเล่าของผู้นำหมู่บ้านในแต่ละชุมชนทำให้ทราบว่า การนำปูไข่มาปล่อยลงกระชังให้ปูสลัดไข่ก่อนนั้นผลที่ได้คือมีปูจำนวนมากขึ้น

ซึ่งแม่ปูไข่ 1 ตัวจะมีไข่ประมาณ 100,000-500,000 ฟอง มักจะมีรอดประมาณ 10% เมื่อปล่อยแม่ปู 1 ตัวจะได้ลูกปูที่รอดชีวิตประมาณ 10,000 ตัว ปูที่มีกระดองเหลืองแก่จะสลัดไข่ช้ากว่าปูที่มีกระดองสีเทาดำซึ่งประมาณ 3 วันก็สลัดไข่ และช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปล่อยปูไข่ลงกระชัง คือ ช่วงเดือนตุลาคม- เมษายน ในน้ำเค็มไม่ต่ำกว่า 20

การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ(อบต.)

- อำนวยความสะดวกในการจัดเวทีค้นหาสถานการณ์โดยใช้สถานที่ของ อบต.เป็นหลัก
- ประสานงานของบจาก อบจ.เพื่อทำกระชังปู
- ประสานสภาและสมาชิก อบต.ทั้งหมดได้ช่วยเหลือในเรื่องของการผลักดันให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการทำกระชังปู

จากสถานการณ์ปูม้าดังกล่าวการที่จะอนุรักษ์ปูม้าให้ได้ผลขั้นต้นจะต้องทำดังนี้

- เก็บข้อมูลทุกด้าน ข้อดี ข้อเสียของชุมชนทั้งเชิงเอกสารและเชิงวิชาการมีหลักฐานยืนยันสามารถผลักดันไปให้มีกฎหมายรองรับได้
- ต้องให้กำลังใจกัน ห้ามท้อ หากท้อแล้วท้ายที่สุดจะต้องเป็นศูนย์ตลอดเวลา
- ชุมชนจะเข้มแข็งได้จะต้องมีการรวมตัวกันของชุมชน แต่ละหมู่บ้านจะต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาให้มีประธานและกรรมการของแต่ละกลุ่มที่ชัดเจน
- การทำงานนั้นควรเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ประมาณ 4-5 คนไม่เน้นปริมาณแต่เน้นผลคุณภาพที่ออกมา
- ต้องสร้างเครือข่ายขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกันซึ่งสามารถทำให้ชุมชนมีความสามารถจัดการบริหารทรัพยากรเองได้

นอกจากนี้ทาง สกว. ก็ได้เข้ามาชักชวนบ้านสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

เกี่ยวกับสถานการณ์ของปูม้า

คำถามที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสถานการณ์ปูม้า

- ชาวบ้านมีความรู้ะไรในการดูแลปูม้าบ้าง
- มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับปูม้าอย่างไร
- แต่ละหมู่บ้านจะต้องทำอย่างไรในการอนุรักษ์ปูม้าร่วมกัน ทำอย่างไรให้อนุรักษ์ได้เหมาะสมกับพื้นที่ของแต่ละชุมชน
- วันนี้เราจะมาแก้ไขสถานการณ์ปูม้าอย่างไร หากปูม้ากำลังจะหมดไป
- รูปแบบในการแลกเปลี่ยนข้อมูลเป็นอย่างไร
- น้ำจืดมีปัญหาไหม แพลงตอนมีผลต่อการดำรงชีวิตของปูม้าหรือไม่

- ระดับความเต็มของน้ำเท่าใดที่ปูจะดำรงอยู่ได้

จากปัญหาดังนี้ทำให้ทราบว่าทุกหมู่บ้านจะต้องหารูปแบบของตนเองในแต่ละหมู่แต่ละพื้นที่ เก็บข้อมูลหาจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละหมู่ นำข้อมูลสะท้อนปัญหาออกมาแล้วนำมาแลกเปลี่ยน ประสานงานกันแต่ละหมู่ งานจะมี 2 ระดับ คือ ระดับหน่วยงานในพื้นที่ของตนเองกับงานส่วนกลาง

สำหรับพื้นที่รับผิดชอบนั้นชาวบ้านได้เสนอให้แบ่งเขตรับผิดชอบเป็นโซนหรือพื้นที่เพื่อความ สะดวกในการดูแลรับผิดชอบ

การพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อแก้ไขสถานการณ์ของปูม้าในวันนี้ชาวบ้านก็ให้ความสนใจในการทำวิจัยเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในการอนุรักษ์ปูม้าให้ยั่งยืนตามที่ สกว.ได้ชักชวน แต่ก็ยังไม่มั่นใจว่าจะทำจริงหรือไม่

นัดหมายครั้งต่อไป

วันที่ 15 พ.ย. 50 นัด หมู่ 1 , 2 , 10 ครึ่งวันเช้า ปาย 3 โมงเย็นนัด ม.5

วันที่ 16 พ.ย.50 นัด หมู่ 6 , 9 เวลา ปาย 3 โมงเย็น ช่วงเช้าคุยกับ อบต.

สรุปการลงพื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียว

วันที่ 30 ต.ค.50 เวลา 17.00 น. – 20.00 น.

ณ โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาโจทย์เข้าสู่การทำโครงการวิจัย

ผู้เข้าร่วม

1. แกนนำทีมวิจัย
2. อบต.หนองโสน
3. Node

กระบวนการ

ก่อนลงพื้นที่

มีการเตรียมการพูดคุยทำความเข้าใจกันระหว่างทีม Node ถึงแนวทางการไปพูดคุยกับทีมที่เป็นแกนนำของหมู่บ้านปากคลองน้ำเขียว ในการที่จะชี้ให้เห็นว่าต้นทุนมันคืออะไร แล้วชุมชนจะได้ประโยชน์ใดบ้างเพื่อชวนเข้าสู่การทำวิจัย

ผลที่เกิดขึ้น

บททวนการพูดคุยครั้งที่ผ่านมา

- กิจกรรมที่ดำเนินงานผ่านมามีดำเนินการไปถึงไหนแล้วมีอะไรบ้าง
- หากอาสาทำงาน + แบ่งบทบาทหน้าที่กันรับผิดชอบ + ประสานงานโรงเรียนเครือข่าย
- นำข้อมูลที่ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน

ข้อเสนอแนะ

- ควรเพิ่มการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน “ความเป็นเจ้าของร่วม”

แนวทาง - ขอความร่วมมือผ่านผู้นำ

การพูดคุยเรื่องปัญหา

- ขาดการมีส่วนร่วม
- การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ แต่ละชุมชนขาดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทาง

พบปัญหา “ขาดการบริหารจัดการที่ดี”

ชวนวิจัย – ทบทวนโจทย์ ทำความเข้าใจงานวิจัยและวางแผนการดำเนินงาน

โจทย์วิจัย / คำถามวิจัย

เราจะหาแนวทางบริหารจัดการศักยภาพและต้นทุนของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจากทรัพยากรสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน...ได้อย่างไร

ศักยภาพและต้นทุนของชุมชนมีดังนี้

- ป่าชายเลน
- กลุ่มคนที่เป็นคณะกรรมการหรือแกนนำมีความเข้มแข็ง
- สัตว์น้ำ, สัตว์บก, สัตว์ปีก
- โรงเรียน
- Home stay
- ตู้ปลา
- เรือประมงและเรือคายัค
- วิถีประมง เช่น ประวัติศาสตร์, ประเพณี, ความเชื่อต่างๆ
- ภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ของชุมชนเช่นน้ำขึ้นน้ำลง เป็นอย่างไร ในป่ามีนกกี่ชนิด ความรู้ความเชี่ยวชาญของคนในชุมชน
- เครื่องมือทำมาหากิน
- ประโยชน์ของหอยเชอรี่
- นาข้าว วิถีชีวิต และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

ต้องค้นหาต้นทุนที่ครอบคลุมทั้งตำบลที่บริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้

ทำเพื่ออะไร

สิ่งที่จะอนุรักษ์คือ ป่า เพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า, สัตว์และทรัพยากรอย่างยั่งยืน รวมถึงการเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวของชุมชนด้วย

ทำอย่างไร

- จัดเวทีทบทวน
- เก็บข้อมูล
- มีการคืนข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านและหน่วยงานได้เห็นว่าชุมชนเรามีอะไรบ้าง

- วิธีการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์, การอนุรักษ์และการฟื้นฟู

ในสมัยก่อนที่หมู่บ้านปากคลองน้ำเขียวจะมีการทำสัมปทานป่าไม้จะมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ซึ่งชาวบ้านจะใช้วิธีเคลื่อนย้ายไม้ท่อนใหญ่ ๆ โดยการจมน้ำก่อนแล้วเอาไม้วางให้พอดีเรือแล้ววิดน้ำออกก็จะสามารถขนย้ายไม้ได้

นัดจัดเวทีชาวบ้านในวันที่ 10 พ.ย. 50 เวลา 14.00 น.

โดยมอบภาระให้ชาวบ้านไปเชิญกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เข้ามาร่วมเวทีดังนี้

- กลุ่มประมง
- ป่าไม้
- นายก อบต.
- อ.โรงเรียนไทรทอง
- ทรพยากรจังหวัด
- ป่าชายเลน
- เครือข่ายโรงเรียน

การลงพื้นที่วันนี้ถือว่าการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ที่บรรลุเป้าหมายตาม Concept ที่วางเตรียมการไว้ก่อนลงพื้นที่คือทำให้รู้ข้อมูลว่าชุมชนจะทำอะไร ทำไปทำไม ทำอย่างไร ได้ประโยชน์อย่างไรแล้วใครจะเป็นผู้ร่วมทำ

แนวทางการดำเนินงานต่อไปคือ

- จัดเวทีชาวบ้านเพื่อทำความเข้าใจและรวบรวมข้อมูล
- เขียนโครงการวิจัยหลังจากจัดเวทีชาวบ้าน

สรุปการลงพื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียว วันที่ 5 พ.ย. 50

เวทีชี้แจงการทำงาน วันที่ 10 พ.ย. 50 ณ โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว เวลา 14.00 น.-16.00น.

วัตถุประสงค์

เพื่อชี้แจงการทำงานและวางแผนเกี่ยวกับกำหนดการ การดำเนินงานในเวทีชี้แจงข้อมูล ในวันที่ 10 พ.ย.50 ร่วมกัน

ผู้เข้าร่วม

1. แกนนำกลุ่มอนุรักษ์
2. ผอ.โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว
3. Node

รวม 18 คน

กระบวนการ

ก่อนเวที

มีการโทรติดต่อประสานงานย้าวันเวลา ก่อนลงพื้นที่

ในเวที

1. มีการคุยทบทวนเรื่องเดิมที่พูดไว้เมื่อคราวที่แล้ว
2. ถามถึงความเข้าใจในสิ่งที่ทีมกำลังทำอยู่ ชี้แจงข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันอีกครั้ง
3. วางแผนการดำเนินงานเวทีชี้แจงข้อมูล

ผลที่เกิดขึ้น

มีการพูดคุยทบทวนเรื่องเดิมที่ว่าศักยภาพและต้นทุนของชุมชนมีอะไรบ้าง ทบทวนโจทย์ว่าเรากำลังจะทำอะไร ทำอย่างไร ใครจะมาช่วย ทำแล้วได้อะไรเพื่อให้เกิดแผนงานในวันที่ 10 พ.ย. ขึ้น แต่เมื่อทางNode ได้ถามกับชาวบ้านในที่ประชุมว่าวันนี้เราจะมาทำอะไรถ้ามีคนเขามาถามว่าบ้านคุณกำลังจะทำอะไรกันจะตอบเขาว่าอย่างไร... ชาวบ้านกลับงงและก็ไม่มีใครตอบได้และยังไม่มีใครเข้าใจเลยว่าสิ่งที่จะทำคืออะไรแล้วจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ผู้ใหญ่วิธร ตอบขึ้นมว่าสิ่งที่อยากทำอยู่ตอนนี้จริงๆเป็นเรื่องของเส้นทางเดินศึกษาธรรมะระบบนิเวศที่มันชำรุดใช้การไม่ได้ อยากของบประมาณแซมทางเดินศึกษาธรรมะชาติป่าชายเลนเมื่อเป็นเช่นนี้ ทาง Node ก็เลยต้องชี้แจงข้อมูลซ้ำว่าในวันที่ 10 พ.ย.นั้นเราจะต้องคุยให้หน่วยงานให้ชาวบ้านฟังว่าเราจะทำอะไร ทำอย่างไร จะเก็บข้อมูลยังงัย ทำแล้วได้อะไรให้ชาวบ้านและหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมกับสิ่งที่ทีมกำลังทำอยู่

สรุป วันนี้ชาวบ้านแต่ละคนต้องกลับไปประชาสัมพันธ์ขยายผลชวนประชาชนมาร่วมเวที วันที่ 10 พ.ย.50 อย่างน้อยคนละ 3 คน

ประเมินผลหลังเวที

- การบรรลุเป้าหมาย ได้แผนงานการวางแผนเวทีชี้แจงข้อมูลตามเป้า
- ปัญหาและข้อจำกัด ชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงสิ่งที่กระทำอยู่เบื้องต้นและไม่รู้ว่าลำดับต่อไปควรทำอะไรต่อ
- แนวทางแก้ไข Node ชี้แจงข้อมูลและทำความเข้าใจกับแกนนำใหม่
- แนวทางการดำเนินงานต่อไป จัดเวทีชี้แจงข้อมูลร่วมกัน

สรุปเวทีการประชุมทำความเข้าใจโครงการจัดทำคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ
อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง

จ.ตราด

วันที่ 10 พฤศจิกายน 2550

ณ โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว

เวลา 13.00 – 16.00 น.

กำหนดการ

เวลา	กิจกรรม
13.00-13.30 น.	ลงทะเบียน
13.30-14.15 น.	ชี้แจงความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ และขอบเขตการดำเนินงาน โดย ผอ. อโนทัย เรืองทอง
14.15-14.30 น.	ชี้แจงกระบวนการและแนวทางการทำงาน โดย ผญ. วิธร จันทูมา
14.30-15.00 น.	แลกเปลี่ยนเรียนรู้
15.00-15.15 น.	สรุปเบื้องต้น โดย ผศ. ไพโรจน์ แสงจันทร์
15.15-15.30 น.	วาดแผนที่ชุมชน โดยทีม สกว.
15.30-16.00 น.	สรุปการพูดคุยในวันนี้ และหาทางเคลื่อน งาน ต่อ โดย ผศ. ไพโรจน์ แสงจันทร์

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจในภาพรวมและการดำเนินงานของโครงการ
2. เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

มีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งสิ้น จำนวน 53 คน (เอกสารแนบ)

เริ่มกิจกรรม

1. กิจกรรมการแนะนำตัวเอง โดยทีม สกว.

เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด

2. ชี้แจงความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์และขอบเขตการดำเนินงาน โดย ผอ. อโนทัย

เรื่องทอง

ชุมชนเคยได้รับงบประมาณจากหลายแห่ง โดยส่วนใหญ่ได้เป็นงบประมาณเพื่อการก่อสร้าง แต่เมื่อจบหมด โครงการก็จบลงและยังขาดการร่วมคิดร่วมทำจากชาวบ้าน โดยครั้งนี้กรมส่งเสริม ได้ทำความร่วมมือกับราชภัฏเพื่อเข้ามาทำโครงการกับชุมชน โดยอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมและการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

เราได้มีการพูดคุยกันหลายครั้ง จนมาถึงวันนี้จึงได้เกิดเวทีนี้ขึ้นเพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมทำงานด้วยกัน

ทางกลุ่มคิดว่าเราจะได้ประโยชน์จากโครงการนี้ เพราะเราจะได้ร่วมกันสืบค้นข้อมูล อนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบของที่เราอยู่ซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ในอนาคต

3. ชี้แจงกระบวนการและแนวทางการทำงาน โดย ผอ. วิธร จันทุมมา

ที่เชิญพวกท่านมาประชุมวันนี้ก็เพื่อต้องการให้ชุมชนเกิดความเข้าใจว่าชุมชนของเรากำลังจะทำอะไรกัน เพื่อให้ทุกคนได้เข้ามามีบทบาท มีส่วนร่วมในการทำงาน บ้านเราเคยทำโครงการมาแล้วหลายอย่างแต่ไม่เคยนำมาประชาสัมพันธ์กัน จึงทำให้มีความคิดขัดในเรื่องงบประมาณ

ต่อไปเมื่อทำโครงการนี้แล้วจะต้องนำข้อมูลมาทบทวน ว่าได้ผลอย่างไร เมื่อทำแล้วต้องนำมาทบทวน มีข้อดีอะไรเด่น ๆ บ้าง มีเรื่องด้อยอะไรบ้าง และจะทำให้มันดีได้อย่างไร

อยากให้หมู่บ้านของเรามีความเข้มแข็ง เมื่อหมู่บ้านเข้มแข็งเราก็จะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถต่อรองหรือเลือกที่จะร่วมทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้ามาดำเนินงานในพื้นที่ต่อไปได้

4. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในเวทีและข้อคิดเห็นจากเวที

มุมมองจากชุมชนชาวบ้าน

- เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นเรื่องใหญ่ซึ่งต้องมีการคิดวางแผนให้ดี เคยมีหลายโครงการเข้ามาทำแล้ว แต่ก็ไม่ยั่งยืน ชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและการประชาสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย น่าจะมีแผนพับแจกบ้าง
- มีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ของเรา เช่น การมี Home stay ซึ่งมองอีกมุมหนึ่งก็ถือว่าเป็นภาระถ้าไม่มีการบริหารจัดการที่ดีพอ สังเกตดูว่าโครงการนี้จะเน้นการท่องเที่ยวมากไปหรือเปล่า
- การทำโครงการนี้เป็นเรื่องลำบากเพราะประชาชนยากจนไม่มีอาชีพที่มั่นคงไม่มีเวลาสนใจเรื่องอื่นนอกจากการดิ้นรนทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพของตนและครอบครัว

มุมมองจากตัวแทนภาครัฐ

- คุณชาติรี มากนวล หัวหน้าสถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน กล่าวว่าเคยมีบางชุมชนผ่านประสบการณ์แบบเรามาแล้ว ซึ่งเขาเริ่มนับจากศูนย์ แต่พวกเราคงไม่ใช่ นับหนึ่ง เพราะเราเดินมาเยอะแล้ว ทางอาจารย์มาช่วยเสริม แต่ชุมชนต้องลงมือด้วยตนเอง เพราะไม่งั้นก็คงไม่มีใครมาช่วยเราได้ ซึ่งถ้ามีคนเริ่มต้นแค่เพียง 10 คน เราก็สามารถเริ่มทำกันได้ ค่อย ๆ ไป เช่นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเราน่าจะต้องเริ่มเก็บกันไปได้แล้ว เพราะมันอาจจะสายเกินไป เมื่อเราเริ่มเก็บสะสมสิ่งต่าง ๆ ไว้ได้แล้ว การท่องเที่ยวก็จะตามมาเอง เพราะเรามี Home stay แท้จริง ๆ การพักแบบ Home stay จะต้องพักกับบ้านของชุมชนจริง ๆ ส่วนตนเองมองว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่ดี และหน่วยงานของตนเองก็จะสนับสนุนโครงการ โดยเฉพาะเรื่องของป่าชายเลน

- ตัวแทนจากทรัพยากรจังหวัดตราด กล่าวว่า เห็นด้วยกับท่านหัวหน้าสถานีวิจัย และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน และถ้าทางโครงการมีสิ่งที่จะต้องให้ความช่วยเหลือก็สามารถสื่อสารไปได้

5. สรุปเบื้องต้น

กรมส่งเสริม ได้เคยเข้ามาจัดทำโครงการในพื้นที่นี้ แต่เมื่อโครงการสิ้นสุดลงรู้สึกว่ามันน่าเสียดายชุมชนน่าจะทำได้ทำโครงการเพื่อการเรียนรู้ต่อ จึงได้ชักชวนให้ สกว. เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงเพื่อจัดทำโครงการจัดทำคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ บ้านปากคลองน้ำเขียว โดยใช้ข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนและชุมชน ซึ่งเน้นการใช้ประโยชน์ได้จริงของข้อมูล

โครงการนี้เราจะเน้นการเรียนรู้ เรียนรู้กับข้อมูลหรือต้นทุนต่าง ๆ ที่เก็บมา เพื่อที่จะจัดการปัญหาที่มีอยู่ สำหรับโครงการนี้เมื่อเราได้ข้อมูลที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจกันแล้ว ก็จะทำมาจัดทำเป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่สามารถจะนำไปใช้ประโยชน์จริงกับทุก ๆ กลุ่ม ในชุมชนของพวกเราและชุมชนที่อื่น ๆ ส่วนปลาย ๆ โครงการก็จะมีกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนกัน ฉะนั้นในช่วงแรก ๆ พวกเราต้องมีการแบ่งงานกันในการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นก็ต้องเอาข้อมูลมาดู มาพูดคุยกัน พวกเรามีต้นทุนอยู่เยอะแต่ว่าจะนำมาจัดการเพื่อให้ใช้ประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร เช่น ต้นทุนด้านป่า ทะเล นา สัตว์ทะเล และผู้นำที่เอากองเองหลายคน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถ้าเรานำมาคิดหรือจัดการร่วมกันก็สามารถพึ่งตนเองได้ หลาย ๆ ชุมชน ก็เคยผ่านประสบการณ์แบบท่าน ๆ มาก่อนแล้ว เช่น บาวสระแก้ว เปรี๊ตโน ซึ่งตอนนี้บาวสระแก้วสามารถวางแผนและจัดการกับชีวิตโดยรวมของพวกเขาได้แล้ว เช่น การผลิตน้ำปลาจากปลาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ โครงการออมโดยใช้การเลี้ยงไก่ไข่ แล้วคั้นเป็นไข่ จนกระทั่งคั้นเงินกู้จนหมด ส่วนที่เหลือก็จะเป็นกำไรให้กับผู้กู้ สำหรับเปรี๊ตโน ชุมชนก็เคยทำโครงการคล้าย ๆ ชุมชนพวกเรา แต่พวกเขาเริ่มจากชาวบ้านที่ต่อสู้ดิ้นรนกันเอง สำหรับพวกเราอาจจะเริ่มจากภาครัฐเข้ามาสนับสนุน มีการมองว่าเมื่อทำให้แล้วจะเดินหน้าต่อไปได้ไหมประชาชนจะบริหารจัดการได้หรือไม่ แต่ที่ผ่านมาเมื่อภาครัฐเอามาให้เสร็จแล้วทุกอย่างก็จบไม่มีการเคลื่อนไหวต่อ ถ้าวันนี้เราเริ่มจากจุดเล็ก ๆ กับคนสัก 10 คนก็จะสามารถแก้ไขปัญหาข้างหน้าได้ พอมองเห็นเป้าหมายข้างหน้าที่จะประสบความสำเร็จได้ เช่น การทำนาข้าวในปัจจุบันมีปัญหาอยู่ที่ต้นทุนในการทำนาสูง ค่าปุ๋ยสูงมากแต่ราคาผลผลิตตกต่ำ เราก็ต้องมาดูกันว่าปุ๋ยนั้นเราทำกันเองได้ไหม ดูว่าในชุมชนมีทรัพยากรอะไรที่ใช้ทำปุ๋ยได้บ้างใครมีความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยบ้างเพื่อลดต้นทุน การซื้อการขาย

ข้าว กลุ่มประมงซื้อข้าวสารจากร้านข้างนอกกิน กลุ่มชาวนาปลูกข้าวขายแต่ก็ซื้อข้าวจากร้านข้างนอกที่มีราคาสูงกว่ากินเช่นกันแต่ถ้างลองเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคใหม่ เป็นว่ากลุ่มประมงซื้อข้าวสารจากกลุ่มชาวนาเป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันทำให้เงินหมุนเวียนในหมู่บ้านตลอดเวลาไม่หายไปไหน

เรื่องทุกเรื่องของในชุมชนคือการใช้ประโยชน์และประโยชน์ก็เกิดขึ้นกับชุมชน หากชาวบ้านรวมตัวกันได้ภาครัฐก็จะเข้ามาหนุนเสริมเอง

6. กิจกรรมวาดแผนที่ชุมชน

หลังจากที่ได้มีการสรุปเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเบื้องต้นไปแล้วนั้นก็ได้มีการแบ่งกลุ่มเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วม และทบทวนอดีตที่ผ่านมาและปัจจุบันที่เป็นอยู่ โดยแบ่งกลุ่มคนออกเป็นสองกลุ่ม ประกอบด้วย โชนชายฝั่งและโชนนาข้าว ซึ่งให้วาดแผนที่โดยมีองค์ประกอบดังนี้

- มีการตั้งบ้านเรือนถิ่นฐานกันอย่างไร?
- มีวิถีชีวิตอย่างไร?
- ประวัติความเป็นมาของชุมชนของท่าน?
- ปัญหาของชุมชนที่เกิดขึ้นคืออะไร?
- ในชุมชนของท่านมีทรัพยากรอะไรบ้าง เช่น ป่า คลอง ทะเล นาข้าว เป็นต้น
-

บรรยากาศของการทำกิจกรรมวาดแผนที่

ผลปรากฏว่าชุมชนค่อนข้างสนุกสนาน มีการพูดคุย ชักถาม เพราะอาจจะไม่มั่นใจว่าสิ่งที่วาดลงไปนั้นถูกหรือไม่ และช่วยกันวาดและชี้จุดในการทำแผนที่เป็นอย่างดี

จากนั้นแต่ละกลุ่ม ได้นำเสนอภาพแผนที่ โดยมีตัวแทนของโชนนาข้าวเล่ารายละเอียดของสถานที่ต่าง ๆ พร้อมกับประวัติของชุมชน พืช ผัก ต่าง ๆ ปัญหาของชุมชนที่พบ คือ เรื่องดินฟ้าอากาศ ปัญหาหอยเชอรี่

สำหรับโชนชายฝั่ง ตัวแทนได้เล่าถึงสถานที่สำคัญ ๆ เช่น เตาถ่านเก่าที่เคยถูกบริษัทสัมปทาน เขตป่าอนุรักษ์ เขตประมง เขตวางอวน เป็นต้น

7. สรุปการพูดคุยในวันนี้ และหาทางเคลื่อนงานต่อ โดย ผศ. ไพโรจน์ แสงจันทร์

ที่ให้มีการวาดรูปแผนที่ในวันนี้ เป็นการทดลองการเก็บข้อมูลอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือมาร่วมกันคิดคนละเล็กคนละน้อย ส่วนการเก็บข้อมูลอื่น ๆ เราคงต้องมาร่วมคิดร่วมวางแผนกันอีกทีหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเวทีคราวหน้า วันนี้คนที่ยังไม่ได้เป็นทีมงานถ้าสนใจก็สามารถเข้าร่วมได้ คนที่ไม่มีเวลามากก็อาจจะมาช่วยร่วมคิดบางครั้ง ส่วนการทำงานหลัก ๆ ก็จะเป็นหน้าที่ของทีมแกน

นอกจากนั้นทางทีมงานได้เชิญ คุณชาตรี มากนวล หัวหน้าสถานีวิจัยและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน เป็นที่ปรึกษาโครงการ

นัดหมายครั้งต่อไป

นัดเขียนโครงการ วันที่ 25 พ.ย. 50 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สรุปการลงพื้นที่ แหยมกลัด

วันที่ 15 พ.ย. 50 ณ อบต.แหยมกลัด อ.เมือง จ.ตราด เวลา 13.00 - 16.00 น.

วัตถุประสงค์

เพื่อพูดคุยถึงสถานการณ์ปูม้าและการดำเนินการของ อบต. เกี่ยวกับปูม้าที่ผ่านมา

ผู้เข้าร่วม

1. ชาวบ้าน

2. อบต.

3. Node

รวม 10 คน

กระบวนการ

ก่อนเวที

มีการโทรประสานงานนัด วัน เวลา ที่ชัดเจน

ในเวที

1. ค่อยถึงสถานการณ์การปูม้าที่ผ่านมาและการดำเนินการช่วยเหลือของ อบต.
2. ชวนคุยถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
3. ชวนคุยถึงความคาดหวังของอบต.เกี่ยวกับเรื่องปูม้า

ผลที่เกิดขึ้น

วันนี้เป็นการพูดคุยกับคณะของ อบต.แหยมกลัดซึ่งมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงปูม้า มาร่วมพูดคุยด้วย 1 คน มีการพูดคุยถึงสถานการณ์ของปูม้าที่กำลังลดลง ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงมีราคาแพงมากขึ้นที่ ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพจับปูม้าซึ่งเป็นอาชีพหลักของบ้านชาวในชุมชน แหยมกลัด

ความเป็นมาของกระชังปู

1. เกิดจากปัญหาในเรื่องของเรือคนที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่ดอนรอบปูที่ชาวบ้านวางปูไว้ สร้างความเสียหายกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงปูม้า
2. จำนวนปูม้าลดน้อยลงมาก ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงแพงมากขึ้น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพจับปูม้ามามีชีวิตที่ลำบากมากขึ้น
3. ได้แนวความคิดการทำกระชังปูมาจากการวิจัยเรื่องของหอยขาว แรงบันดาลใจจาก อ.ไพพลวัลย์ สีอิน (ประธานสภา อบต.)

การทดลองทำกระชังปูม้าที่ทางอบต.สนับสนุนมีมา 2 ปีแล้ว แต่ชาวบ้านเองนั้นได้ลองทำกันมา 3 ปีแล้ว เริ่มแรกมีการซื้อกระชังเลี้ยงปลา มา 1 ชุด ในพื้นที่ หมู่ที่ 1,2 ได้ทดลอง เอากระชังไปวางไว้ปากคลอง แล้วมีการประชุมกันทุกวันที่ 15 ของเดือน ประมาณ ปี พ.ศ. 2549 กรมประมงได้มาทิ้งปะการังลงพื้นที่หน้าทะเลหมู่ 5 เลยไปถึงหมู่ 9 ซึ่งเป็นเครือข่ายหน้าทะเลเดียวกัน ซึ่งทางอบต.ได้ของบอุดหนุนกระชังปูให้ชาวบ้านส่วนหนึ่ง

ผลของการวางกระชังปูปรากฏว่า มีปูจำนวนเยอะมากขึ้น ชาวบ้านจับปูได้มากขึ้นและจับได้ในระยะยาวมากขึ้น ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มกัน มีความสามัคคีและรวมใจกันอนุรักษ์มากขึ้น

ปัญหาที่พบ

1. พื้นที่หมู่ 1,2 ปลอยปูลงกระชังไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากเป็นพื้นที่ลาดเอียงอยู่ไกลจากชุมชน
2. มีการลักลอบบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ ไม่เชื่อฟังกัน
3. คนกลุ่มใหญ่ต่อต้านกันเองถูกหาว่าบ้าและถูกกลั่นแกล้ง
4. ไม่รู้ว่าสิ่งแวดล้อมใดมีผลกระทบต่อปูบ้าง
5. มีเพรียงหัวหอมมาก
6. กุ้งเจาะโรคระบาดตัวแดง ปูเป็นพาหะนำโรคตัวแดง
7. ยังไม่รู้วงจรชีวิตของปูในหน้าทะเลที่ชัดเจน

รูปแบบของกระชังปู

ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ไม่มีการเก็บข้อมูล ชาวบ้านที่ไม่ได้มารวมกลุ่มก็ใช้ตะกร้าของตัวเองใส่ปูไข่แทนกระชังปู

ความคาดหวังของ อบต.

1. รูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสม
2. ข้อมูลเพื่อการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้ยั่งยืน
3. หาแนวทางส่งเสริมอาชีพอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
4. เพื่อผลักดันไปสู่นโยบายภาครัฐ

หน่วยงานที่จะเป็นเพื่อนในการทำ

1. ประมง
2. กรมทรัพยากรและชายฝั่ง
3. องค์การบริหารส่วนจังหวัดตราด

ตัวผู้ประกอบการ

1. โรงงานแกะปู หนองคันทรัง ส่งอเมริกา
2. โรงงานปูที่แหลมหิน(ครบกระบวนการ) ส่งยุโรป
3. โรงงานแกะปู

สรุป จากการพูดคุยกับคณะของอบต.วันนี้ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ของปูม้าและการดำเนินงานที่จะเข้าไปช่วยหนุนเสริมของอบต. ที่ผ่านมาและรู้ถึงความคาดหวังที่ อบต. ต้องการและอยากเห็นผลจากการทำโครงการตรงนี้ชัดเจนขึ้น

แนวทางการดำเนินงานต่อไป นัดคุยกับชาวบ้านหมู่ 6,5,9 เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกัน

นัดหมายครั้งต่อไป วันที่ 16 พ.ย. 50 ณ ม.5 ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด เวลา 13.00 น.

สรุปการลงพื้นที่พัฒนาจิตวิทยานบ้านแหลมกลัด

วันที่ 16 พ.ย. 50 เวลา 13.00-16.00 น. ณ โรงซ่อมและเก็บเรือประมง

หมู่ 5 ต.แหลมกลัด อ.เมือง จ.ตราด

วัตถุประสงค์

เพื่อรับฟังการเล่าสถานการณ์ปัญหาชาวบ้านและนำไปสู่การพัฒนาจิตวิทยานบ้านแหลมกลัด

ผู้เข้าร่วม

1. แกนนำกลุ่มอนุรักษ์และชาวบ้าน
2. อบต. (นายก อบต. ,รองนายกอบต. ,ปลัด อบต. ,รองประธานสภา อบต.)
3. ทหาร
4. เจ้าหน้าที่ศูนย์คุณธรรม
5. Node

รวม 43 คน

กระบวนการ

ก่อนเวที ติดต่อประสานงาน นัดสถานที่เวลาที่ชัดเจน

ในเวที

- พูดคุยถึงสถานการณ์สัตว์น้ำและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน
- ชวนคุยเพื่อนำไปสู่การชวนทำวิจัยร่วมกัน
- คิดประเด็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาจิตวิทยานวิจัยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ผลที่เกิดขึ้น

วันนี้เป็นการนัดพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านและแกนนำอนุรักษ์ ม.5 , 6 , 9 ถึงสถานการณ์ปัญหาและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นโดยมีหน่วยงานเข้าร่วมรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นดังนี้

สถานการณ์สัตว์น้ำ

- หูดหวัดล่อแหลม จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น แต่สัตว์น้ำลดน้อยลง
- สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดคือสถานการณ์ของปูม้าเพราะเป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน
- สมัยก่อนชาวบ้านจะได้ปู 4-5 กก./คน/คืน แต่ตอนนี้ต้องวางลอบปูไว้ถึง 2-3 คืนถึงจะได้ ปู 4-5 กก.
- น้ำมันแพงขึ้นทุกวันต้นทุนในการออกเรือสูง

- ปี 2549 อบต.ริเริ่มให้เอากระชังปูมาลง พอชาวบ้านจับปูนอกกระดองมาได้ก็เอาปูไขใส่ลงกระชังปู
- ในช่วงฤดูฝนประมาณเดือน 7-8 คือเดือนเมษา – มิถุนา เป็นต้นไปจะวางกระชังปูในคลองไม่ได้เพราะทะเลคลื่นใหญ่และเป็นน้ำจืด
- เริ่มจัดตั้งกลุ่ม ประมาณ 20 กว่าคน
- พอจัดตั้งกลุ่มขึ้นมากลุ่มมีความหวังในการดูแลปูที่ดีขึ้น จากเสียงตอบรับของชาวบ้าน

ปัญหา

- มีเรือดุน อวนลาก อวนรุน ทำลาย
- อวนลอบของชาวบ้านก็ถูกเรือดุน ดุนไปหมด
- ปะการังเทียมพังหมด
- หญ้าทะเลถูกทำลาย

การจัดการของกลุ่ม

- กลุ่มได้รับร่วมมือจากทหารช่วยดูแลไม่ให้ผู้ลักลอบบุกรุก หากเตือนแล้วไม่ฟังก็จับ

อุปสรรค

- ขาดความร่วมมือจากชาวประมงที่ไม่ให้เบาะแส
- ชาวบ้านเสนอให้หน่วยงานเข้ามาดูแลประจำและคอยจับกุมผู้บุกรุก
- เมื่อจับผู้บุกรุกมาแล้วชาวบ้านก็ไปเคลียร์ให้ปล่อยตัวไปแล้วเขาก็ก่อนเข้ามาทำลายอีก

ความคิดเห็นของหน่วยงาน

- ทหารกล่าวว่าถ้าจะให้ทหารไปเฝ้าในทะเลตลอดเวลาคงไม่ไหว ข้าราชการงบประมาณไม่พอคนไม่พอขาดกำลัง
 - น่าจะมีสายข่าวอยู่ในกลุ่มชาวบ้านผู้บุกรุกถึงได้ไหวตัวทันทุกครั้ง
 - กลุ่มยังไม่เข้มแข็งพอต้องรวมตัวกันให้มากขึ้นกว่าเดิม
 - หากรูปแบบที่แน่นอนและก็เหมาะสมถึงจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง
- สกว.ชวนชาวบ้านทำวิจัยแบบชาวบ้าน ชาวบ้านจะได้ทราบสถานการณ์ปูม้าจะเป็นอย่างไร
- อวนรุนจะเข้ามาเวลาไหน แล้วจะจัดการอย่างไร

ประเด็น การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม...กลุ่มประมงบ้านสะพานหินในการแก้ปัญหาการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากปูม้าของชุมชนตำบลแหลมกลัดอย่างยั่งยืน

ถ้าจะทำวิจัย

1. ต้องรวมทีมวิจัยก่อน
2. ต้องหาตัวแทนหัวหน้าทีมวิจัย
3. เขียนโครงการเพื่อขอของบสนับสนุนงานวิจัย

ขั้นตอนคร่าวๆในการทำวิจัย

1. จัดเวทีบอกเล่าทำความเข้าใจกับชุมชน อาจจะเป็นจัดเวทีเพื่อบอกเล่าให้คนอื่นเขารู้ว่าเราจะทำอะไรบอกอะไรกับปทุมมา, การทำงานของกลุ่ม
2. วางแผนเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทบทวนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ปูของเรา, ธรรมชาติของปูม้า
3. นำข้อมูลมาดูกันมาเรียนรู้กัน นำข้อมูลที่เราเก็บมาเรียนรู้เรื่อยๆจะเริ่มมีความคิดออกแล้วว่าจะทำอะไร
4. ค้นข้อมูลให้กับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมฟังกับเราด้วย
5. หาแนวทางรูปแบบที่เหมาะสม เมื่อค้นข้อมูลจนเห็นชัดแล้วเราจะหาแนวทางที่เหมาะสมได้อย่างไร
6. ลงมือปฏิบัติจริง
7. ถอดบทเรียน ต้องมีการถอดบทเรียนเป็นระยะๆ

สรุป

การพูดวันนี้เป็นการรับฟังสถานการณ์และปัญหาของชาวบ้านโดยมีหน่วยงานเช่น อบต., ทหาร ฯลฯ เข้าร่วมรับฟังด้วย ชาวบ้านเห็นถึงผลดีของการทำวิจัยและสนใจที่จะทำวิจัยร่วมกันแต่ยังไม่ได้ทีมที่ชัดเจน จึงให้ชาวบ้านกลับไปคุยกันแล้วค่อยกลับมาตกลงกันอีกครั้ง

การบรรลุเป้าหมาย

- ความร่วมมือของชาวบ้านและหน่วยงานที่ให้ความสนใจในการทำวิจัยร่วมกัน
- ได้ประเด็นโครงการขึ้นมาแล้ว

แนวทางการดำเนินงานต่อไป

การลงพื้นที่พัฒนาโจทย์วิจัย และหาทีมวิจัยที่ชัดเจน

สรุปการลงพื้นที่ปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด

ตั้งแต่วันที่ 8- 11 มกราคม 2551

วัตถุประสงค์

1. เพื่อหาแนวร่วมในการดำเนินการวิจัย
2. เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้รับทราบแนวทางในการดำเนินงานวิจัย
3. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชาวบ้าน
4. เพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ป่าชายเลน ป่าท่าตะเภาและป่าเลนน้ำเขียว ตั้งอยู่ในเขต ต.น้ำเขียว อ.แหลมงอบ ต.หนองโสน ต.หนองเสม็ด ต.หนองคันทรังและตำบลห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด โดยมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตบ้านเปร็ดใน ต.ห้วยน้ำขาว ป่าชายเลนมีพื้นที่ประมาณ 24,387 ไร่ โดยเป็นป่าสงวนแห่งชาติซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

รูปภาพที่ 2. แผนที่ป่าชายเลนบริเวณศูนย์ศึกษาสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ ป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด

1. ที่ทำการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยชายเลน
2. จุดชมหิ่งห้อย
3. แหล่งปลูก้ามดาบ และปลาตีน
4. แหล่งต้นฝาดดอกขาว
5. แหล่งเป็งทะเล
6. แหล่งต้นถั่วขาว
7. แหล่งต้นดงปลงทะเล
8. แหล่งต้นดงปลงทะเล
9. แหล่งต้นโกงกาง
10. แหล่งต้นกุ่มดีดชัน
11. แหล่งต้นแสม
12. จุดชมวิว
13. ธรรมชาติ

ป่าชายเลนบริเวณบ้านปากคลองน้ำเขียว ประกอบไปด้วย พรรณไม้หลากหลายชนิด ไม้ที่พบส่วนใหญ่ได้แก่ โกงกาง ตะบูน ตะบัน ลำภู ตาตุ่ม ฝาด ลำแพน แสม เป็ง หงอนไก่ ต้นจาก เหงือกปลาหมอ และปรัง โดยไม้จำพวกโกงกาง ลำภู ลำแพน และแสม จะเจริญงอกงามอยู่ในบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึง ถัดขึ้นมาจะเป็นไม้จำพวกฝาด ตะบูน ตะบัน ต้นเป็ง และเสม็ด มีไม้พื้นล่างได้แก่ ต้นเหงือกปลาหมอ ต้นปรัง ขึ้นอยู่ทั่วไป สัตว์น้ำที่มีอยู่ในบริเวณป่าชายเลน ได้แก่ ปูดำ ปูแสม ปลานานาชนิด กุ้ง หอย ส่วนสัตว์ป่าได้แก่ ลิงแสมและนก

พื้นที่ป่าชายเลนดังกล่าวมีคลองที่สำคัญอยู่ 2 สาย คือ คลองท่าตะเภาและคลองน้ำเขียว นอกนั้นยังมีคลองเล็กๆอีกมากมาย ซึ่งคลองเหล่านี้จะเป็นคลองซอยแยกออกจากคลองท่าตะเภา และคลองน้ำเขียว และอยู่ตามชายทะเลน้ำในลำคลอง คลองน้ำเขียวและคลองที่ไหลลงสู่ทะเล ชาวบ้านใช้ประโยชน์ลำคลองดังกล่าวเพื่อการประมงพื้นบ้านใช้เป็นเส้นทางคมนาคม บริเวณที่ติดปากคลองที่ติดทะเลจะเป็นน้ำเค็ม ลึกเข้าไปจะเป็นน้ำกร่อยนอกจากนั้นคลองต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำชายฝั่งทะเลตามธรรมชาติของสัตว์น้ำที่สำคัญ

ป่าชายเลน ป่าท่าตะเภาและป่าเลนน้ำเขียว มีความสำคัญต่อระบบนิเวศวิทยาทางทะเลของจังหวัดตราด เพราะเป็นแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำในทะเล ซึ่งมีความสำคัญต่ออาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งประชาชนจากท้องถิ่นอื่นเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจ คือ ป่าโกงกาง ถ้ามีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องและเหมาะสมจะก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เกิดระบบนิเวศน์ป่าชายเลนที่สมบูรณ์และเป็นแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

พื้นที่โครงการ

มีประมาณ 2,000 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับพื้นที่นา และนาทุ่งของบ้านพรงลำบิต หมู่ 3 และบ้านหนองโสน หมู่ 2

ทิศใต้ ติดกับคลองท่าตะเภาและบ้านเป็ดใน ต.ห้วยน้ำขาว อ.เมือง

ทิศตะวันออก ติดกับคลองท่าตะเภาและพื้นที่ ต.คันทรังและบ้านท่าตะเภา ต.หนองเสม็ด อ.เมือง

ทิศตะวันตก ติดกับคลองน้ำเขียว บ้านน้ำเขียว ต.น้ำเขียว อ.แหลมงอบ และทะเล (อ่าวไทย)

ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง การที่มีสิ่งมีชีวิตมากมายหลากหลายสายพันธุ์และชนิดในบริเวณหนึ่งบริเวณใด

ความหลากหลายทางชีวภาพ มีองค์ประกอบอยู่ 3 ชนิดคือ

1. **ความหลากหลายในเรื่องชนิด** คือ มีชนิดของสิ่งมีชีวิตอยู่เป็นจำนวนมากกับความสม่ำเสมอของชนิด เมื่อกล่าวถึงความมากชนิด เราหมายถึงจำนวนชนิดของสิ่งมีชีวิตต่อหน่วยเนื้อที่ ในขณะที่ความสม่ำเสมอของชนิดก็คือสัดส่วนของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่มีอยู่ ณ ที่นั้น

2. **ความหลากหลายของพันธุกรรม** หมายถึง ความหลากหลายของยีนที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด

3. **ความหลากหลายของระบบนิเวศ** มี 3 ประเด็น

- ความหลากหลายของถิ่นกำเนิดตามธรรมชาติ เช่น หากถิ่นกำเนิดตามธรรมชาติมีความหลากหลาย สถานที่นั้นก็จะมีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตหลากหลายตามไปด้วย

- ความหลากหลายของการทดแทน เช่น ในป่ามีการทดแทนของสังคมพืช
 - ความหลากหลายของภูมิประเทศ เช่น ภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม เป็นต้น
- ความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพ**

มนุษย์ได้รับประโยชน์จากระบบนิเวศที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และจากความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นอย่างมากดังนี้

1. ยา ตัวยาบางชนิดสกัดมาจากพืช เช่น ยาแอสไพริน สกัดจากเปลือกต้นหลิว และสมัยโบราณก็ใช้พืชสมุนไพรในการรักษา
2. อาหาร พืชและสัตว์นานาชนิดที่มนุษย์นำมาใช้บริโภค
3. เป็นวัตถุดิบในการผลิต เช่น บ้าน เรือ ไม้ในการสร้าง ใยฝ้ายในการผลิต เครื่องนุ่งห่ม ใช้อ้อยผลิตน้ำตาล เป็นต้น
4. เพื่อการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมบางพื้นที่ สัมผัสธรรมชาติที่แท้จริง หรือแม้แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
5. เพื่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ในด้านวิชาการ

ข้อมูลพื้นฐานสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางธรรมชาติ

● พรรณพืช

ชื่อ	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	ลักษณะ	ประโยชน์
1. โปรงแดง	<i>Ceriops tagal</i>	เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงปานกลางที่ต้นไม่ใหญ่นัก ชอบดินที่มีสภาพเป็นกรดและค่อนข้างเป็นที่ดอน มีลำต้นสีเหลืองถึงสีปูนแห้ง เมื่อมองบนต้นอ่อนที่ยาว 15-25 ซม. แขนงห้อยบนกิ่งในทิศทั้งตัวลงมา	ยางจากลำต้นใช้ทำรักษาแผลหรือฝีเพื่ออุดหนอง และดับพิษ
2. โกงกางใบเล็ก	<i>Rhizophora apiculata</i>	คล้ายคลึงกับโกงกางใบใหญ่ แตกต่างกันที่มีใบขนาดเล็กกว่าช่อดอกเล็กกว่าเพราะมีเพียง 2 ดอก และที่สำคัญกลีบดอกไม่มีขน	เปลือกใช้ต้มรับประทานเป็นยาสมานแก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน แก้บิดเรื้อรัง ภายนอกใช้เปลือกต้มน้ำล้างบาดแผลเรื้อรัง เปลือกตำพอกห้ามเลือด
3. โกงกางใบใหญ่	<i>Rhizophora mucronato</i>	เป็นพืชที่มีลำต้นตรงแตกกิ่งก้านเป็นพุ่มบริเวณเรือนยอด ใบมีขนาดใหญ่ช่อดอกขนาดใหญ่มี 3-5 ดอกกลีบดอกมีขนปกคลุม	เปลือกใช้ต้มรับประทานเป็นยาสมานแก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน แก้บิดเรื้อรัง ภายนอกใช้เปลือกต้มน้ำล้างบาดแผลเรื้อรัง เปลือกตำพอกห้ามเลือด
4. ตะบันขาว	<i>Xylocarpus gangeticus</i>	พบมากตามชายหาดที่น้ำท่วมถึง ลักษณะใบคล้ายรูปหัวใจหรือใบโพธิ์บิกแต่สั้นกว่า ดอกสีขาวมีกลิ่นหอม ผลกลมเหมือนน้ำเต้า	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด ผลรับประทานแก้โรคหัวใจ
5. เหงือก	<i>Acanthus</i>	มักขึ้นในพื้นที่ป่าชายเลนที่เสื่อม	ทั้งต้น รากนำมาต้มอาบแก้พิษ

ปลาหมอดอก ม่วงหรือนาง เกรง	illicifotius	โทรมและมีน้ำท่วมถึง ส่วนของ ขอบใบหยัก และมีหนามแหลม คม ออกดอกสี ฟ้าอมม่วงมีแถบสีเหลืองตรง กลางกลีบดอก	ใช้ ส่วนหัวแก้ผื่นคันแก้โรค ผิวหนังทุกชนิด ถ้าใช้ รับประทานเป็นยาแก้พิษฝีดาษ
6. ตะบูนขาว	Xylocarpus granatum	เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาด ใหญ่เหมือนต้นฝรั่ง แต่ไปขึ้น ในป่าชายเลนแล้วออกดอกสี ขาวเป็นช่อตามกิ่งมีผลกลม แข็ง เมื่อสุกจะมีสีน้ำตาลแดงโต เท่าผลส้ม	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้ บิด เปลือกต้มและผล รับประทานแก้โรคหิวาห์
7. ตะบูนดำ	Xylocarpus molucensis	เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง 20-35 เมตร ผลัดใบลำต้นเปลา ตรง โคนต้นมีพูพอนเล็กน้อย เรือน เรือนยอดเป็นพุ่มกลม เปลือกขรุขระสีน้ำตาลเข้ม แตก เป็นร่องยาว ขึ้นตามดินเลน ค่อนข้างแข็ง เนื้อไม้มีสี ลวดลายสวยงาม	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้ บิด เปลือกต้มและผล รับประทานแก้โรคหิวาห์
8. ฝาดดอก ขาว	Lumnitzera racemosa	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เปลือกขรุขระสีน้ำตาลแดง มี รากหายใจไม่เด่นชัด เป็นเป็น ใบเดี่ยว เรียงเวียนรอบกิ่ง กระจายตลอดกิ่ง แผ่นใบแคบ รูปไข่กลับ ปลายใบกลมเว้า ตื้นๆ ฐานใบรูปลิ้ม ขึ้นตามหาด เลนน้ำท่วมถึง	

9. ฝาดดอก แดง	Lumnitzera littorea	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง- ใหญ่อาจสูงถึง 30 เมตร เปลือก สีน้ำตาล มีรอยแตกเป็นร่องลึก เปลือกในสีแดงเข้มหรือสีส้ม มี รากหายใจคล้ายรูปเข่า เติบโต ได้ดีถ้าขึ้นด้านในของป่าชาย เลนที่เป็นดินร่วนและมีความ เค็มน้อย	
10. จาก	Nypa fruticans	เป็นไม้พุ่มพาล์ม มีขนาดเล็ก ลำต้นตัน เหง้าอยู่ใต้ดิน มีราก อวบ อ้วน อัดแน่นบริเวณกอ เหง้ามีลักษณะคล้ายฟองน้ำ	ยอดนำมาเคี้ยวแก้เมาเหล้า เมา คลื่น รากนำมาต้มเป็นยา รับประทานแก้ปัสสาวะขุ่นข้น หัวกับราก นำมาต้มกับสารส้ม เป็นยาแก้หัวในไต
ชื่อ	ชื่อทาง วิทยาศาสตร์	ลักษณะ	ประโยชน์
11. ลำพู	Sonneratia caseolaris	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง- ใหญ่ สูง 8-20 เมตร ไม่ผลัดใบ กิ่งห้อยย้อยลงมา ต้นที่มีอายุ น้อยเปลือกเรียบ แต่เมื่ออายุ มากขึ้นเปลือกจะหยาบแตก เป็นร่องลึก ขึ้นในป่าชายเลนที่ ค่อนข้างจืด ขึ้นเป็นกลุ่มตามริม ชายฝั่งแม่น้ำที่เป็นดินเหนียว และลึก	รากหั่นเป็นแว่นๆ ต้มกับราก มะเดื่อป่า รากหญ้าคา รากข่อย รากเทียนทอง รากส้มป่อย เคี้ยวพอบประมาณใช้ดื่มแทนน้ำ พิษจะขับออกทางปัสสาวะ ผล กินแก้ท้องผูกได้
12. ลำแพน	Sonneratia ovata	เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กจนถึง กลาง สูง 4-12 เมตร กิ่งเป็นรูป สี่เหลี่ยม เปราะ รากหายใจรูป คล้ายหมุด ยาว 15-30 ซม.	นำยอดหรือใบแก้มาตำให้ระ เอียดผสมกับน้ำฉีดยาเพื่อ ป้องกันยุงลายได้

		เหนือผิวดิน ขึ้นในที่ที่มีความเค็ม ไม่มากนักและดินค่อนข้าง เหนียวน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว	
13. แสมทะเล	Avicennia marina	เป็นต้นไม้เล็กสูงประมาณ 5-8 เมตร มีลักษณะเป็นพุ่ม เปลือก เรียบเป็นสีมัน สีขาวอมเทา หรือขาวอมชมพู ขึ้นได้ดีในที่ โล่งติดชายฝั่งทะเล หรือพื้นที่ ที่ดินเลนงอกใหม่	เปลือกมาต้มเป็นยาสมานแผล ในปาก นำแก่น(เนื้อไม้)ต้มดื่ม แก้ท้องร่วง ก้านใบเผาไฟ รมควันแก้พิษจากสัตว์น้ำทุก ชนิด
14. แสมขาว	Avicennia alba	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ สูง 8-20 เมตร ไม่มีพุ่มพอน ลำ ต้นแตกกิ่งระดับต่ำ เรือนยอด ค่อนข้างกลม แผ่กว้างหนาที่ใบ กิ่งห้อยลงมา เป็นไม้เบิกนำที่ดี เลนอ่อนที่ระบายน้ำได้ดี ส่วนมากอยู่ในป่าเลนด้านนอก สุด	เปลือกมาต้มเป็นยาสมานแผล ในปาก นำแก่น(เนื้อไม้)ต้มดื่ม แก้ท้องร่วง ก้านใบเผาไฟ รมควันแก้พิษจากสัตว์น้ำทุก ชนิด
15. แสมดำ	Avicennia officinalis	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ เรือนยอดเป็นพุ่มแตกกระจาย	เปลือกมาต้มเป็นยาสมานแผล ในปาก นำแก่น(เนื้อไม้)ต้มดื่ม แก้ท้องร่วง ก้านใบเผาไฟ รมควันแก้พิษจากสัตว์
16. ขลุ่	Pluchea indica	ใบสีเขียวเล็กมักขึ้นริมน้ำ ตอนบนป่าชายเลน	วัณโรคที่ต่อมน้ำเหลือง แก้ ริดสีดวงทวาร ดื่มแทนชาเพื่อ ลดน้ำหนัก
17. หงอนไก่ ทะเล			

สรุปการลงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว

ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2551 เวลา 18.30 - 21.30 น.

วัตถุประสงค์

1. ทบทวนทำความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรและการเก็บข้อมูลป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว
- 2 . แบ่งกลุ่มสำรวจและเก็บข้อมูล

ผู้เข้าร่วม

1. แกนนำทีมวิจัย
2. Node

รวม 20 คน

ผลที่เกิดขึ้น

วันนี้เป็นการจัดเวทีเสวนาประชุมกันเกี่ยวกับการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลโดยในที่ประชุมได้มีข้อเสนอดังนี้

ข้อมูลที่จะเสนอเก็บ

พันธุ์ไม้พันธุ์พืช-พันธุ์สัตว์ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ การแบ่งอาจะต้องแบ่งเป็น 2 โซน คือโซนนาและโซนป่าชายเลน มีการเสนอเพื่อเอาข้อมูลมาตั้งเป็นคำถาม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น

- จะไปสำรวจกันอย่างไร
- สถานการณ์เป็นอย่างไร
- พืชที่อาศัยอยู่เป็นอย่างไร

มีกิจกรรมการรวมกลุ่มความคิดระดมโดยทดลองแบ่งเป็นสองกลุ่มเพื่อเก็บข้อมูล

กลุ่มที่ 1 โซนทะเล

กลุ่มที่ 2 โซนนา

และออกมาสรุปบรรยายหน้าเวที

โดยการสรุปในครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากฐานความรู้เดิมของทีมนักวิจัยที่เป็นการระดมความคิด แต่ยังไม่มีการสำรวจจริงจุดประสงค์ของการแบ่งกลุ่มในครั้งนี้เพื่อต้องการจะทราบข้อมูลเบื้องต้นก่อนที่จะลงสำรวจพื้นที่จริงในครั้งต่อไป

ข้อเสนอในการเก็บข้อมูลในครั้งต่อไป

1. อุปกรณ์ ➡ กล้องถ่ายรูป, สมุด
2. หาคนช่วยสนับสนุน ➡ หาแบล็ค
3. การแบ่งประเด็นที่สำคัญ
4. การแบ่งหน้าที่

ประเด็นเกี่ยวกับอาชีพที่เป็นการอนุรักษ์ ที่นักวิจัยและชุมชนต้องการได้แก่

- เปรียง
- ปูแสม

การวางแผนเก็บข้อมูล

ประเด็นข้อมูล	วิธีการ	แหล่งข้อมูล
๑. สภาพชีวิตตามธรรมชาติ ของ - สัตว์ - พืช	- ทำแผนที่ - ลงสำรวจป่า - จัดบันทึก - ถ่ายภาพ	คนในชุมชน คนในชุมชน
๒. อาชีพการทำนา	- สังเกต - สัมภาษณ์ - ตั้งวงคุย ธรรมชาติ+ธรรมชาติ	คนในชุมชน

๓. ธรรมชาติและฤดูกาลที่เกี่ยวข้อง (ความสัมพันธ์) ๔. สถานการณ์ - จำนวนที่คงอยู่ - การเปลี่ยนแปลง - การใช้ประโยชน์ ๕. ความเชื่อ,วัฒนธรรม	คน+ธรรมชาติ ธรรมชาติ+คน	คนในชุมชน
--	----------------------------	-----------

การประชุมนัดหมายในครั้งต่อไป

การนัดหมายเพื่อเก็บข้อมูลในครั้งต่อไปนัดหมายกันในวันที่ 30-31 มกราคม พ.ศ. 2551 โดยมีนักศึกษาเข้ามาเก็บข้อมูลร่วมกับทีมวิจัย

สรุปเวทีโครงการการศึกษาสถานการณ์ชายฝั่งทะเล (อ่าวตราด)

วันที่ 30 กันยายน 2551

ณ สวนปรีสอร์ท อ.เมือง จ.ตราด

วัตถุประสงค์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์
 2. ดร.ปรียนันท์ สิทธิจินดาร์
 3. นายปฏิวัติ กาญจนวงศ์
 4. นางสาวปัทมา ปรารักษ์พันธ์
 5. นางจินดา เอียงอ้อม
 6. นายโชติ หอมประพันธ์
 7. นายไชโย พงษ์สุวรรณ
 8. นางสาวจามรี เรืองวิจิตร
 9. นายมนัส สุนทรสวัสดิ์
 10. ตัวแทนผู้เข้าร่วมโครงการชายฝั่งอ่าวตราด
- รวมทั้งสิ้น 50 คน

บรรยากาศในการประชุม

หลังจากที่ได้ดำเนินการโครงการชายฝั่งอ่าวตราดได้ซักระยะจนมาถึงวันที่ใกล้จะปิดโครงการ จึงได้มีเชิญทีมชุมชนจากที่ต่างๆที่อยู่ชายฝั่งอ่าวตราดและที่เข้าร่วมโครงการชายฝั่งตราด ที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างเดียวกันก็คือ การอนุรักษ์และหวงแหนสิ่งแวดล้อมทางทะเลให้อยู่คู่ชายฝั่ง

สาระในการประชุม

ภาพรวมการทำงานที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษานิเวศน์วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของชุมชน สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร

- เพื่อศึกษาการประกอบอาชีพ และองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน
- เพื่อศึกษาสถานการณ์ของแหล่งผลิต (supply site) ในอำเภอ
- เพื่อศึกษาบทบาทของกลุ่มองค์กร และหน่วยงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟู
- หาแนวทางการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม

การดำเนินงานที่ผ่านมา

- ลงพื้นที่สำรวจสถานการณ์เบื้องต้นของแต่ละตำบลพัฒนาประเด็น/คน
- สภาทวิไป สถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมชายฝั่งอำเภอ ร่วมกัน
- แลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์การทำงานในแต่ละพื้นที่
- ค้นหาประเด็นที่สนใจ และทีมงานของแต่ละตำบล
- ทีมวิจัยวางแผนการทำงาน เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ตนเอง
- เก็บข้อมูลตามแผนงาน
- สรุปข้อมูล บทเรียนการทำงาน ในแต่ละพื้นที่
- แลกเปลี่ยนข้อมูล และการทำงาน รวมถึงสังเคราะห์ภาพรวมของอำเภอร่วมกัน
- หาแนวทางในการจัดการ / ดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในอำเภอร่วมกัน
- ถอดบทเรียนการทำงาน

สภาทวิไปของอำเภอ

อำเภออยู่ทางทิศใต้ของตัวเมืองตราด ตะวันออกติดเขมรทิศใต้ และตะวันตก จรดอ่าวไทย และ เกาะช้าง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นหาดเลนมีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ผู้คนประกอบอาชีพประมง สวนผลไม้ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ป่าชายเลน

- อำเภอตราดมีป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์
- ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของร่วมกันของชุมชนและกรมทรัพยากรธรรมชาติ
- ในอดีตมีการสัมปทานใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า
- ปัจจุบันหลายชุมชนได้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเข้มข้น

แม่น้ำ, ลำคลอง

- อำเภอตราดมีลำคลองน้อยใหญ่กว่า 20 สาย
- ส่วนมากมากเป็นลำคลองสายสั้นๆ ยกเว้น ม.ตราด
- ส่วนใหญ่เป็นลำคลองน้ำจืดที่ยังมีคุณภาพดี
- บางจุดมีการสร้างเขื่อนส่งผลให้เกิดสภาพน้ำที่เป็นกรดสูง

- บางจุดมีการตั้งโรงงาน

การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง

- อ่าวตราดมีอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ นากุ้ง นาปลา นาปู ปลากระชัง คอกหอย เป็นต้น
- หลังปี 25341 เป็นต้นมา นากุ้งเข้ามาในพื้นที่
- ส่งผลให้มีการบุกรุกป่าชายเลน
- ปี 2545 กุ้งประสบปัญหาโรค ตันทุนสูง
- ชาวบ้านปรับตัว ทำนาธรรมชาติ ทำนาปลา ทำนาปู

ปัญหาพบ

- การตื่นเขิน (หลังยุคทำพลอย)
- การกัดเซาะชายฝั่ง (หลังพายุเกย์ ปี 2532)
- น้ำเสียจากโรงงานและเมือง
- น้ำเสียจากเขื่อน
- การตัดไม้
- การประมงผิดประเภท

แลกเปลี่ยนสถานการณ์อ่าวตราด

- ข้อมูลเรื่องสารเคมี/อุตสาหกรรม ที่ไหลลงสู่อ่าวตราด ที่ควรจะมีการทบทวนเรื่องนี้
 - จากการลงพื้นที่ทำพริก นักศึกษาพบว่า มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ห้ามนำเข้าแต่กลับถูกใช้จริง ซึ่งน่าเป็นห่วงมาก
- การต่อยอดจากการเก็บข้อมูลแล้ว
 - รู้ปัญหาแต่ไม่แก้ไขต่อ
- หน่วยงานราชการควรส่งเสริมให้เกิดเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่อง
 - พูดจริงเกินไปหน่วยงานเลยไม่อยากเชิญ
- ชุมชนยังไม่ครอบคลุมรอบอ่าวตราด
 - มี ๑๔ ชุมชน
- การตัดสินใจแก้ปัญหาโดยการเริ่มต้นด้วยพวกเราเอง
 - หน่วยงานมีวันหมดงบประมาณ แต่ชุมชนต้องทำเองแล้วให้หน่วยงานมาช่วยเติม
 - ชุมชนต้องจุดไฟด้วยตนเองก่อนแล้วสานต่อไม่ให้ไฟดับ
- การสร้างแนวทางการทำงานในพื้นที่
 - พูดคุยทำความเข้าใจกับ กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน
 - คนในชุมชนตกลงร่วมกัน คิดกฎเกณฑ์ร่วมกัน

- การทำงานวิจัยเพื่อนำสิ่งที่ได้ไปใช้งานจริงในชุมชน
 - ต่อยอดจากการเก็บข้อมูลเดิม
- การพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ-ได้นำกลับมาใช้ใหม่
- การหนุนเสริมกลุ่มในพื้นที่ให้ทำงาน
 - สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน
- การสร้างความร่วมมือกับ อบต. ในการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปแก้ปัญหาในชุมชน
- การสร้างคณะทำงานเครือข่ายอำเภอตราด
 - เป็นตัวประสานงาน+เชื่อมโยงการทำงานแต่ละพื้นที่
 -

ระดมความคิด

แบ่งกลุ่ม โจทย์ “ทิศทางการดูแลอำเภอตราด”

กลุ่มที่ ๑

- จัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนสถานการณ์ ปัญหา การจัดการ ระหว่างชุมชนรอบอำเภอตราด ๒ เดือน/ครั้ง
- เชิญหน่วยงานเข้ามาร่วมรับฟังปัญหา เพื่อนำไปแก้ไขหรือสนับสนุน (ตามโอกาส)
- ควรมีหน่วยงานหลักเป็นพี่เลี้ยงตลอด เช่น สกว. หรือ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
- สร้างแหล่งเรียนรู้ และอนุรักษ์
- หนุนเสริมอาชีพเพื่อจะเห็นประโยชน์จากการอนุรักษ์
- การท่องเที่ยว/แหล่งเรียนรู้โดยชุมชนร่วมกันทั้งอำเภอตราด
- สร้างกฎกติการ่วมกันของชุมชนในอำเภอตราด เช่น เรืออวนรุนชายฝั่ง เปื้อนปู ตาอวน จับปู-หอยขาว ตัวเล็ก ฯลฯ
- พัฒนาอาชีพ เช่น เลี้ยงปูแสม

กลุ่ม ๒

1. เรื่องน้ำ
 - มีตัวกลางเชื่อมโยงต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ
 - ต้นน้ำและกลางน้ำได้รับรู้ว่าจะทำอะไรที่ส่งผลกระทบต่อปลายน้ำบ้าง
 - ปลายน้ำเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อลดความรุนแรงของผลกระทบ
2. เรื่องหน่วยงาน
 - หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะท้องถิ่น/ท้องที่ เข้ามาร่วมงานกับกลุ่ม (รับรู้และสนับสนุน)

- สนับสนุนให้รู้คุณค่าของป่าชายเลน
 - สนับสนุนให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
3. เรื่องพื้นที่ชุมชน
- ดูแลซึ่งกันและกัน ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ กับพื้นที่ข้างเคียง เนื่องจากพื้นที่มีความเชื่อมโยงกัน
 - จับมือกันทำกิจกรรมหรือโครงการที่เชื่อมโยงกัน โดยอาจของงบประมาณสนับสนุนจาก อบจ.
 - ช่วยดูแลระหว่างตำบล เช่น การป้องกัน, การสนับสนุน
 - จัดทำซึ่งให้เป็นที่อยู่อาศัยของลูกปูม้าวัยอ่อน
4. เรื่องการใช้ประโยชน์
- แหล่งชมหิ่งห้อย/โฮมสเตย์ (หาเรือเพิ่มเติม)
 - แหล่งอาหาร/มินิมาร์ท
 - แหล่งข้อมูลเพื่อการศึกษาเรียนรู้
 - เป็นห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำอ่าวตราด
 - เพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ โดยใช้กระชังกึ่งก้ามกาม กระชังปูม้า เป็นต้น

กลุ่มที่ ๓

ปัญหาอ่าวตราด

- น้ำเสีย
- สัตว์น้ำตาย
- ขาดการบำบัดน้ำเสีย
- ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ
- ภัยธรรมชาติ
- เรืออวนรุน

แนวทางการดูแลอ่าวตราดร่วมกัน

- ทำงานเชิงเครือข่าย ช่วยเหลือกัน เป็นรูปธรรมชัดเจน
- ลงพื้นที่ไปศึกษาปัญหาของแต่ละพื้นที่จริง
- เน้นการปฏิบัติแก้ปัญหาจริงมากกว่าการประชุม
- ทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนรักบ้านเกิด (โดยใช้กุศโลบาย)

จุดร่วม

- ส่งเสริมอาชีพ (ปูม้า ปูแสม)
- เพาะพันธุ์ไม้ป่าชายเลน
- แหล่งศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ/ท่องเที่ยว

กลุ่มที่ ๔

แนวคิด

- สร้างคนรุ่นใหม่
- ส่งเสริมอาชีพ
- สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับอ่าวตราด
- แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์/แหล่งเรียนรู้
- ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง ร่วมใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน (ชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงาน นักวิชาการ)
- สร้างคน (จิตสำนึก) เห็นความสำคัญของทรัพยากรอ่าวตราด
- ปฏิบัติตามแผน “เชิงรุก” เป็นรูปธรรม สัมผัสได้ โปร่งใส

กิจกรรม

- เวทีเครือข่าย “อ่าวตราด” (2 เดือน/ครั้ง)
- สืบค้นข้อมูลโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติร่วมกัน หากคนคนเดียวทำไม่ได้ สร้างแนวร่วม
- นำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะ เช่น หอกระจายข่าว แผ่นพับ วิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต ทิวทัศน์
- สร้างกลุ่มเยาวชนอ่าวตราด โดยการจัดเวทีพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดกิจกรรม อบรมความรู้เรื่องมรดกโลก

เงื่อนไข/อุปสรรค

- การเมืองท้องถิ่น (ผลประโยชน์/อำนาจ)
- ความร่วมมือของท้องถิ่นท้องถิ่นที่ “แตกต่างทางความคิด”
- มีผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

ประเด็นที่จะทำต่อไป

- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- การส่งเสริม/พัฒนาอาชีพ
- การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่
- สร้างความสมบูรณ์ให้กับอ่าวตราด
- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน
- สร้างจิตสำนึกเห็นความสำคัญของทรัพยากรอ่าวตราด

พื้นที่	ประเด็นที่สนใจ
แหลมงลับ	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ชำราก	การส่งเสริมอาชีพ/พัฒนาอาชีพ
ตะกาง	ขอกลับไปปรึกษาก่อน
ห้วงน้ำขาว	การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่
ท่าพริก	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่
หนองคันทร้ง	การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่
ปากคลองน้ำเขียว	การส่งเสริมอาชีพ/พัฒนาอาชีพ

สิ่งที่ต้องเตรียม

- สืบหาข้อมูลพื้นฐานในเรื่องที่สนใจและอยากทำ
- ช่วยกันคิดวิธีการนำไปสู่เรื่องที่สนใจอยากทำ

นัดหมายครั้งต่อไป

- นำข้อมูลมาคุยกัน
 - เรื่องที่ยากทำ
 - ทำไมต้องทำเรื่องนี้
 - คิดว่าจะทำอย่างไร
 - จะมีใครมาร่วมทำกับเราบ้าง
- วันที่ 21 ตุลาคม 2551
- สถานที่เทศบาลชำราก เวลา 08.30 น.

สรุปการลงพื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียว

ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ในวันที่ 30 – 31 มกราคม พ.ศ.2551

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทำความเข้าใจกับทีมวิจัยเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้านปากคลองน้ำเขียว
2. เพื่อกระตุ้นให้ทีมวิจัยสามารถเก็บข้อมูลด้วยตนเองได้

ผู้เข้าร่วม

1. ทีมวิจัยหลัก
2. นักศึกษาสาขาเกษตรปี 3
3. Node

รวม 24 คน

กระบวนการ

- ถอดบทเรียนกับบริบทของชุมชนโดยทีมวิจัยด้วยกันเอง
- ใช้คนในชุมชนถามคนในชุมชนเพื่อให้ได้คำตอบร่วมกัน

ผลที่เกิดขึ้น

วันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2551

เวลา 18.30 น.

มีการนัดคุยเพื่อเก็บข้อมูลจากชุมชนที่เป็นทีมวิจัยหลัก เพื่อเป็นการค้นหาบริบทและถอดบทเรียนของชุมชนก่อนจะลงไปสำรวจพื้นที่จริง ในวันที่ 31 มกราคมโดยการสอบถามข้อมูลพื้นฐานที่มี

อยู่ของชุมชนไม่ว่าจะเป็น ความเป็นมาของชุมชน ลักษณะที่ตั้งของบ้านเรือน อาณาเขตของหมู่บ้าน ทรัพยากรป่าชายเลนและป่าบก สัตว์ต่างๆในอดีตและปัจจุบันทั้งที่ยังคงเหลืออยู่และหายสาบสูญหายไป แล้ว อาชีพ ภูมิปัญญาและความเชื่อ โดยมีนักศึกษาเข้าร่วมในการเก็บข้อมูล ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกับตัวบุคคลโดยมีการพูดคุยกระจายคำถามโดยให้ทีมวิจัยหลักเป็นผู้ถามและตอบกันเอง

รูปภาพที่ 3 แสดงการพูดคุยถอดบทเรียนของชุมชนโดยชุมชนด้วย

โดยได้ข้อสรุปจากการพูดคุยกันดังนี้

ความเป็นมาของชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียว

บ้านพงลำบิต

บ้านพงลำบิต เป็นชื่อที่เรียกตามต้นไม้ท้องถิ่นของชุมชนที่เรียกว่า ต้นลำบิต ในสมัยก่อนเมื่อถึงฤดูทำนาชาวนาจะนำข้าวห่อไปเก็บในโพรงของต้นลำบิตเพื่อป้องกันนกมากินข้าวที่ห่อไว้ในสมัยนั้นจนมีคนเรียกกันว่าบ้านโพรงลำบิตต่อมาก็ได้กลายมาเป็นบ้านพรงลำบิต (เพราะมีต้นลำบิตขึ้นมากมายจนเป็นพรงนั่นเอง) และกลายมาเป็นบ้าน พงลำบิต ดังเช่นปัจจุบัน

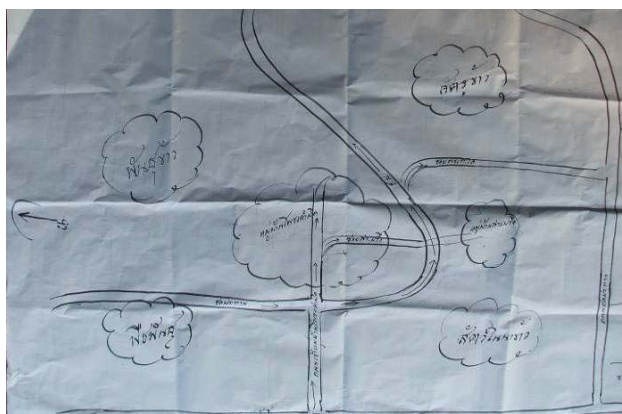
****ปัจจุบันเริ่มมีการหันกลับมาใช้ชื่อ บ้านโพรงลำบิตเหมือนเดิม**

บ้านปากคลองน้ำเขียว

บ้านปากคลองน้ำเขียว เป็นชื่อที่เรียกตามการไหลของกระแสน้ำซึ่งลักษณะคลองพื้นที่การเดินเรือจะเป็นลักษณะของคลอง ในสมัยก่อนน้ำจะไหลเขียวมากและมีหินเมรี (เรียกตามลักษณะในวรรณคดีไทย เรื่องพระรถเมรี เพราะหินเป็นลักษณะของคล้ายสะพาน ที่เมรีต้องข้ามเพื่อตาม

พระรถเสน) ที่ขวางอยู่กลางคลองและเมื่อเวลาคนที่จะออกเรือก็ต้องเลี้ยวอ้อมหินก้อนนี้เพื่อไม่ให้เรือพังหรือเสียหายแต่ปัจจุบันได้มีการขุดหินเมื่อก่อนนี้ออกไปแล้ว

ลักษณะที่ตั้ง

รูปภาพที่ 4 แสดงภาพแผนที่ชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียวโดยการวาดของ
ทีมวิจัย

โดยการวาดแผนที่ของหมู่บ้านเป็นการวาดของทีมวิจัยเองทำให้เห็นลักษณะทางกายภาพทั่วไปของบ้านปากคลองน้ำเขียวทำให้ทราบว่า หมู่บ้านปากคลองน้ำเขียว หมู่ที่ 3 ตำบลหนองโสน อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำและเป็นพื้นที่ในการเดินเรือสินค้าขนาดเล็กในสมัยก่อน ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่สองส่วน จากคำบอกเล่าของลุงศรีสวัสดิ์ โตศิริ และลุงประโยชน์ เรืองศิลป์ ซึ่งเป็นทีมวิจัยได้ข้อมูลดังนี้

ส่วนที่ 1 ได้แก่พื้นที่ที่เป็นนาข้าว พื้นที่นี้จะเรียกว่า “บ้านพงลำบิต” การอยู่อาศัยของชาวชุมชนบ้านพงลำบิต จะอาศัยกันอยู่ห่าง ๆ กระจายออกไปตามพื้นที่จะไม่อยู่กันแบบเกาะกลุ่มเพราะลักษณะการตั้งของบ้าน จะตั้งตามพื้นที่นา ที่ตนครอบครองเป็นเจ้าของอยู่

อาชีพของชาวบ้านพงลำบิต

- ทำนาข้าว นาปี และนาปรัง
- ปลูกผักบุ้งนา
- ปลูกถั่วลิสง

สำหรับบ้านปากคลองน้ำเขียวผู้ที่ให้ข้อมูลคือทีมวิจัยอีกท่านหนึ่งคือผู้ช่วยนิยม

ส่วนที่ 2 ได้แก่พื้นที่ที่เป็นป่าชายเลน พื้นที่นี้จะเรียกว่า “บ้านปากคลองน้ำเขียว” ซึ่งประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้ป่าชายเลนและป่าบก ที่ยังสมบูรณ์อยู่มาก จึงเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำเค็ม ได้เป็นอย่างดี การอยู่อาศัยของชาวบ้านปากคลองน้ำเขียวจะอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มและบริเวณที่อาศัยจะอยู่บริเวณรอบ ๆ ป่าชายเลน จึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ทีมวิจัยต้องการหาข้อมูลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อให้ได้ข้อสรุปในการดูแลรักษาป่าร่วมกัน

อาชีพของชาวบ้านปากคลองน้ำเขียว

- ทำประมง ออกเรือหาปลา
- เลี้ยงปลาในกระชัง (โดยปลาที่เลี้ยงจะเป็นปลาน้ำจืดหรือขนาดกลางที่จับมาได้ ในการออกเรือหาปลาแต่ละครั้ง ปลาที่นิยมจับมาเลี้ยงได้แก่ ปลาเก๋า ปลากะพง ฯลฯ)
- จับปูแสม, จับปูดำ, จับปูม้า
- หาเฟรียงมาขาย
- เลี้ยงหอย ได้แก่ หอยแมลงภู่ หอยนางรม หอยแครง

ทรัพยากรทางธรรมชาติ

ป่าชายเลน

ประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด จากการพูดคุยของทีมวิจัยพบว่า พันธุ์ไม้ที่ขึ้นมากที่สุดจะเป็นต้นโกงกาง (ซึ่งลำต้นมีลักษณะคล้ายกับขาที่ยื่นออกมาเพื่อจะยึดหรือเกาะดินเลนให้ต้นสามารถทรงตัวอยู่ได้) นอกจากนั้นจะเป็นพันธุ์ไม้อีกหลายชนิด และเป็นที่อาศัยที่สำคัญของปูแสม ซึ่งชาวบ้านในปากคลองน้ำเขียวจะนิยมจับมาขายและทำเป็นอาชีพเพราะไม่ต้องลงทุนมากและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

สัตว์

ที่พบส่วนใหญ่ตามป่าชายเลนจะมีทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ

- สัตว์บกที่พบบริเวณป่าชายเลนได้แก่ ลิงแสม กระรอก หนู นกยางทะเล เหยี่ยว นกกระเต็น นกเขาใหญ่ นกกินปลี นกกระเจี๊ยบ นกปรอด นกกระปูด นกอุรุ นกกระทิง ค้างคาวแม่ไก่

- สัตว์น้ำที่พบบริเวณป่าชายเลนได้แก่ ปูดำ ปูแสม ปูม้า ปูหิน ปูก้ามดาบ หอยแครง หอยนางรม หอยพอก หอยแมลงภู่ หอยหลอด หอยจับแฉง หอยฉลอง กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งกระต๋อม ปลากะพง ปลาเก๋า ปลาตีน ปลาทุเลา ปลากะตัก ปลากะบอก ปลากดทะเล ปลากะตุงเหว ปลาเห็ดโคน ปลาปู้ ปลากระเบน เป็นต้น

พอรับทราบข้อมูลและบริบทโดยทั่วไปของชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียวจากทีมวิจัยแล้วก็ได้มีการนัดหมายกันในวันที่ 31 มกราคม 2551 ในตอนเช้า เพื่อทำการถอดบทเรียนก่อนลงพื้นที่สำรวจป่าชายเลนโดยทีมวิจัยเป็นผู้สำรวจลงไปสำรวจและเก็บข้อมูลด้วยตนเอง

วันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2551

เข้ากลุ่มถอดบทเรียนเกี่ยวกับป่าและลงสำรวจพื้นที่ป่า

เวลา 09.30 น.

ผู้เข้าร่วม

1. ทีมวิจัยหลัก
2. นักศึกษาสาขาเกษตรปี 3
3. นักเรียนโรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว
3. Node

รวม 60 คน

ผลที่เกิดขึ้น

ในช่วงเช้าแกนนำทีมวิจัยทั้งหมดพร้อมด้วยนักเรียนและนักศึกษารวมทั้งพี่เลี้ยงได้มีการรวมกลุ่มจัดเวทีเพื่อถอดบทเรียนก่อนที่จะลงไปสำรวจป่า

ในขั้นตอนแรกได้มีการแนะนำชื่อเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกัน และแบ่งกลุ่มตามลักษณะประเภทที่จะไปเก็บข้อมูลและถอดบทเรียนในขั้นต่อไป การแบ่งกลุ่มนั้นจะแบ่งเป็น กลุ่มพืช กลุ่มสัตว์ กลุ่มปูแสม และกลุ่มเพรียง

รูปที่ 5 แสดงการจัดเวทีเพื่อถอดบทเรียนและทำกิจกรรมร่วมกันก่อน

ในการแบ่งกลุ่มพูดคุยถอดบทเรียนของกลุ่มต่างๆ ได้มีการตั้งประเด็นที่จะไปสำรวจและระดมความคิดโดยแต่ละกลุ่ม จะถ่ายทอดออกมาเป็นแผนที่และรูปภาพบนกระดาษฟิวชาสที่ทีมพี่เลี้ยงได้แจกให้

รูปภาพที่ 6 แสดงการรวมกลุ่มถอดบทเรียนเกี่ยวกับความรู้เรื่องป่าในชุมชน

หลังจากรวมกลุ่มกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียนของสัตว์และป่าแล้ว มีเวลาเหลือก่อนที่จะลงไปสำรวจป่าจริงๆ ได้มีการลงไปสำรวจเพียง ซึ่งเป็นอาชีพหนึ่งในการทำรายได้ให้กับพี่ต๋อย ซึ่งเป็นหนึ่ง

ในแกนนำทีมวิจัยในครั้งนี้ การเดินสำรวจเพื่อดูเพรียงเราใช้การเดินเท้าเข้าไป ซึ่งจุดที่มีตัวอย่างเพรียงห่างจากเวทีการประชุมประมาณ 200 เมตร จากการเข้าไปดู และสังเกตทำให้ทีมวิจัยและนักศึกษาได้เห็นการอยู่อาศัยของเพรียงซึ่งเป็นสัตว์ที่ทำรายได้ให้ชาวปากคลองน้ำเขียว ถึงแม้จะไม่นิยมนำมาจำหน่ายเป็นรายได้หลักแต่หนึ่งในทีมวิจัยก็ได้มีการส่งเสริมที่จะทำการเลี้ยงอย่างเป็นจริงเป็นจัง

รูปภาพที่ 7 (ซ้าย) ภาพที่ทีมวิจัยและนักเรียนนักศึกษาเข้าไปดูลักษณะที่อาศัยของเพรียง

เวลา 13.00 น.

ทีมวิจัย นักเรียนนักศึกษาและพี่เลี้ยงได้ลงไปสำรวจป่า ตามที่ได้แบ่งกลุ่มกันไว้โดยการเลือกที่สำรวจเป็นกลุ่มไป คือหากเป็นทีมสัตว์ก็จะสังเกตแต่สัตว์ที่พบในป่าชายเลน ทีมของต้นไม้ก็จะสังเกตและจดบันทึกเกี่ยวกับต้นไม้ในป่าชายเลน

ในการเดินสำรวจป่าในครั้งนี้เราใช้การเดินเท้าเข้าไป ซึ่งเป็นป่าชายเลนที่นับว่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดของบ้านปากคลองน้ำเขียวและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้กับผู้ที่จะมาท่องเที่ยวหรือศึกษาในเชิงแหล่งศึกษาเชิงนิเวศน์

ขั้นตอนก่อนสำรวจป่า

1. แบ่งกลุ่มพืช กลุ่มสัตว์ กลุ่มปูแสม และกลุ่มเพรียง
2. แต่ละทีมมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน
3. เตรียมสมุดปากกาเพื่อจดบันทึก
4. เตรียมเชือกฟางตลับเมตรเพื่อสำรวจป่า

เมื่อเตรียมอุปกรณ์และทำความเข้าใจในการเก็บข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็เดินทางสำรวจกัน
ทันทีระยะทางที่สำรวจกันเป็นบริเวณป่าทั้งหมดซึ่งมีทางเดินยาวประมาณ 500 เมตร

รูปภาพที่ 8 แสดงการเดินทางเข้าไปสำรวจป่าของทีมวิจัยและนักเรียนนักศึกษา

การสำรวจป่าในครั้งนี้เราเน้นการนับจำนวนพืชโดยการตีตารางใช้เชือกซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการวัด
โดยทีมวิจัยเป็นผู้วัดและสำรวจเองโดยแบ่งขั้นตอนเป็นกระบวนการดังนี้

1. ในการสำรวจเป็นสามส่วนคือ ป่าที่ไม่สมบูรณ์ ป่าสมบูรณ์และป่ากึ่งสมบูรณ์
2. นำเชือกเข้าไปขึงกับพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่สี่เหลี่ยมแต่ละโซนที่ได้แบ่งเอาไว้โดยใช้เนื้อที่ครึ่งไร
ในการสำรวจ
3. เดินเรียงแถวนับต้นไม้แต่ละต้นโดยทีมวิจัยเป็นผู้บอกชนิดและจำนวน นักศึกษาเป็นผู้ช่วยจด
บันทึก
4. นำสัดส่วนที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยเพื่อให้ทราบข้อมูลต้นไม้ทั้งหมดและสถานการณ์ของป่าใน
ปัจจุบัน

รูปภาพที่ 9 ภาพแสดงการแบ่งพื้นที่วัดต้นไม้ของทีมวิจัยโดยทีมวิจัยเป็นผู้ให้นักศึกษาเป็นผู้จดบันทึก

ในการเดินสำรวจทีมวิจัยได้ให้ข้อมูลและบอกเล่าเกี่ยวกับต้นไม้แต่ละต้นที่ได้พบเห็นว่าเป็นต้นอะไรบ้างมีการชี้แจงลักษณะและบอกประเภทเพื่อให้นักเรียนนักศึกษาที่ร่วมเก็บข้อมูลได้ทราบ

กลุ่มที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์สัตว์จะร่วมเดินทางไปพร้อมกับกลุ่มปูแสมและและกลุ่มเพรียงแต่เนื่องจากการลงไปเก็บข้อมูลมีคนจำนวนมากจึงทำให้ ไม่พบสัตว์ขนาดใหญ่เลยสัตว์ที่พบก็จะเป็นปูแสมและเพรียงเท่านั้น

ในส่วนของกลุ่มเพรียงเราได้เห็นเพรียงและการอยู่อาศัยในป่าโดยการอยู่อาศัยของเพรียงนั้นจะอยู่ตามโคนต้นไม้ชนิด ไม้ตะบูน ไม้ตะบันซึ่งเป็นไม้ที่เนื้อไม้มีลักษณะหอมทำให้เพรียงชอบอยู่อาศัยและฟังฟังเป็นแหล่งอาหาร หนึ่งในทีมวิจัยของเราได้แสดงการกินเพรียงโดยการผ่าท้องของเพรียงโดยใช้เท้าของเพรียงที่มีลักษณะแหลมคมกรีดไปกลางท้องเพื่อจะเอาเศษไม้ที่เพรียงกินเข้าไปออกแล้วรับประทานสดๆ

รูปภาพที่ 10 แสดงการผ่าเพรียงและการรับประทานเพรียงแบบสด ๆ ของทีมวิจัย

เวลา 16.00 น.

เมื่อทำการสำรวจและได้ข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยก็ได้มีการสรุปและพูดคุยถอดบทเรียนกันอีกครั้งหลังออกมาจากป่า เพื่อให้ทราบสถานการณ์และวางแผนทางว่าจะต่อยอดงานและวางแผนเก็บข้อมูลกันอย่างไรอีกหรือจะทำอะไรต่อไปเกี่ยวกับพื้นป่าและทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ซึ่งทีมวิจัยเองก็พร้อมที่ดำเนินการร่วมกันอย่างจริงจัง

ในการสำรวจป่าในครั้งนี้เป็นการจุดประกายเพื่อสร้างความหวังให้กับชุมชนโดยทีมวิจัยก็เป็นคนในชุมชนและพร้อมที่จะอาสาฟื้นฟูและอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

รูปภาพที่ 11 แสดงการร่วมถอดบทเรียนหลังออกจากป่าของทีมวิจัยนักเรียนนักศึกษา และพี่เลี้ยง

การนัดหมายครั้งต่อไป

ทางศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะดำเนินการติดต่อทีมวิจัยไปให้ทราบอีกครั้ง

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 ความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนรอบอ่าวตราด

อ่าวตราดเป็นอ่าวขนาดใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตราด พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำมีแม่น้ำลำคลองหลายสายไหลลงสู่ตัวอ่าว ส่วนใหญ่เป็นลำคลองสายสั้นๆ ไหลจากแนวเขาบรรทัด ยกเว้นแม่น้ำตราดซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลลงมาจากอำเภอบ่อไร่ ทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำอ่าวตราดกลายเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์แหล่งหนึ่งของประเทศ

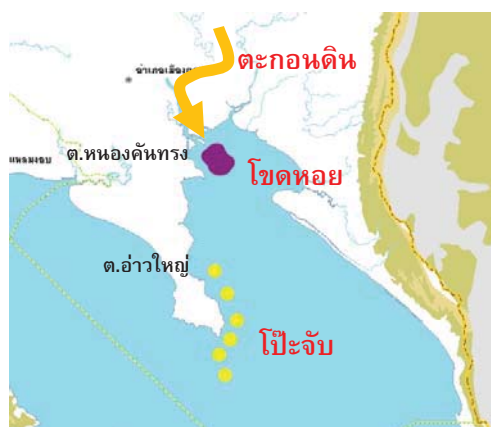
ป่าชายเลน เกิดขึ้นบริเวณรอยต่อระหว่างแผ่นดินกับผืนน้ำทะเล โดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำลำคลอง มีน้ำจืดไหลลงสู่ทะเล ผสมผสานกลายเป็นน้ำกร่อย หากบริเวณนั้นเป็นอ่าวคลื่นลมสงบ ตะกอนที่มากับแม่น้ำ จะตกตะกอนลงสู่พื้น สะสมรวมตัวเป็นหาดเลนกว้างใหญ่ ลูกไม้ชายเลน เช่น โกกงาง ลอยมาตามน้ำ ลงปักในผืนเลน ก่อเกิดเป็นไม้พันธุ์บุกเบิก รากดักตะกอนสะสมเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นสันดอน มีไม้ชายเลนชนิดอื่นๆ มาอาศัย พัฒนากลายเป็นป่าชายเลนในที่สุด

ไม้ชายเลนในอ่าวตราดมีไม่น้อยกว่า 60 ชนิด เช่น โกกงาง แสม โปรง ลำพู ลำแพน ตะบูน เหงือกปลาหมอ จาก ตาตุ่มทะเล หงอนไก่ ฯลฯ ไม้ชายเลนจะมีการแบ่งเขตการแพร่กระจายอย่างชัดเจน เช่น เราพบโกกงางอยู่ด้านนอกติดกับทะเล แสมอยู่ตรงกลาง ตะบูนอยู่ด้านใน ฯลฯ เมื่อกระแสน้ำในลำแม่น้ำไหลลงมาปะทะเข้ากับกระแสน้ำทะเล กระแสน้ำในแม่น้ำก็จะเบาลงและหยุดนิ่ง เมื่อน้ำนิ่ง โคลนเลนและวัตถุธาตุต่างๆ ซึ่งไหลปะปนมากับกระแสน้ำก็จะจมลง ทำให้เกิดแผ่นดินโคลนหรือเลน ผืนใหญ่ขึ้นในบริเวณท้องอ้วนนั้น

แผ่นดินเลนนี้จะมีร่องน้ำหรือทางน้ำไหลจากแม่น้ำลำคลองออกสู่ทะเลมากมาย เมื่อเวลาน้ำทะเลขึ้นหรือลง น้ำทะเลจะไหลผ่านร่องน้ำ จะมองเห็นแผ่นดินเลนและร่องน้ำเหล่านี้ได้ชัดเจนในเวลาน้ำลงมากๆ โคลนหรือเลนนี้ มีลักษณะเหมาะสมแก่พันธุ์ไม้ต่างๆ ที่ชอบขึ้นตามป่าชายเลน เช่น ไม้โกกงาง ไม้ลาน ไม้ประสัก ไม้รังกระเทหรือรุ่ม ไม้แสม ไม้โปรง ไม้ฝาด ฯลฯ อย่างยิ่งเนื่องจากไม้เหล่านี้สามารถแพร่พันธุ์ด้วยเมล็ด โดยทางน้ำได้เป็นระยะทางไกลๆ โดยไม่เป็นอันตรายหรือเสียหายแต่อย่างใด ฉะนั้น เมื่อเมล็ดของไม้เหล่านี้ ลอยไปติดอยู่ตามแผ่นดินโคลนหรือเลนที่เกิดขึ้นใหม่ มันก็จะพากันงอกงามขึ้นทันที ไม้เหล่านี้เจริญงอกงามเร็วมาก ในไม่ช้าแผ่นดินเลนนั้นก็จะเต็มไปด้วยต้นไม้ กลายเป็นป่าทึบ ซึ่งเราเรียกว่า ป่าโกกงาง ซึ่งป่าโกกงางจะคงเป็นป่าโกกงางอยู่ตลอดไปถ้าไม่มีเหตุการณ์อื่นใดมารบกวนและจะเป็นชนวนก่อให้เกิดแผ่นดินเลน

ผืนใหม่ถัดออกไปอีก และป่าโกงกางก็จะทวีมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ในเวลาเดียวกันป่าชายเลนตอนบน หรือตอนในที่อยู่ถัดเข้าไปในแม่น้ำ ลำคลอง หรือลำห้วยนั้นค่อยๆ แปรสภาพเป็นป่าบกขึ้นทีละน้อยก็ได้ เนื่องจากป่าชายเลนช่วยทำให้มีแผ่นดินใหม่งอกออกไปทางริมทะเล พื้นดินตอนในๆ ไกลจากฝั่งทะเลออกไปก็ค่อยตั้งขึ้นขึ้นทีละน้อย ไม่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของพันธุ์ไม้ที่ชอบขึ้นบนเลน ในที่สุดป่าชายเลนนั้นก็จะเป็นป่าบกไป แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนไม่สามารถสังเกตเห็น ไม่เหมือนความเจริญงอกงามของป่าชายเลนใหม่ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจน

ราวปี 2522 มีการทำอุตสาหกรรมอัญมณีขนาดใหญ่ในอำเภอปรางค์ ทำให้ตะกอนดินจากกาารอนพลอยไหลลงมาสู่แม่น้ำตราดและลงมาตกตะกอนอยู่ที่อ่าวตราดบริเวณ ต.หนองคันทรง ปรากฏการณ์ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตะกอนดินที่มาทับถมส่งผลให้ร่องน้ำที่ชาวบ้านใช้เดินเรือเพื่อทำการประมงเกิดการตื้นเขิน โขดหอยบริเวณบ้านแหลมหิน ต.หนองคันทรง ที่เคยอุดมสมบูรณ์ซึ่งชาวบ้านทั้งอ่าวใช้หาอยู่หากินมาช้านานและเป็นแหล่งที่เคยอุดมสมบูรณ์ที่สุดในอ่าวตราดได้ถูกตะกอนดินทับถมจนหอยชนิดต่างๆ สูญพันธุ์ไปหมดจากโขดหอยแห่งนี้ อีกทั้งมันยังส่งไปถึงอาชีพโป๊ะปลาที่ ต.อ่าวใหญ่ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องจาก ต.หนองคันทรง จนไม่สามารถทำการประมงชนิดนี้ได้อีกต่อไปจึงทำให้การทำโป๊ะหมดไปจากพื้นที่นี้

ภาพที่ แผนที่บริเวณโขดหอยและโป๊ะที่โดนตะกอนดินทับถม

ปี พ.ศ. 2526 รัฐบาลได้เปิดให้มีการสัมปทานตัดไม้เผ่าถ่านในป่าชายเลน พื้นที่ในการสัมปทานนี้เพิ่มขยายขึ้นจากป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน ครอบคลุมไปถึงป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว ป่าชายเลนตำบลตะกวดและซำรากตามลำดับ การสัมปทานครั้งนี้ไม่มีการควบคุมอย่างจริงจัง ไม่มีการปลูกเสริมต้นไม้ตามที่ระบุไว้ในสัญญา ชาวบ้านเองหลายครอบครัวได้เลิกจากการทำอาชีพประมงเนื่องจากทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงเป็นอย่างมาก และผันตัวเข้าไปเป็นลูกจ้างตัดไม้ในป่าชายเลน บางครอบครัวก็ทำเตาเผาถ่านเองก็มี รวมทั้งการสัมปทานนี้ได้ดึงดูดเอาคนนอกพื้นที่อพยพเข้ามารับจ้างแบกไม้ เผาถ่าน และอาศัยอย่างถาวรในพื้นที่อ่าวตราดเพิ่มมากขึ้นเช่นในพื้นที่บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน ในตำบลตะกวดและซำรากเป็นต้น การสัมปทานในครั้งนี้ได้ทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านแทบหมดไปจากพื้นที่ เพราะป่าชายเลนเสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก ชาวบ้านหลายคนที่ไม่ได้รับจ้างตัดไม้ก็หันออกไปทำประมงกับเรือประมงพาณิชย์ บ้างก็ออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ จนกระทั่งปี พ.ศ.2530 มีการยกเลิกสัมปทานจากกฎหมายปิดป่าของรัฐบาลชุดที่บริหารอยู่ในขณะนั้น

ภาพที่ แผนที่บริเวณผืนป่าสัมปทานในพื้นที่อำเภอเวียงสา

ต้นปี 2529 นายทุนที่เข้ามาสัมปทานป่าในบางพื้นที่ได้เริ่มจับจองพื้นที่ป่าเพื่อขุดบ่อเลี้ยง กุ้งแต่ถูกต่อต้านจากชาวบ้านจนล้มเลิกไป ทว่ากระแสการเลี้ยงกุ้งได้กระจายทั่วอ่าวตราดในเวลา ต่อมาส่งผลให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนในแทบทุกพื้นที่รอบอ่าวจากทั้งนายทุนนอกพื้นที่และ ชาวบ้านในพื้นที่เอง ประกอบกับขณะนั้นชาวประมงได้ปรับเครื่องมือการประมงมาใช้ในการทำอวนรุน ทั้งน้ำเสียจากนาุ้งและการประมงดังกล่าวส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ลดลงไปอีก

ปลายปี 2537 กระแสการทำนาุ้งเริ่มลดลงแต่การประมงผิดประเภทในอ่าวตราดยังคง ดำเนินต่อไป หน่วยงานและชาวบ้านหลายพื้นที่ได้เริ่มฟื้นฟู ปลูกป่าในพื้นที่ขึ้นมาใหม่ ส่งผลให้ สถานการณ์สัตว์น้ำเริ่มดีขึ้น และเกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ขึ้นในอีกหลายพื้นที่ต่อมา เช่น หมู่บ้าน เปร็ดใน ต.ห้วงน้ำขาว ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และช่วยกันฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่ จนปากกลับมามีความอุดมสมบูรณ์และมีสัตว์น้ำที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์เพิ่มตามขึ้นมาด้วยเช่นกัน

4.1.1 ทรัพยากรและการจัดการที่ผ่านมาของชุมชนบ้านเปร็ดใน (กรณีตัวอย่าง)

ชุมชนบ้านเปร็ดในเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณชายฝั่งด้านอ่าวไทย ในพื้นที่จังหวัดตราด ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะที่จะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยขยายพันธุ์ ของสัตว์น้ำ เมื่อปีประมาณ พ.ศ. 2496 นั้น ทรัพยากรของเราในทะเลยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา มากมาย

ในช่วงของการพัฒนาประเทศประมาณ พ.ศ. 2504 สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ภายใต้ นโยบาย “น้ำไหล ทางดี มีงานทำ” มีการตัดถนนจากตัวเมืองตราดมายังอ่าวซอ ได้นำความ เจริญให้มาประกอบกับจำนวนลูกหลานที่เพิ่มมากขึ้น จึงได้มีการแยกย้ายบ้านเรือนออกไปอยู่ใกล้ กับถนนบ้านเปร็ดนอก ซึ่งปัจจุบันเป็นหมู่ 1 และบ้านเปร็ดในปัจจุบันเป็นหมู่ 2

เมื่อปี พ.ศ. 2525 ไฟฟ้าได้เข้าถึงหมู่บ้านชาวบ้านเริ่มรู้ว่าสัมปทานมีการทำไม้แบบทำลาย ป่าในช่วงนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียงได้ต่อสู้ เรียกร้อง เพื่อที่จะทำการรักษาป่าชายเลนของหมู่บ้านไว้

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2526 ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าชายเลนถูกแสวงหา ประโยชน์จากนายทุนข้างนอก¹ ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันต่อต้านโดยมีผู้ใหญ่สง่า ผึ้งรัง ซึ่งเป็

¹ คนที่เข้ามาสัมปทานป่ารุ่นแรก คือ เจ็กเตียม คนที่เข้ามาสัมปทานรุ่นที่ 2 คือ เจ็กหลิม คนที่มาสัมปทานรุ่นที่ 3 ประมาณปี 2529 คือ นายประพน ซึ่งผลจากการสัมปทานนี้เองได้เริ่มมีการตัดไม้ทำลายป่าขุด คลองล้อมป่าคลองเจ็ด คนที่เริ่มเข้ามาเช่าที่ชาวบ้านทำนาุ้ง นายทุนมาหาว่าล้อมกับชาวบ้านว่าจะขุดกั้นน้ำเค็มให้ แต่ก็ไม่ได้ทำอย่างที่พูด ชาวบ้านจึงเริ่มรวมตัวกันคัดค้าน

ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นและเป็นแกนนำในการต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่าของสัมปทาน และเมื่อประมาณวันที่ 15 เมษายน 2526 เริ่มมีการทำบุญศาลปู่ย่าเป็นครั้งแรก แต่ผู้ใหญ่สง่า ผึ่งรังไม่อยู่ไปประชุมที่อำเภอ โดยป่าไม้อำเภอได้เล่าให้ผู้ใหญ่สง่าฟังว่าเขาจะเอาป่า ผู้ใหญ่สง่าจึงได้กลับมาเล่าให้ชาวบ้านฟังชาวบ้านก็ไม่มีใครเชื่อ ผู้ใหญ่สง่าจึงขึ้นไปร้องเรียนกับนายอำเภอ แต่นายอำเภอขณะนั้นก็ไม่ฟังคำพูดของผู้ใหญ่สง่าและไม่พูดกับผู้ใหญ่สง่าด้วย จากนั้นทางชุมชนจึงได้ระดมชาวบ้านหลายร้อยคนเข้าร้องเรียนแจ้งความที่โรงพัก และนำชาวบ้านเดินขบวนซึ่งมีหลายหมู่บ้านเข้าร่วมการคัดค้านในครั้งนี้ด้วย ได้แก่ 1) หมู่บ้านหนองเสม็ด 2) หมู่บ้านอ่าวใหญ่ และ 3) หมู่บ้านห้วยน้ำขาว เป็นต้น ต่อมานายทองคำ บานชื่น เป็นผู้ว่าจังหวัดตราดในขณะนั้นต้องลาออกจนเป็นข่าวใหญ่ข่าวหนึ่งของจังหวัด

ซึ่งขณะนั้นเอง คุณสาคร กิจวิริยะ เป็น ส.ส. จังหวัดตราด และคุณฉลาด วรรณิตร ซึ่ง 2 ท่านนี้ (คนละช่วงเวลากัน) ได้ลงมาช่วยต่อต้านร่วมกับชาวบ้านในชุมชนในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา โดยได้มีข้าราชการป่าไม้ ทหารเรือ และตำรวจเข้ามาช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง จนประสบความสำเร็จสามารถขับไล่เงินทุนออกไปได้ ต่อมาชาวนาก็หันมาเลี้ยงกุ้งในนาข้าว และมีการจัดตั้งกองทุนสาธิตเอนกประสงค์ขึ้น ซึ่งเป็นโครงการนำเข้ามาของธนาคาร

ปี พ.ศ. 2529 การทำลายป่าและการทำนากุ้งของนายทุนยุติลง เนื่องมาจากการรวมตัวกันต่อต้านของชาวบ้านในชุมชนในระยะเวลาที่ผ่านมา ชาวนาก็หันมาเลี้ยงกุ้งในนาข้าว และมีการจัดตั้งกองทุนสาธิตเอนกประสงค์ขึ้น โครงการนำเข้ามาของธนาคาร

ปี พ.ศ. 2537 ผู้ใหญ่อำพร แพทย์ศาสตร์ ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น ได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อคุณธรรมครบวงจรชีวิต โดยพระสุบิน ปณีโต จากวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ซึ่งในการต่อสู้ที่ผ่านมาจะเป็นการต่อสู้กับอิทธิพลต่างๆ แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ย่อท้อต่ออุปสรรค

ต่อมาปี พ.ศ. 2541 – 2542 ความขัดสนในการทำมาหากินเกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการทำมาหากินในการเลี้ยงชีพอย่างไม่ถูกวิธีของมนุษย์เราทั้งสิ้น เพราะเมื่อก่อนล้าคลองที่ทอดยาวนั้นจะมีตอไม้กิ่งไม้และขอนไม้อยู่ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิด แต่ได้มีเรืออวนรุนและเรือคราดหอยได้เข้ามารุ่นในล้าคลอง ทำให้สภาพและสิ่งแวดล้อมในล้าคลองได้เปลี่ยนแปลงไปเวลาน้ำลงเขียวแต่สัตว์น้ำต่างๆ ไม่มีที่อยู่อาศัยจึงทำให้สัตว์น้ำต่างๆ ลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ส่วนในทะเลนั้นเมื่อก่อนการทำมาหากิน การรุนเมื่อก่อนจะใช้คนรุนโดยใช้ผ้าชีพและอวนเข็นด้วยคนจึงไม่มีผลกระทบกับทรัพยากรมากนัก

จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดกระแสดูแลความคิดที่จะร่วมกันอนุรักษ์ป่าของชุมชนและมีกลุ่มองค์กรต่างๆ เกิดขึ้นมากมายซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป จนกระทั่งปี พ.ศ. 2541 จึงได้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนชุมชนบ้านเปร็ดในอย่างเป็นทางการ โดยมี

อดีตผู้ใหญ่อำพร แพทย์ศาสตร์ เป็นประธานกลุ่มขณะนั้นและได้มีการเริ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เช่น การปลูกป่าในบริเวณที่เสื่อมโทรม การตั้งกฎต่างๆ ในการใช้ทรัพยากร และก็ได้ร่วมกันออกลาดตระเวนสำรวจป่าและหน้าทะเลร่วมกับตำรวจน้ำ เพื่อป้องกันมิให้เรืออวนรุนเข้ามาทำการรุนไล่ชายฝั่งต่ำกว่า 3,000 เมตร แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิผู้ลักลอบเข้ามารุนและคราดหอยตามแนวชายฝั่ง และทางชุมชนบางส่วนได้ให้เหตุผลที่ว่าทรัพยากรลดน้อยลงและชายฝั่งเกิดการพังทลายก็เกิดมาจากเรือรุนที่กวาดดินจนเหลวและเมื่อคลื่นกระแทกมายังชายฝั่งและม้วนตัวกลับไปก็จะพัดเอาดินไปด้วย

ต่อมาปี พ.ศ. 2543 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มใหม่เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ กลุ่มสมุนไพรมะเขือขี้เหล็กน้ำ และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านที่อยู่ภายในชุมชน ส่วนกลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็ยังคงดำเนินเรื่อยมาและได้เพิ่มความเข้มข้นในเรื่องของการจับกุมเรืออวนรากล่าวรุนที่กระทำผิดกฎหมายเพิ่มขึ้น แต่ล้มค้ำถึงผลกระทบกับผู้ใช้ประโยชน์ที่อยู่บ้านใกล้เคียง (เรืออวนรุนและเรือคราดหอย) ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน จึงทำให้ชุมชนบ้านเป็ดในและกลุ่มอนุรักษ์ฯ ถูกมองจากชุมชนใกล้เคียงว่า ทำไมต้องจับกลุ่มและไม่ให้ใช้ทรัพยากรนั้น เนื่องจากเป็นทรัพยากรของส่วนรวมของแผ่นดิน

ต่อมาปี 2545 ได้เกิดเหตุการณ์ขึ้นวิกฤติ สถานการณ์เริ่มตึงเครียดถึงขนาดคนในบ้านเป็ดในไปซื้อปลาเป็ด²หรือซื้อขายของอื่นๆ กับชุมชนข้างเคียง ชุมชนข้างเคียงจะไม่ยอมซื้อขายในระยะหนึ่ง และโดยเฉพาะชาวบ้านที่ออกไปหาสัตว์น้ำตามป่าชายเลน โดยไม่กล้าออกไปหาเพียงลำพังหรือป่าชายเลนบริเวณของหมู่บ้านข้างเคียง เพราะเกิดความหวาดระแวงว่าจะเกิดอันตรายขึ้น ซึ่งในปีนี้อเอง ได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่และประธานกลุ่มอนุรักษ์คนใหม่ เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านประธานกลุ่มคนเก่ามีปัญหาเรื่องสุขภาพจึงต้องลาออกจากตำแหน่ง ซึ่งเหรียญของกลุ่มในขณะนั้นได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านและประธานกลุ่มอนุรักษ์ฯ คนต่อมา คือผู้ใหญ่สำเนา เป็ดแก้ว โดยประธานกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี

ต่อมาทางสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ก็ได้ช่วยถอดบทเรียนให้กับชุมชนโดยได้เสนอทางออกสำคัญในเรื่องนี้คือ คือ การพูดคุยทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพประมงเรืออวนรุนและเรือคราดหอยให้ตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้น และกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเหล่านั้นเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนในบริเวณชุมชนของตน ซึ่งการใช้วิธีการเดิมคือการจับกุมผู้ที่ลักลอบเข้ามาก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จและเกิดความไม่เข้าใจกับชุมชนข้างเคียง ที่ใช้ประโยชน์ทางทรัพยากรประมงในพื้นที่ ทำให้ต้องลองปรับและหาแนวทางการทำงานกันใหม่

² ปลาเป็ด คือ เป็นปลานขนาดเล็กที่นำมาเป็นอาหารปลากะพง ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากการใช้ฉวนลาก

หลังจากเกิดวิกฤติของกลุ่มอนุรักษ์กับชุมชนข้างเคียง ความคิดของคนในกลุ่มก็เริ่มแตก ความคิดออกเป็น 2 แนวคิด โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่าต้องใช้ไม้แข็ง โดยต้องปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด คือจะต้องจับและยึดเรืออวนรุนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่ได้วางไว้ ซึ่งเรืออวนรุนและเรือคราดหอยเหล่านี้ทำให้ชายฝั่งพังและสัตว์น้ำลดลง แต่อีกฝ่ายหนึ่งที่ได้รับผลกระทบโดยตรง และมองว่าการใช้กำลังไม่ใช่แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน จึงตัดสินใจแบ่งรับแบ่งสู้ปักแนวเขตห้ามเข้ามาจับสัตว์น้ำ ที่ระยะห่างจากฝั่ง 1,000 เมตร โดยปักแนวเขตจากหัวคลอง 1 ถึงคลอง 12 เป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร แต่หลังจากดำเนินการไปได้สักระยะหนึ่งปัญหาก็ตามมาอีกคือ แนวเขตที่หมู่บ้านเปร็ดในปักอยู่นั้นไม่ได้รับการยอมรับจากชาวประมงขนาดเล็กโดยมีการพยายามทำลาย เช่น ถอนไม้ออก ใช้เรือดัน(อวนรุน)ถอนออกลากออก เนื่องจากการปักแนวเขตในครั้งนั้นไม่ได้ขอความคิดเห็นจากผู้ที่ทำอาชีพประมงในบริเวณดังกล่าวก่อน

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2546 ได้มาเจอกับ ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์³ และจัดเวทีสอบถามความเป็นไปได้ของทีมงาน ซึ่งในเวทีในวันนั้นมีกลุ่มผู้ที่เข้ามาร่วมเวทีที่มีความหลากหลาย เช่น พระ อบต. กลุ่มอนุรักษ์ แต่ก็ถูกก่อกวนความไม่สงบจากกลุ่มผู้ที่ทำประมงพื้นบ้านที่ไม่พอใจ และหลังจากนั้นได้หาทางออกร่วมกันว่าจะทำการวิจัยโดยมีการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มคนต่าง ๆ ถึงความเป็นไปได้ในการทำวิจัย และมีคนให้ความเห็นว่าจะเป็นไปได้อย่างไร ทำพื้นที่แค่ตัวเอง ส่วนพื้นที่ฝั่งก็มีเยอะเยอะ (เกิดความคิดเห็นไม่ตรงกัน) แต่ทางกลุ่มยังตัดสินใจที่มาลองทำวิจัยเพื่อหาสาเหตุที่ชายฝั่งพังเป็นเพราะสาเหตุอันใด ว่าเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ หรือเกิดจากธรรมชาติกันแน่? โดยการนำรูปแบบการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้เพื่อหาทางออกร่วมและทำความเข้าใจกับชุมชนข้างเคียงที่มีชาวบ้านทำอาชีพประมงเรืออวนรุน และเรือคราดหอยให้ตระหนักถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น แต่กว่าจะมาเป็นโครงการวิจัยต้องใช้เวลาในการพัฒนาโจทย์ต่อมาอีกประมาณ 3 - 4 เดือน โดยมีการประชุมกันและปรับแผนร่วมกันอีกทั้งได้มีการปรับชื่อโครงการให้กระชับลง (โครงการเดิมชื่อ “แนวทางการฟื้นฟูสถานการณ์ทรัพยากร เพื่อการใช้อย่างยั่งยืน เพื่อชุมชนบ้านเปร็ดในและชุมชนใกล้เคียง”) ซึ่งหลังจากทางทีมวิจัยได้ตัดสินใจทำการวิจัยแบบชาวบ้านแล้ว ได้มีการปักทดลองแนวเขตแปลงวิจัยและกล้า เพื่อร่วมกันหาคำตอบในสิ่งที่สงสัยกันอยู่ และดึงการมีส่วนร่วมผูกมิตรสัมพันธ์กับหมู่บ้านข้างเคียง โดยเชิญตัวแทนของชุมชนต่าง ๆ ที่พอพูดจากันเข้าใจมาร่วมกันปักแนวเขตแปลงทดลอง เพื่อกันเป็นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ช่วยประชาสัมพันธ์ถึงเจตนาที่ทางทีมวิจัยกำลังทำอยู่

ต่อในปี 2547 ผู้ใหญ่สำเนา เป็ดแก้ว ได้หมดวาระลงและเป็นการกระจายงานแบ่ง

³ ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก (สวท.) และผู้ช่วยอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

หน้าที่กันรับผิดชอบงานให้กับผู้ที่มีความสามารถคนอื่น ๆ มาร่วมดูแลและพัฒนาชุมชนด้วยกัน จึงได้มีการเลือกประธานกลุ่มอนุรักษ์ใหม่ โดยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากทางกลุ่มให้ดำรงตำแหน่งต่อไป คือ นายอำพร แพทย์ศาสตร์ ซึ่งได้รับเลือกเข้ามาเป็นประธานของกลุ่มอนุรักษ์ อีกสมัยจนถึงปัจจุบัน (2551) และมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์มาจนถึงปัจจุบัน

4.1.2 พัฒนาการป่าชายเลน ต.ชำราก

สภาพป่าช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530 มีความสมบูรณ์มาก ทั้งป่าไม้และสัตว์น้ำ ชาวบ้านที่เดินไปตามคลอง มักจะถูกปูทะเลหนีบเท้า สังเกตตามสาหร่ายที่ขึ้นไปคลอง ถ้าเห็นฟองพรายน้ำขึ้น แล้วลองใช้มือกอบสาหร่ายบริเวณนั้นขึ้นมา มักจะได้ปูทะเลตัวโต ๆ ติดมาด้วย ช่วงนั้นอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ ทำนาและไร่มัน อีกส่วนหนึ่งจะทำการประมงพื้นบ้าน กลุ่มชาวนา หลังเลิกจากงานประจำวัน หรือว่างจากงาน มักจะลงไปตามคลองหา กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหาร ได้มาก็นำมาแลกเปลี่ยนกัน ส่วนกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านก็นำสัตว์น้ำที่ได้ไปขายในชุมชน หรือชุมชนใกล้เคียง เรียกได้ว่า ชาวบ้านแทบไม่ต้องใช้เงินเพื่อซื้อหาอาหารรับประทานในช่วงนั้นมีการขุดคลองขึ้นในบริเวณป่าชายเลน เพื่อให้อำนวยความสะดวกในการเดินทาง การตั้งชื่อคลองที่ขุดก็จะต้องตั้งชื่อผู้นำขุด เช่น คลองลุงปะ คลองลุงคอน คลองท่านกั๋งหยุด นอกจากนั้น ในป่าชายเลนยังมี “ด้วน” ลักษณะเหมือนคลอง เริ่มจากฝั่งทะเลไปต้นในป่าชายเลน “แพก” มีลักษณะคล้ายด้วน แต่เล็กและแคบกว่าเหมือนร่องน้ำที่แทรกอยู่ในป่าชายเลน

ช่วงปี 2530 มีการให้สัมปทานการตัดไม้แก่บริษัท (ผู้ดูแลสัมปทาน ชื่อนายจวง) เขตสัมปทานอยู่ระหว่างคลองชำราก ถึงคลองหนองปลาตุก มีการตัดไม้ไปเผาถ่าน มีการสร้างเตาเผาถ่านขนาดใหญ่ ไม้ที่ใช้เผาจะใช้ไม้โกงกางใบใหญ่ และโกงกางใบเล็ก ส่วนไม้อื่นๆ เช่น ไม้ตะบูน จะใช้เป็นไม้หน้าเตา ถ่านที่ออกจากเตาแต่ละครั้ง มีปริมาณเต็มเที่ยวรถบรรทุกสิบล้อ ผลของสัมปทานทำให้เกิดมีหมู่บ้านใหม่ขึ้นมา คือ หมู่บ้านปลายนา ปัจจุบันอยู่ในเขต หมู่ที่ 1 ตำบลชำราก มีอยู่ประมาณ 30 ครัวเรือน หมู่บ้านนี้เป็นที่อยู่ของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาอาศัยอยู่เพื่อรับจ้างตัดไม้ และเผาถ่าน ชาวบ้านในพื้นที่เองก็มีส่วนหนึ่งที่มีรายได้เพิ่มจากการรับจ้างตัดไม้บริษัทที่ได้รับสัมปทานมีการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมให้หลังจากที่ตัดไป แต่ก็ยังทำให้ไม้เกือบหมดไปจากป่า ผลที่เกิดขึ้นมา คือน้ำในป่าร้อน สัตว์น้ำอยู่ไม่ได้ ประกอบกับประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการอาหารมีมากขึ้นสัตว์น้ำที่มีอยู่ก็ถูกจับมากขึ้น เรียกได้ว่า เป็นช่วงที่หาอาหารจากป่าชายเลนได้ยาก อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สัตว์น้ำ

หายไปน่าจะมากจากการที่ในระยะนี้ มีการทำนาทุ่งในพื้นที่บ้าง ในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ แต่ไม่มีการปลูกป่าเพื่อใช้พื้นที่ทำนาทุ่ง จึงไม่กระทบต่อป่าไม้ นาทุ่งมีการปล่อยน้ำเสีย ฉีดยาฆ่าแมลง โดยไม่มีบ่อพักน้ำ ทำให้สัตว์น้ำตายไปบ้าง หนีหายไปบ้าง ชาวบ้านมีการร้องเรียนบ้าง แต่ไม่ได้ผลตามที่มุ่งหวัง

ปี พ.ศ. 2535 บริษัทที่ได้สัมปทาน หยุดตัดไม้เผ่าถ่าน หน่วยงานของกรมป่าไม้เริ่มเข้ามาปลูกป่าเพิ่มเติมโดยกำหนดพื้นที่ ถากถางในบริเวณป่าเสื่อมโทรมจะถางจนเตียนโล่ง แล้วปลูกไม้ใหม่ ถ้าเป็นป่าที่มีอยู่บ้างจะตัดสงวนเพื่อให้ไม้เดิมเจริญเติบโตและปลูกแซม ไม้ที่นำมาปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้โกงกางใบใหญ่ และโกงกางใบเล็ก การปลูกป่าได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง แต่ก็ทำให้พื้นที่ป่าที่เตียนโล่งเริ่มกลับมาสมบูรณ์ดังเดิม ประมาณพื้นที่ป่าที่เพิ่มขึ้นประมาณนับเป็นพันไร่ เรียกได้ว่า ป่าเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2546 ชุมชนข้าราชการได้มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้น โดยการริเริ่มรวมกลุ่มของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมืองตราด มีสมาชิกในระยะแรก 15 คน กิจกรรมที่กลุ่มทำคือ การปลูกป่าเพิ่มเติมในลักษณะเดียวกับกรมป่าไม้ โดยใช้ไม้โกงกางใบใหญ่

4.2 สถานการณ์ปัจจุบันของป่า ทรัพยากรชายฝั่ง และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ป่าชายเลนเป็นอู่ข้าว อู่น้ำที่สำคัญ เพราะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์นานาชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์น้ำอื่นๆ เป็นแหล่งกักเก็บห่วงโซ่อาหาร (Food Chain) นอกจากนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์บกอีกมากมาย รวมทั้งพันธุ์ไม้จากป่าชายเลนหลายชนิดยังมีคุณค่าทางเศรษฐกิจด้วย

ประเทศไทยมีป่าชายเลนกระจายอยู่บริเวณชายทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยด้านตะวันออกและฝั่งทะเลอันดามัน ใน พ.ศ. 2508 พื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 2.3 ล้านไร่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 มีพื้นที่เหลือเพียง 1.1 ล้านไร่ และจากข้อมูลของกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2539 รายงานว่าป่าชายเลนของประเทศไทยมีพื้นที่ 1.047 ล้านไร่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยยังคงลดลงต่อไปอีก

โดยพื้นที่ป่าชายเลนที่เหลืออยู่ดังกล่าว พบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ป่าชายเลน มีสภาพที่เสื่อมโทรมจนน่าวิตก ประกอบกับ ในปี 2530 เป็นปีที่สัมปทานทำไม้ป่าชายเลนทั้งหมดสิ้นสุดลง และรัฐบาลมีนโยบายเปลี่ยนจากการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากไม้ป่าชายเลนมาเป็นการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อม จึงจำเป็นต้องหาแนวทางและเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่าชาย

เลนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ป่าชายเลนสามารถ อำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษย์อย่าง ยั่งยืนสืบไป

นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีผลสืบเนื่องมาจากการลดลงของป่าชายเลนซึ่ง หมายถึง ผลกระทบจากการลดจำนวนของป่าชายเลน โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าชายเลนบริเวณบ้านปากคลอง น้ำเขียว ป่าท่าตะเภาและป่าเลนน้ำเขียว สิ่งที่เกิดขึ้นได้ชัดโดยตรงคือ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ได้เริ่มลด น้อยลงโดยเฉพาะสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น นาก เสือแมว นั้นเริ่มเจอได้น้อยลง แม้แต่ลิงแสม ที่มักเจอได้ง่ายก็ยังมีคนหลบเข้าไปในป่า ปริมาณบ้านเรือนของประชาชนเริ่มมากขึ้น แต่ จำนวนป่าเริ่มน้อยลง

โดยเฉพาะหิงห้อยที่สามารถเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้อีกอย่างหนึ่ง ที่มักเกิด ในขึ้นในพื้นที่ป่าสมบูรณ์บริเวณน้ำสะอาด ที่ชาวบ้านมักเจอเห็นได้บ่อย แต่ตอนนี้กลับลดจำนวนลง แทบจะไม่มีเลยก็ว่าได้ หรือแม้แต่นกกินปลีที่มักมาผสมพันธุ์ตามฤดูกาลที่บ้านปากคลองน้ำเขียวก็ ได้หายไป หรือแม้แต่คนอื่นๆ เป็นต้น

ป่าชายเลนในประเทศไทยมีสถานภาพเป็นป่าสงวนแห่งชาติ (ป่าอนุรักษ์ ตามมติ คณะรัฐมนตรี) ไม่อนุญาตให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ นอกจากหน่วยงานราชการกรมป่าไม้ จะเป็น หน่วยงานดำเนินการ

จังหวัดตราด ในอดีตเคยมีพื้นที่ป่าชายเลน 60,104.75 ไร่ ปัจจุบันเหลือเพียง 55,762.50 ไร่ โดยในจำนวนนี้พื้นที่ป่าชายเลนในอ่าวตราดเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีพื้นที่ สามหมื่นกว่า ไร่ (สำนักงานป่าไม้จังหวัดตราด, 2549)

ปัจจุบันอ่าวตราดมีพื้นที่ป่าชายเลนที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เพราะได้รับการฟื้นฟูขึ้นมา หลังจากการทำลายโดยการสัมปทานเมื่อ ปี 2526 – 2530 ป่าที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่แทบทั้งหมดเป็น ป่าปลูก และได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มอนุรักษ์ในทุกพื้นที่รอบอ่าว ตราด

ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่อ่าวตราด นับว่าเพิ่มมากขึ้นจากแต่เดิมเมื่อตอนมีสัมปทานป่า มาก แต่ยังคงโดนคุกคามจากการทำประมงผิดประเภท น้ำเสียจากโรงงานและประตูละบายน้ำ รวมถึงการทำนาเกลือ แม้จะมีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำทุกปี ยังยังไม่สามารถเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำได้

เท่าที่ควร ด้วยปัจจัยข้างต้นและเครื่องมือประมงที่ทันสมัยขึ้น รวมทั้งคนที่ทำอาชีพประมงก็มีมากขึ้นด้วย

4.3 ความหลากหลายทางชีวภาพจากฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน

บนพื้นที่ปากว่า สามหมื่นไร่ ตั้งแต่ ต.ชำราก จรดคลองท่าตะเภา ป่าบ้านปากคลอง ต.หนองโสน ปัจจุบันได้กลับมาสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้งด้วยการร่วมกันอนุรักษ์ของชาวบ้านหลังจากยุคสัมปทาน ป่าชายเลนบ้านปากคลองน้ำเขียว นั้นนับว่าเป็นป่าที่มีความหลากหลายค่อนข้างสูง ภูมิประเทศเป็นที่ราบติดทะเลมีลำคลองน้อยใหญ่ตัดผ่าน นำเอาความอุดมสมบูรณ์มาหล่อเลี้ยงสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งแห่งนี้ แม้ว่าผืนป่าเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านจะเป็นป่าชายเลน แต่ในป่าชายเลนนั้นเองก็มีการแบ่งระดับของป่าเองตามธรรมชาติ ก่อให้เกิดความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่น่าสนใจหลายพันธุ์ ผืนป่าแห่งนี้ประกอบไปด้วย พรรณไม้หลากหลายชนิด ไม้ที่พบส่วนใหญ่ได้แก่ โกงกาง ตะบูน ตะบัน ลำภู ตาตุ่ม ฝาด ลำแพน แสม เป้ง หงอนไก่ ต้นจาก เหงือกปลาหมอ และปรง โดยไม้จำพวกโกงกาง ลำภู ลำแพน และแสม จะเจริญงอกงามอยู่ในบริเวณที่น้ำทะเลท่วมถึง สัตว์ที่ชอบอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก็มีหลายชนิดเช่น หิ่งห้อย ปูก้ามดาบ หอยพอก ปลาตีนหรือปลาพรวด ปูแสม ก้ามขาว เป็นต้น ถัดขึ้นมาจะเป็นไม้จำพวกฝาด ตะบูน ตะบัน ต้นเป้ง และเสม็ด ไม้พื้นล่างได้แก่ ต้นเหงือกปลาหมอ ต้นปรง ขึ้นอยู่ทั่วไป สัตว์น้ำที่มีอยู่ในบริเวณป่าชายเลน ได้แก่ ปูดำ ปูแสม ก้ามแดง ปลานานาชนิด กุ้ง หอย ส่วนสัตว์ป่าได้แก่ ลิงแสมและนก

4.3.1 พืชพรรณไม้ป่าชายเลนที่สำคัญ

ไม้หลายชนิดในป่า สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ยา หรือที่อยู่อาศัย เราสามารถหามาได้จากต้นไม้ในป่าแทบทั้งสิ้น ปัจจุบันพันธุ์ไม้หลายชนิดได้รับการดูแลให้ฟื้นคืนกลับมา สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชนอีกครั้ง

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
1. โปรงแดง 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงปานกลางที่ต้นไม่ใหญ่นัก ชอบดินที่มีสภาพเป็นกรดและค่อนข้างเป็นที่ดอน มีลำต้นสีเหลืองถึงสีปนแห้ง เมื่อมองบนต้นอ่อนที่ยาว 15-25 ซม. แขนงห้อยบนกิ่งในทิศทั้งตัวลงมา	ยางจากลำต้นใช้ทารักษาแผลหรือฝีเพื่ออุดหนอง และดับพิษ
2. โกงกางใบเล็ก 	คล้ายคลึงกับโกงกางใบใหญ่มาก แต่ต่างกันที่มีใบขนาดเล็กกว่าช่อดอกเล็กกว่าเพราะมีเพียง 2 ดอก และที่สำคัญกลีบดอกไม่มีขน	เปลือกใช้ต้มรับประทานเป็นยาสมานแก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน แก้บิดเรื้อรัง ภายนอกใช้เปลือกต้มน้ำล้างบาดแผลเรื้อรัง เปลือกตำพอกห้ามเลือด
3. โกงกางใบใหญ่ 	เป็นพืชที่มีลำต้นตรงแตกกิ่งก้านเป็นพุ่มบริเวณเรือนยอด ใบมีขนาดใหญ่ช่อดอกขนาดใหญ่มี 3-5 ดอกกลีบดอกมีขนปกคลุม	เปลือกใช้ต้มรับประทานเป็นยาสมานแก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน แก้บิดเรื้อรัง ภายนอกใช้เปลือกต้มน้ำล้างบาดแผลเรื้อรัง เปลือกตำพอกห้ามเลือด
4. ตะบัน 	พบมากตามชายหาดที่น้ำท่วมถึง ลักษณะใบคล้ายรูปหัวใจหรือใบโพธิ์ บกแต่สั้นกว่า ดอกสีขาวมีกลิ่นหอม ผลกลมเหมือนน้ำเต้า	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด ผลรับประทานแก้โรคหิวา

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
5. เหงือกปลาหมอ ดอกม่วงหรือนางเกรง 	มักขึ้นในพื้นที่ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม และมีน้ำท่วมถึง ส่วนของขอบใบหยัก และมีหนามแหลมคม ออกดอกสีฟ้าอมม่วงมีแถบสีเหลืองตรงกลางกลีบดอก	ทั้งต้น รากนำมาต้มอาบแก้พิษไข้ ส่วนหัวแก้ผื่นคันแก้โรคผิวหนังทุกชนิด ถ้าใช้รับประทานเป็นยาแก้พิษฝีดาษ
6. ตะบูนขาว 	เป็นต้นไม้ขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ เหมือนต้นฝรั่ง แต่ไปขึ้นในป่าชายเลน แล้วออกดอกสีขาวเป็นช่อตามกิ่งมีผลกลมแข็ง เมื่อสุกจะมีสีน้ำตาลแดงโตเท่าผลส้ม	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด เปลือกต้มและผลรับประทานแก้โรคหิวา
7. ตะบูนดำ 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง 20-35 เมตร ผลัดใบลำต้นเปลาตรง โคนต้นมีพูพอน (ลักษณะแผ่ออกมาเป็นรูปตีนเป็ด) เรือนยอดเป็นพุ่มกลมเปลือกขรุขระสีน้ำตาลเข้ม แตกเป็นร่องยาว ขึ้นตามดินเลนค่อนข้างแข็ง	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด เปลือกต้มและผลรับประทานแก้โรคหิวาเนื่องจากสีของน้ำฝาดมีลักษณะค่อนข้างออกเป็นสีเหลือง)
8. ฝาดดอกขาว 	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เปลือกขรุขระสีน้ำตาลแดง เป็นเดี่ยว เรียงเวียนรอบกิ่งกระจายตลอดกิ่ง แผ่นใบแคบ รูปไข่กลับ ปลายใบกลมเว้าตื้นๆฐานใบรูปลิ้ม ขึ้นตามหาดเลนน้ำท่วมถึง	เปลือกนำมาทุบแช่น้ำจะให้สีน้ำฝาดนำมาทำสีย้อมจีวรพระสงฆ์ได้ (เนื่องจากสีของน้ำฝาดมีลักษณะค่อนข้างออกเป็นสีเหลือง)

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
9. ฝาดดอกแดง 	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่อาจสูงถึง 30 เมตร เปลือกสีน้ำตาล มีรอยแตกเป็นร่องลึก เปลือกในสีแดงเข้ม หรือสีส้ม มีรากหายใจคล้ายรูปเข่า เติบโตได้ดีถ้าขึ้นด้านในของป่าชายเลนที่เป็นดินร่วนและมีความเค็มน้อย	เปลือกนำมาทุบแช่น้ำจะให้สีน้ำ ฝาดนำมาทำสีย้อมจีวรพระสงฆ์ได้
10. จาก 	เป็นไม้จำพวกปาล์ม มีขนาดเล็ก ลำต้นตรง เหง้าอยู่ใต้ดิน มีรากอวบ อ้วน อดแน่นบริเวณกอ เหง้ามีลักษณะคล้ายฟองน้ำ มักขึ้นอยู่ตามที่ที่เป็นน้ำกร่อย	ยอดนำมาเคี้ยวแก้เมาเหล้า เมาคลื่น รากนำมาต้มเป็นยาขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขุ่นข้น หัวกับราก นำมาต้มกับสารส้มเป็นยาแก้บิดในไต ผลนำมาขับปัสสาวะได้ นำเมล็ดในมาเชื่อมกินเป็นขนมทานเล่นได้
11. ลำพู 	เป็นต้นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ สูง 8-20 เมตร ไม่ผลัดใบ กิ่งห้อยย้อยลงมา ต้นที่มีอายุน้อยเปลือกเรียบ แต่เมื่ออายุมากขึ้นเปลือกจะหยาบแตกเป็นร่องลึก ขึ้นในป่าชายเลนที่ค่อนข้างจืด ขึ้นเป็นกลุ่มตามริมชายฝั่งแม่น้ำที่เป็นดินเหนียวและลึก	รากหั่นเป็นแว่นๆ ต้มกับรากมะเดื่อป่า รากหญ้าคา รากข่อย รากเทียนทอง รากส้มป่อย เคี้ยวพอบระมาณใช้ดื่มแทนน้ำ พิษจะขับออกทางปัสสาวะ ผลกินแก้ท้องผูกได้ - เป็นไม้ประดับได้
12. ลำแพน 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กจนถึงกลาง สูง 4-12 เมตร กิ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยม เปราะ รากหายใจรูปคล้ายหมุด ยาว 15-30 ซม. เหนือผิวดิน ขึ้นในที่ที่มีความเค็มไม่มากนักและดินค่อนข้างเหนียวน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว	นำยอดหรือใบแก่มากำทำให้ระเอียดผสมกับน้ำฉีดยาเพื่อป้องกันยุงลายได้ - เป็นไม้ประดับได้

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
13. แสมทะเล 	เป็นต้นไม้เล็กสูงประมาณ 5-8 เมตร มีลักษณะเป็นพุ่ม เปลือกเรียบเป็นสีมัน สีขาวอมเทาหรือขาวอมชมพู ขึ้นได้ดีในที่โล่งติดชายฝั่งทะเล หรือพื้นที่ดินเลนงอกใหม่	เปลือกมาต้มเป็นยาสมานแผลในปาก นำแก่น(เนื้อไม้)ต้มดื่มแก้ท้องร่วง ก้านใบเผาไฟรมควันแก้พิษจากสัตว์น้ำทุกชนิด
15. แสมดำ 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ เรือนยอดเป็นพุ่มแตกกระจาย	เปลือกมาต้มเป็นยาสมานแผลในปาก นำแก่น(เนื้อไม้)ต้มดื่มแก้ท้องร่วง ก้านใบเผาไฟรมควันแก้พิษจากสัตว์
16. ขลุ่ 	ลำต้นตรงใบสีเขียวเล็กมักขึ้นริมน้ำ ตอนบนป่าชายเลน	วัดโรคที่ต่อน้ำเหลือง แก้ริดสีดวงทวาร ต้มแทนชาเพื่อลดน้ำหนักและลดน้ำตาลในเส้นเลือด
17. ตีนเป็ดทะเล 	พบขึ้นตามชายฝั่งแม่น้ำที่เป็นเลนท่วมถึง และบริเวณอิทธิพลของน้ำกร่อย	ผลนำมาเผาผสมกับน้ำมันพืชทาแก้โรคตาปลา โรคผิวหนังเรื้อรัง ผลสด ขยี้ทาแก้ปวดตามข้อ
18. พังกา/ถั่วขาว 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง-ใหญ่ เปลือกสีน้ำตาลลอมเทาและมีช่องอากาศขนาดใหญ่ เป็นพันธุ์ที่พบได้ยากขึ้นในน้ำทะเลท่วมถึง มักขึ้นปนกับพันธุ์ไม้สกุลอื่น	ผลรับประทานได้
19. หงอนไก่ทะเล 	เป็นไม้ป่าชายเลนขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ หลังใบเป็นสีเขียว ท้องใบเป็นสีน้ำตาลบรอนซ์ ออกดอกเป็นช่อสีชมพูอมม่วง	เมล็ดแก้ท้องเสีย แก้บิด กิ่งอ่อนมีสารแทนนิน ใช้ถูพรักษาเหงือก เปลือกต้มอมบ้วนปากแก้รำมะนาดปากอักเสบ

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
20. เสม็ดขาว 	เป็นไม้ยืนต้นมักขึ้นเป็นกลุ่มใหญ่ในที่ลุ่มน้ำขังด้านหลังป่าชายเลนและมักพบกระจายในเขตป่าชายเลนที่น้ำท่วมถึงน้อยมีขนาดไม่ใหญ่นัก	ขับลมในกระเพาะและลำไส้ได้นำนํ้าผลแก่ตากแห้ง แล้วนำมาบดให้ละเอียดผสมกับนํ้าร้อนโรดแก้บิด โดยนํ้าเปลือกเผาบนฝามื้อดินให้เป็นเถ้าผสมกับนํ้าปูนแดง พิมเสนแล้วดื่มครึ่งแก้ว รวมทั้งใช้ไล่แมลง
21. โพธิ์ทะเล 	พบในที่ดอนหรือชายฝั่งทะเลและดินแม่ที่ดินเป็นดินร่วนปนทราย	นำเปลือกมาต้มใช้กับนํ้าล้างแผลรับประทานขับนํ้าเหลือง แก้บิด ใบนํ้ามาต้มนํ้าอาบแก้คัน หรือนํ้ามาพอกบริเวณที่เป็นแผลแก้อักเสบ
22. ปอทะเล 	เป็นยืนต้นขนาดเล็ก เรือนยอดแผ่กว้าง ลำต้นมักคดงอ แตกกิ่งมากเปลือกสีเทา หรือนํ้าตาลอ่อน	ใบอ่อนใช้ชงดื่มแก้ไอแก้หลอดลมอักเสบเป็นยาระบายอ่อนๆ ใบทำเป็นผงใส่แผลสดและแผลเรื้อรัง รากนํ้ามาต้มนํ้าดื่ม ขับปัสสาวะ แก้ไข้เป็นยาระบาย
23. เตยทะเล 	เป็นไม้ยืนต้นทรงพุ่มสูงประมาณ 5-6 เมตรลำต้นกลมเป็นลำสีขาว หรือสีนํ้าตาลอ่อนเป็นหนามแหลมๆสั้นๆ กระจายอยู่ทั่วไป	นำรากมาต้มนกินรักษาเบาหวาน
24. ประดู่ทะเล 	มักขึ้นเป็นกลุ่มตามที่สูงขึ้นด้านหลังป่าชายเลนและป่านํ้ากร่อยแต่บางครั้งพบตามที่โล่งในป่าพรุ	ยางจากลำต้นใช้ทาแผลหรือฝีเพื่อ ดูดหนอง และดับพิษส่วนหัว นำมาฝนกับนํ้าข้าวสารทาแก้เริม หรือนํ้าพอกแผลที่มีอาการฟกช้ำดำเขียว

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
25. หวายลิง 	พบมากในพื้นที่ป่าชายเลนที่เป็นดินแข็ง มีระดับน้ำท่วมถึงเป็นครั้งคราว	นำทั้งต้นมาต้มดื่มขับปัสสาวะในโรคเกี่ยวกับ ทางเดินปัสสาวะ ส่วนหัวและรากนำมาต้มดื่มแก้ไข้ ดีซ่าน นำหัวมาต้มน้ำให้เด็กอาบ แก้พยาธิ
26. เป้ง 	เป็นไม้จำพวกปาล์ม ลำต้นรูปทรงกระบอกจะขึ้นเป็นกอมีใบหนาแน่นเป็นกลุ่ม	ต้นอ่อนหรือยอดนำมาต้มหรือผสมกับน้ำดื่มแก้ลม หัวต้มน้ำดื่มแก้เลือดท้อง ท้องอืด อองเฟื้อ หัวและหยวกคั่วกับพริกให้หญิงที่พึ่งคลอดลูกกินเพื่อให้น้ำนมไหล
27. สามะงา 	ส่วนมากจะขึ้นตามบริเวณที่ขึ้นแฉะและตอบนของป่าชายเลน	เมล็ดใช้รับประทานแก้บิด นำใบมาตำเป็นยาพอกแก้บวมแก้หนอง หรือนำมาตากแห้งบดเป็นผงโรยบริเวณที่เป็นแผลแก้เชื้อได้ รากใช้ต้มรับประทานแก้ไข้
28. กระเพาะปลา 	มักขึ้นในป่าชายเลนบริเวณชายฝั่ง ขึ้นได้ทุกสภาพของดินเลน	แก้โรคตาขโมยโดยใช้เข้ากับยาสมุนไพรชนิดอื่น
29. ตะบัน 	ขึ้นตามชายหาดที่เป็นหาดทรายหรือแนวหาดหิน	เมล็ดรับประทานแก้ท้องร่วง แก้บิด ผลรับประทานแก้โรคอหิวา
30. ตาตุ่มทะเล 	พบทั่วไปในป่าชายเลน ตามริมแม่น้ำที่เป็นพื้นที่สูงดินเหนียวปนทรายค่อนข้างแข็งและน้ำท่วมถึง	เป็นไม้มีพิษอาจถึงชีวิตได้

ชื่อ	ลักษณะ/บริเวณที่พบ	ประโยชน์
31.โปรงขาว 	มักพบตามพื้นที่ป่าชายเลนที่เป็นดอนแห้ง และจะมีลักษณะเหมือนไม้พุ่ม	นำเปลือกมาต้มน้ำดื่มแก้ท้องร่วง
32.เถาถอบแถบ 	ต้นขึ้นเป็นเถา	เป็นยาระบายขับเสมหะ แก้กามและทรางเถามีลักษณะเหนียวใช้แทนเชือกได้
33.เถาคันขาว 	เป็นเถาไม้เลื้อย	แก้หนองในกระดูกโดยใช้รากหรือหัวตำกับกะปิพอกบริเวณที่เป็น นอกจากนี้ยังนำไปแกงส้มรับประทานได้อีกด้วย
34.ต่อไส้ 	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางสูง 3-5 เมตร ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับหรือเรียงเวียนรอบกิ่ง มีใบย่อย 3 ใบขอบใบหยัก เนื้อใบบาง	แก้ริดสีดวงลำไส้สามารถรับประทานได้โดยการกินยอดสดๆ หรือนำใบไปตำให้ละเอียดเติมน้ำแล้วกรองเอาแต่น้ำนำไปแช่ตู้เย็นดื่ม
35.กำแพงเจ็ดชั้น 	ไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 2-6 เมตร ใบเดี่ยวดอกเป็นกลุ่มหรือเป็นช่อสั้นๆ ที่ง่ามใบ	เป็นยาระบายแก้ท้องผูกนำเถามาสับเป็นแว่นๆ ต้มดื่ม

4.3.2 พันธุ์สัตว์ที่สำคัญในป่าชายเลน

จากความหลากหลายของพรรณไม้ก่อให้เกิดระบบนิเวศที่ซับซ้อน เป็นที่อาศัยของพันธุ์สัตว์ นานาชนิดทั้งบนบกและในน้ำ ความหลากหลายนี้ได้เอื้อประโยชน์ให้ชาวบ้านได้ใช้วิถีของตนดำรง ความเป็นชุมชนชายน้ำมาจนถึงปัจจุบัน

● สัตว์น้ำ

ทรัพยากรหลักที่ได้มาจากการทำประมงของชุมชน ใช้เป็นอาหารและขายสร้างเป็นรายได้หลัก ของท้องถิ่น ความอุดมสมบูรณ์นี้กำลังหดหายไป ประกอบกับปัจจัยทางด้านต้นทุน เช่น ค่าน้ำมันที่สูงขึ้น ทำให้สถานการณ์ของทั้งชุมชนและสัตว์น้ำแย่ไปอีก กระนั้นป่าเลนแห่งนี้ก็ยังนับว่ายังมีสมบูรณณ์และมีความหลากหลายและใช้ประโยชน์ได้อยู่ในปัจจุบัน

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
ปูดำ 	บริโภค, จำหน่าย	ตามคลอง	ลดน้อยลงกว่าเดิม
ปูแสม 	บริโภค, จำหน่าย	ตามป่าชายเลน	เป็นอาหารของสัตว์อื่น จำนวนน้อยลงกว่าเดิม
ปูม้า 	บริโภค, จำหน่าย	ทะเล	ลดน้อยลงกว่าเดิม

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
ปูก้ามดาบ 	ดูเล่น	ตามหาดหิน	ปานกลาง
หอยแครง 	บริโภค, จำหน่าย	ตามหาดหิน	ลดน้อยลงกว่าเดิม
หอยนางรม 	บริโภค, จำหน่าย	ริมคลอง	น้อย
หอยพอก 	บริโภค, จำหน่าย	แนวป่าจาก	ลดน้อยลงกว่าเดิม
หอยแมลงภู่ 	บริโภค, จำหน่าย	เจอตรงที่ ชาวบ้านเลี้ยง	จำนวนน้อย

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
หอยหลอด 	บริโภค, จำหน่าย	ทะเล	มีจำนวนน้อย
หอยจู้บแจง 	บริโภค, จำหน่าย	ในป่าโกงกางตาม รากไม้	มีจำนวนมาก
หอยฉลอง 	บริโภค, จำหน่าย	ในป่าชายเลน	ปานกลาง
กุ้งกุลาดำ 	บริโภค, จำหน่าย	ในทะเลคลอง	ปานกลาง
กุ้งกะต๋อม 	บริโภค	ในป่าชายเลน	ปานกลาง

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
กั้ง 	บริโภค, จำหน่าย	ในทะเล	ปานกลาง
เคย 	บริโภค, จำหน่าย	ตามทะเล	มีจำนวนน้อย
เพรียง 	บริโภค, จำหน่าย	ตามไม้ที่ตายและเป็นในป่าชายเลน	ปานกลาง
ปลากะพง 	บริโภค, จำหน่าย	ตามทะเลและคลอง	ปานกลาง
ปลาเก๋า 	บริโภค, จำหน่าย	ตามทะเล	ปานกลาง
ปลาตีน 	ดูเล่น, บริโภค	ตามป่าชายเลน	ปานกลาง

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
ปลาทุเร	บริโภค, จำหน่าย	ในทะเล	มีจำนวนน้อย
ปลากะตัก	บริโภค, จำหน่าย	ทะเล	ปีมีครั้ง
ปลากะบอก	บริโภค, จำหน่าย	ตามคลอง	มีจำนวนมาก
ปลากดทะเล	บริโภค, จำหน่าย	ตามคลอง	มีจำนวนมาก
ปลากะตุงเหว	บริโภค, จำหน่าย	ตามคลอง, ทะเล	มีจำนวนมาก
ปลาเห็ดโคน	บริโภค, จำหน่าย	ตามคลอง	ปานกลาง
ปลาบูทะเล	บริโภค, จำหน่าย	ในคลอง	น้อย
ปลากะเบน	บริโภค, จำหน่าย	ในทะเล	มีจำนวนมาก

● สัตว์ปีก

นอกจากสัตว์น้ำแล้ว ปลาเลนยังเป็นที่อาศัยของนกนานาพันธุ์ ทั้งที่ประจำถิ่นและอพยพมาตามฤดูกาล ชุมชนได้ใช้ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อการบริโภคและอาศัยดูเล่นเพื่อความเพลิดเพลินมาช้านาน ปัจจุบันนกหลายชนิดอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง และบางชนิดได้สูญหายไปจากพื้นที่แล้ว

ชื่อ	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
นกกาเหว่า	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกเขาใหญ่	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกแก้ว	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกเขาชวา	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกกา	ในป่าชายเลน	มีจำนวนมาก
นกกินปลี	ในป่าชายเลน	ปานกลาง
นกแซงแซว	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกกระเต็นไฟ	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
หิ้งห้อย	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
ผึ้ง	ในป่าชายเลน	น้อย
ค้างคาวแม่ไก่	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกกระแตแต้แวด	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกปรอด	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ
นกกระทาทอง	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกยางทะเล	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกกระปูด	ในป่าชายเลน	มีจำนวนน้อย
นกอุรุ	ในป่าชายเลน	ปานกลาง
เหยี่ยว	ในป่าชายเลน	ปานกลาง

* หมายเหตุ นกตะกุ่ม นกกลีบบัว นกปากขอ นกกระสา นกเป็ดคับแค นกกาน้ำ นกกาหลง

นกกระทาทองลายแพ นกหวีด นกกาเรียน นกนางก้อย นกเป็ดคับแค ได้หายไปจากพื้นที่แล้ว

• สัตว์บก

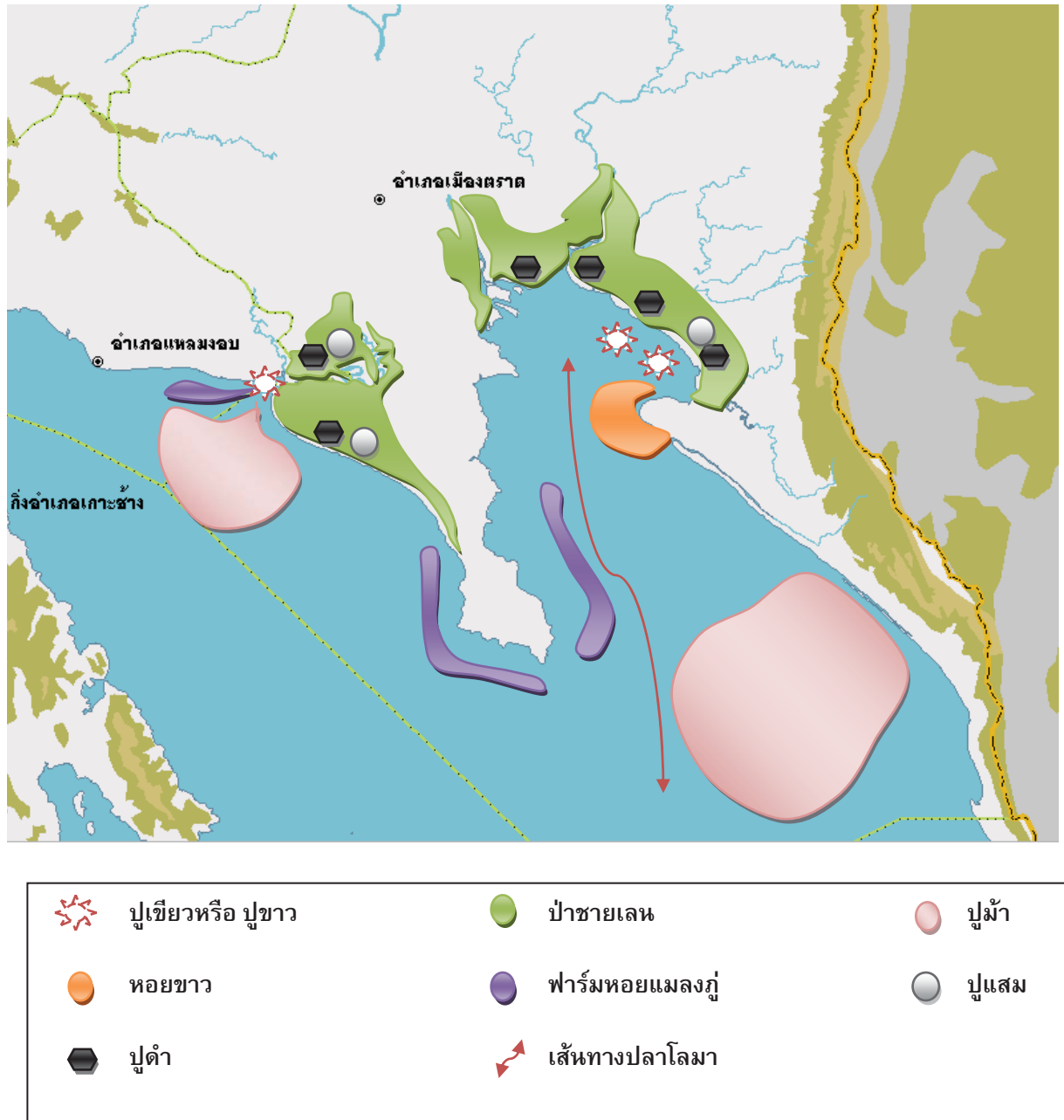
สัตว์บกโดยมากจะเป็นผู้ล่าแห่งป่าชายเลน เมื่อความสมบูรณ์ของป่าลดลง ผู้ที่ต้องเผชิญชะตากรรมที่หนักหน่วงที่สุดก็คือผู้ล่า แม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านจะไม่ค่อยล่าสัตว์บกในป่าเลนมาเป็นอาหาร แต่ปริมาณสัตว์เหล่านี้ก็เหลืออยู่น้อยมาก ด้วยอาหารตามธรรมชาติที่ลดลงไป

ชื่อ	แหล่งที่พบ	สถานการณ์
ลิงแสม 	ป่าชั้นนอกตามริมคลอง	มีน้อย
กระรอกน้ำเค็ม	ในป่า	มีน้อย
เสือปลา 	ในป่า	มีน้อย

ชื่อ	การใช้ประโยชน์	แหล่งที่พบ	
นาก 	ในป่า	อุทยานแห่งชาติ	
กระแตแต้แว	ในป่า	ใกล้อุทยานแห่งชาติ	
กระแตแต้ไฟ	ในป่า	ใกล้อุทยานแห่งชาติ	
กระแตแต้ใหญ่	ในป่า	ใกล้อุทยานแห่งชาติ	

ทั้งพืชและสัตว์ต่างดำรงเผ่าพันธุ์ของตนอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในป่าชายเลน แม้ว่าสัตว์บางชนิดได้สูญหายไปจากพื้นที่แล้ว แต่แนวโน้มในปัจจุบันสัตว์และพืชหลายชนิดกำลังเพิ่มจำนวนขึ้นจากการร่วมกันอนุรักษ์ของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และความหลากหลายเหล่านี้คือหลักประกันการกินดีอยู่ดีของชุมชนเอง

4.4 สถานการณ์ของแหล่งทรัพยากรชายฝั่งที่สำคัญ

รูปภาพที่ 12 แสดงแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในอ่าวตราด

ทรัพยากรในอ่าวตราดเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำรงวิถีของชุมชน ชุมชนใช้แหล่ง
ทรัพยากรเหล่านี้เพื่อทำการประมงและสร้างรายได้ ด้วยความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้อ่าวตราดจึงมี
แหล่งทรัพยากรที่ชุมชนใช้หาอยู่หากินร่วมกัน ดังนี้

1) แหล่งหอยขาว

หอยขาวหรือหอยตลับ พบมากบริเวณหาดลานทราย ต.แหลมกลัด ปัจจุบันมี
จำนวนลดลงจากการจับหอยเพื่อบรรจุเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูป (หอยลายกระป๋อง) ที่
ผ่านมา อบต.และชาวบ้าน ต.แหลมกลัดได้ร่วมกันออกบทบัญญัติในการจับหอย
เพื่อให้การใช้ประโยชน์เป็นไปอย่างเหมาะสม แต่ด้วยคุณภาพน้ำที่เปลี่ยนไปทำให้
หอยขาวตายครั้งใหญ่ และลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว แต่ยังพอมีให้ชาวบ้าน
สามารถหาจับกันได้ และได้ประกาศจุดบางจุดในทะเลเป็นแหล่งพิทักษ์พันธุ์หอย
ขาวโดยห้ามไม่ให้ใช้ประโยชน์ใดๆ ในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้เป็นแหล่งพ่อแม่พันธุ์ที่
สามารถเพิ่มปริมาณหอยให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2) แหล่งปูม้า

ปูม้าในอ่าวตราดมีอยู่สองแหล่งด้วยกันคือ หน้าชายฝั่ง ม.5 บ้านสะพานหิน ต.
แหลมกลัด และปากคลองท่าตะเภา บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน
ทรัพยากรชนิดนี้ให้ชาวบ้านสามารถทำการประมงได้แทบทั้งปี และเป็นทรัพยากร
ที่ค่อนข้างมีชื่อเสียงของบ้านสะพานหิน จนมีนายทุนเข้ามาซื้อเพื่อบรรจุกระป๋อง
ส่งไปขายที่ประเทศอเมริกา เพราะเป็นปูที่มีคุณภาพดีเนื้อแน่นและสะอาด
ปราศจากเชื้อโรค โดยมากชาวบ้านจะใช้อวนลอยไว้การจับปูชนิดนี้ โดยการนำ
อวนออกไปลอยไว้กลางทะเลตามจุดที่ตนเองเล็งเอาไว้ แล้วไปกูกลับมามัดและ
แกะเอาเนื้อไว้ขาย ปัจจุบันชาวบ้านประสบปัญหาเพราะมีเรืออวนรุนและเรืออวน
ลากเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ที่ชาวบ้านวางอวนเอาไว้ ทำให้อวนหายและ
ทรัพยากรปูม้าลดลงเป็นอย่างมาก รวมถึงมีการทำประมงอวนปูเพิ่มมากขึ้นทำให้
ชาวประมงแต่ละรายหาปูได้น้อยลง

3) แหล่งปูแสม

ปูแสมเป็นปูที่กระจายอยู่ทั่วไปตามป่าชายเลน แหล่งจับปูแสมที่เป็นที่นิยม คือ ป่าบ้านเปร็ดใน ต.ห้วยน้ำขาว ป่าท่าตะเภา บ้านปากคลองน้ำเขียว ต.หนองโสน และป่าตำบลซำราก ในสองป่าแรกมีชาวบ้านในพื้นที่มีอาชีพจับปูเป็นอาชีพหลักจึงทำให้ในช่วงแรกจำนวนปูแสมลดลงอย่างมาก ในระยะหลังบ้านเปร็ดในริเริ่มโครงการหยุดจับร้อยละยี่สิบห้า คือ หยุดจับปูแสมในช่วงล้างไข่ ทำให้จำนวนปูเริ่มกลับมามีมากขึ้น ระยะหลังหมู่บ้านปากคลองจึงได้ทำโครงการนี้ด้วย และประสานกับพ่อค้าปูให้ซื้อปูเฉพาะที่ได้ขนาด ในทั้งสองพื้นที่ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี ต่อมาพื้นที่ซำรากซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีปูมากและปูมีขนาดใหญ่ระยะหลังมักมีการจับแบบผิดวิธี เช่น การใช้ยาเบื่อ และมีการจับปูในช่วงล้างไข่ เพราะไม่มีข้อตกลงของชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ต.ซำรากจึงได้เริ่มพัฒนาจิตวิทยารณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ปูแสมเพื่อทำงานกับอีกทั้งสองพื้นที่เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในการวางกติกาและการจัดการปูแสมให้สอดคล้องกันทั้ง 3 พื้นที่

4) แหล่งปูดำ

กระจายอยู่ทั่วไปในป่าชายเลนและในคลองของทุกพื้นที่ มีจำนวนลดลงบ้างเพราะเป็นปูที่มีราคา เป็นที่ต้องการของท้องตลาด ปูชนิดนี้หาจับได้ทั้งปี ชาวบ้านมักใช้เหล็กปลายงอล้วงเข้าเกี่ยวตัวปูขึ้นมาจากรู เรียกว่าการล้วงปู ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในการสังเกตค่อนข้างมาก ถ้าปูที่อยู่ในคลองชาวบ้านจะใช้ลอบพับวางเป็นแนวเพื่อให้ปูมาติด ปัจจุบันจำนวนลดลงเพราะมีการทำประมงกันมาก และปูตัวเล็กก็ยังเป็นที่ต้องการของนาปูที่จะต่อไปเลี้ยงเป็นปูเนื้อและปูนมต่อไป

5) แหล่งปูเขี้ยว/ปูขาว

ลักษณะคล้ายกับปูดำแต่ลำตัวจะมีสีเขี้ยวหรือน้ำตาล ก้ามจะเป็นสีแดง สีทอง หรือสีขาว มักอาศัยอยู่ในบริเวณชายฝั่งที่เป็นหาดเลน บริเวณที่พบมากได้แก่ หน้าป่าชายเลน ต.ซำราก หน้าแนวป่าบ้านเปร็ดในและปากคลองน้ำเขียว ปูชนิดนี้มีราคาต่อตัวที่สูงมาก เป็นปูที่มีขนาดใหญ่ สีสวย เป็นที่ต้องการของร้านอาหาร และถ้าเป็นปูที่มีไข่ในกระดอง ราคาจะสูงถึงกิโลกรัมละ 700-800 บาท ปัจจุบันเริ่มมีสถานการณ์ลดลงเช่นกัน เพราะบางพื้นที่มีการรบกวนของเรืออวนรุน ชาวบ้านมัก

ใช้ลอบพบในการจับซึ่งอุปกรณ์ชนิดนี้มีตาถี่และสามารถวางได้จำนวนมากโดยใช้
เรือลำเดียวบรรทุกไปได้

6) เส้นทางปลาโลมา

บริเวณทะเลหน้าตำบลแหลมกลัดชาวบ้านมักพบโลมาหัวบาคว่ายน้ำหากินไปมา
อยู่ในบริเวณดังกล่าวเป็นประจำ ด้วยพื้นที่หน้าแหลมกลัดไปจนถึงซำรากยังคง
เป็นบริเวณที่น้ำสะอาดไม่มีมลพิษและมีปลาทุากอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นอาหารของ
โลมา โลมาฝูงนี้เป็นฝูงใหญ่มากกว่า 100 ตัว และพบเจอได้บ่อย อดบ.จึงได้เริ่ม
หาแนวทางที่จะผลักดันการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในตำบล

4.5 ภูมิปัญญา ความรู้ท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการทำมาหากินของชุมชนรอบอ่าว ตราด

4.5.1 ระดับชั้นของพรรณไม้ในป่าชายเลน

พันธุ์ไม้ในป่าชายเลนจะขึ้นอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นชั้น ชาวบ้านได้แบ่งตามหลักเกณฑ์ของดิน
และน้ำขึ้นน้ำลงออกเป็น 5 ชั้น

- ชั้นแรกเป็นพันธุ์ที่อยู่ติดทะเล พื้นดินเป็นเลนเหลวมากที่สุด มีน้ำขึ้นลงตลอดหรือ
ในบางพื้นที่แทบจะอยู่ในน้ำตลอด พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่จะเป็นพวกลำพู แสม และ
ลำแพนหิน มีรากแบบรากหายใจโผล่ขึ้นมาจากดิน
- ชั้นที่ถัดเข้ามาดินยังเหลวอยู่ชั้นแต่ไม่พุ่มอย่างชั้นแรกและมีน้ำขึ้นลงถึง ในชั้นนี้
จะเป็นไม้พวกโกงกาง และประสัก มีรากแบบรากค้ำยันพญาลำต้นเพื่อไม่ให้ล้ม
- ชั้นที่สามดินชั้นบนเริ่มแข็งตัวแต่จะมีดินเหลวบ้างตามร่องของรากไม้ น้ำยังขึ้นลง
ถึงอยู่แต่อาจจะไม่ท่วมทุกวัน พันธุ์ไม้เป็นไม้พวกตะบูน ตะบัน และจาก(ชนิดนี้จะ
อยู่ตามริมคลองเท่านั้นเนื่องจากน้ำเริ่มจืดมากขึ้น) รากต้นไม้บริเวณนี้จะเริ่มสาน
กันเป็นแนวขนาบกันผิวดินและแข็งแรงกว่ารากในสองชั้นที่กล่าวมา
- ชั้นที่สี่ ดินแข็งตัวมาก นานน้ำจะท่วมมาถึงสักครั้งโดยเฉพาะหน้าน้ำโต พันธุ์ไม้จะ
เป็นพวกโปงเลี้ยะ รากสานกันแน่น เล็กและละเอียดกว่าชั้นก่อนหน้า

- ชั้นที่ห้าที่อยู่ติดแผ่นดินใหญ่ ดินจะแห้งและแข็ง น้ำท่วมไม่ถึงยกเว้นหน้าน้ำหลาก จะเป็นพวกไม้ฝาดและรังกระแท ไม้คล้ายกับชั้นไม้ก่อนหน้า

แบ่งชั้นตามกลุ่มพันธุ์ไม้และระยะห่างจากทะเลตั้งแต่ชายฝั่งทะเลถึงแผ่นดินใหญ่ 5 ชั้นดังนี้

ชั้นที่ 1 ห่างจากฝั่งทะเล ประมาณ 20 – 30 เมตร พันธุ์ไม้ประกอบด้วย ลำแพนหิน ลำพู และแสม

ชั้นที่ 2 อยู่ต่อจากชั้นแรก ความกว้างของชั้นประมาณ 200 เมตร พันธุ์ไม้ประกอบด้วย ไม้ลาน โกงกางและปะสัก

ชั้นที่ 3 อยู่ต่อจากชั้นสอง ความกว้างของชั้นประมาณ 200 เมตร พันธุ์ไม้ประกอบด้วย ตะบูน ตะบัน และจาก

ชั้นที่ 4 อยู่ต่อจากชั้นที่สาม ความกว้างของชั้นประมาณ 250 เมตร พันธุ์ไม้ประกอบด้วย โปงเลี้ยะ

ชั้นที่ 5 อยู่ต่อจากชั้นที่สี่ ความกว้างของชั้นประมาณ 400 เมตร ในชั้นนี้พันธุ์ไม้มากมายจำนวน 28 ชนิดดังนี้ โปรง ฝาดดอกแดง ตาตุ่ม แคะทะเล ปรงทะเล สมอทะเล ถอบแถบ ปอทะเล หวายลิง เถาวัลย์เปรียง ลำแพน ฝาดดอกขาว เป้งทะเล เทพี ข้าเลือด เบญจมาศน้ำเค็ม ส้มมะงา ขลุ่ สักชี ชะมวงทะเล ต่อใต้ ผักบุงทะเล ไก่เตี้ย หงอนไก่ รังกระแท เหงือกปลาหมอ ถั่วขาว โคลงเคลง

4.5.2 ลมฟ้าอากาศฤดูกาล

ลมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องทะเลและบริเวณชายฝั่ง มันได้นำเอาฝนมาตกบนฝั่งในหน้ามรสุมและนำลมหนาวมาในช่วงปลายปี บางครั้งมันก่อให้เกิดคลื่นที่ซัดเซาะชายฝั่งและบางครั้งมันก็ทำให้เกิดคลื่นที่นำเอาตะกอนดินมาทับถม เหล่านี้ทำให้น้ำตาของชายฝั่งในแต่ละช่วงปีเปลี่ยนไป กิจกรรมของทุกชีวิตที่อยู่บนชายฝั่งก็เปลี่ยนตามไปด้วย

ตารางแสดงการเกิดและผลกระทบของลมในแต่ละเดือน

ชื่อลม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ผลกระทบ
ลมว่าว/ ลมเหนือ													- จะพัดพาความหนาวและความแห้งแล้งมาด้วย - จะทำให้ปลาวายน้ำกลับเข้าบ่อหรือหนองเพราะน้ำเริ่มจะแห้ง - ชาวบ้านจะทำว่าวดูยดูยเล่น
ลมอุกา / อุกาฟ้า เหลือง													- ชาวประมงหรือคนที่เดินเรือทางทะเลจะกลัว อันตรายมาก - มีผลกระทบกับสวนผลไม้ ยอดจะขาด

ชื่อลม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ผลกระทบ
ลม ตะวันออก													พัดมาอยู่ในช่วง หน้าแล้งจะพัดพา เอาฝุ่นมาบ้าง บางครั้ง ซึ่งนานๆ จะมีที่
ลมหัวเขา													มา สลับ กับ ลม ตะวันออก เป็นลมที่ ไม่มีความแรงมาก อยู่ในระดับปาน กลาง โดยพัดมาจาก เทือกเขาบรรทัด เป็น ลมที่เกิดเร็วไปเร็ว
ลมตะเภา													ทำให้ชายฝั่งพัง โดยเฉพาะช่วงที่มี มรสุมเข้ามาด้วย แต่ในขณะเดียวกัน ลมก็จะพัดเอาซึกะ ยอ ⁴ และเอี้ยว ⁵ (ซึ่ เลน) เข้ามาฝั่ง แต่ เมื่อคลื่นม้วนตัวกลับ ก็จะพัดเอาซึกะยอ และเอี้ยวกลับคืนสู่ ทะเล โดยชาวบ้าน
ชื่อลม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ผลกระทบ

[illegible]

(ต่อ)													และบางครั้งจะพา พัดฝืนที่ตกหนักมา ด้วย
-------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ลมว่าว/ลมเหนือ (ลมใน) ⁶จะพัดมาจากทางทิศเหนือในเดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์ เป็นลมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งจะมีเวลายาวนานที่สุด ซึ่งเคยมีสถิติสูงสุดถึง 3 วัน 3 คืน ส่วนความแรงของลมอยู่ในระดับปานกลางจะพัดพาความหนาวและความแห้งแล้งมาด้วย จะพัดหนักประมาณเดือนพฤศจิกายน – มกราคม ทำให้ปลาวัวน้ำกลับเข้าบ่อหรือหนองเพราะน้ำเริ่มจะแห้ง ชาวบ้านจะทำวาวดูยดูเล่น (ปัจจุบันวาวชนิดนี้เริ่มหมดความนิยม)

ลมอุกา/อุกาฟ้าเหลือง (ลมใน) พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปลายกุมภาพันธ์ – ต้นมีนาคม เป็นลมที่มีอันตรายมากที่สุดในบรรดาลมประจำถิ่นต่างๆ สามารถพัดยอดใบไม้ขาด มีช่วงเวลากการพัฒนานกว่าลมตะไก่ บางครั้งจะพัดทั้งวันทั้งคืน ลักษณะการสังเกตแดดจะอ่อน ท้องฟ้าครึ้มมีคล้ายหมอกควันสีเหลืองอยู่บนท้องฟ้า ชาวประมงหรือคนที่เดินเรือทางทะเลจะกลัว มีผลกระทบกับสวนผลไม้

ลมตะวันออก(ลมใน) พัดมาจากทิศตะวันออก ช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน (แรมเดือน 4 – เดือน 5) เป็นลมพัดไม่ต่อเนื่องไม่มีความแรงมาก บางวันก็มีบางวันก็ไม่มี โดยจะพัดมาสลับกับลมหัวเขา เกิดอยู่ในช่วงหน้าแล้งจะพัดพาเอาฝนมาบ้างบางครั้ง ซึ่งนานๆ จะมีที่

ลมหัวเขา(ลมใน) พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงเดือนมีนาคม – เมษายน (แรมเดือน 4 – เดือน 5) มาสลับกับลมตะวันออก เป็นลมที่ไม่มีความแรงมากอยู่ในระดับปานกลาง โดยพัดมาจากเทือกเขาบรรทัด เป็นลมที่เกิดเร็วไปเร็ว

ลมตะเภา(ลมนอก) ⁷พัดมาจากทางทิศใต้ จะเกิดขึ้นปะปนกับลมชนิดอื่น ตลอดทั้งปีแต่จะเกิดมากในช่วงเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม เป็นลมที่พัดค่อนข้างแรงและนานบางครั้งทั้งวันทั้งคืน ถ้ามีมรสุมด้วยลมจะแรงมาก ทำให้ชายฝั่งพังโดยเฉพาะช่วงที่มีมรสุมเข้ามาด้วย แต่ในขณะเดียวกันลมก็

จะพัดเอาขี้กะยอและเอี้ยว (ขี้เลน) เข้ามาฝั่ง แต่เมื่อคลื่นม้วนตัวกลับก็จะพัดเอาขี้กะยอและเอี้ยว กลับคืนสู่ทะเล โดยชาวบ้านจะเรียกกันติดปากว่าลมเล็กจะพาออกไปและลมใหญ่จะพาเข้ามาหาฝั่ง

ลมสลตัน(ลมนอก) พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ราวเดือนมีนาคม - พฤษภาคม เป็นลม เสริมพัดมากับลมตะเภา มีความแรงมาก แต่จะพัดมาเป็นบางครั้ง

ลมตะวันตก(ลมนอก) พัดมาจากทิศตะวันตก ในเดือนมิถุนายน – กันยายน ลมชนิดจะมีช่วง ระยะเวลาที่ ค่อนข้างสั้น จะเป็นลมเสริมจะพัดมาไม่นาน มีความแรงเป็นบางครั้งจากนั้นก็ จะกลายเป็นลมชนิดอื่น มีผลกระทบกับชายฝั่งและทำให้เกิดฝน

ลมตะไก่อ(ลมนอก) พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในช่วงกันยายน-ตุลาคม ระยะเวลาใน การเกิดขึ้นสั้นพัดมาเป็นพัก ๆ ลักษณะเป็นลมเพลมพัด มีความเร็วและแรงแต่จะพัดไม่นานใช้เวลาใน การพัดประมาณ 1 ชั่วโมง เป็นลมที่นำกลัวที่สุดสำหรับชาวประมง เมื่อลมตะไก่อพัดมาสามารถพัดเรือ ขนาดเล็กถึงขนาดกลางจมลงทะเลได้ และบางครั้งจะพาพัดฝนที่ตกหนักมาด้วย

4.5.3 น้ำขึ้น-น้ำลง

น้ำทะเลนั้นจะมีการขึ้นลงอยู่ทุกวัน วันละ 2 ครั้ง คือ น้ำขึ้น 1 ครั้ง และน้ำลง 1 ครั้ง ขึ้นลง ตามแรงดึงดูดของดวงจันทร์ ซึ่งชาวประมงหรือผู้ที่ออกเดินทางและจะใช้เวลาดูข้างขึ้นข้างแรม ตาม หลักปฏิทินจันทรคติเป็นเกณฑ์ว่าช่วงเวลาใดน้ำจะขึ้นเวลาใดน้ำจะลดลงจนไม่สามารถเดินเรือตาม ริมฝั่งคลองได้ ซึ่งก็เป็นปกติประจำวันในการขึ้นลง แต่การขึ้นลงของน้ำทะเลแถบนี้ นั่น คือ ภายใน ระยะเวลา 1 เดือน จะมีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของน้ำทะเล เรียกกันว่า “น้ำเสีย” และ “น้ำชอบ” อย่างละ 2 ครั้งต่อเดือน การขึ้นลงของน้ำนี้มีผลต่อการดำรงชีวิตของสัตว์หลายชนิดช่วงน้ำขึ้นเป็น ช่วงที่ปลาทะเลจะเข้ามาหาอาหารและวางไข่บริเวณชายฝั่ง ปูแสมและหอยบางชนิด เช่น หอยจู้บแจ่ง จะหนีน้ำป็นขึ้นมาอยู่บนต้นไม้ ปูใบไม้ ปูแป้นและปูแสมก็จะอาศัยช่วงเวลานี้สำหรับวางไข่ พอน้ำลง สัตว์หน้าดิน เช่น ปูก้ามดาบ ปลาตีน ก็จะออกมาจากรูเพื่อหากิน ทำให้ฝูงลิง นก และสัตว์ขนาดใหญ่ ออกมาจับสัตว์เล็กๆ กินเป็นอาหาร จังหวะชีวิตของทุกสรรพชีวิตถูกกำหนดไว้ด้วยการขึ้นและลงของน้ำ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

1) น้ำเสีย จะมีลักษณะ คือ จะขึ้นหรือลงไม่

เต็มชายฝั่ง อยู่แบบครึ่งๆ กลางๆ ทำให้ออกเรือจากปากคลองไม่สะดวก และทำให้น้ำทะเลกระทบกับผิวดินบริเวณชายฝั่งทำให้เกิดการกัดเซาะดินบริเวณชายฝั่งได้ง่าย ซึ่งจากคำบอกเล่าการเกิดน้ำเสียจะอยู่ในช่วงประมาณข้างขึ้น/แรม 8 ค่ำ ของเดือน

2) น้ำชอบ จะมี 2 ลักษณะ คือ น้ำที่ขึ้นเต็มฝั่ง

หรือโตเต็มที พื้นพื้นดินริมฝั่งขึ้นมา และอีกลักษณะหนึ่งก็คือน้ำจะลดลงเต็มทีก็จะเรียกว่า น้ำชอบเช่นกัน ซึ่งจากคำบอกเล่าจะอยู่ในช่วงประมาณข้างขึ้น/แรม 5 - 6 ค่ำ

4.5.4 คลื่นและกระแสน้ำ

คลื่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อชายฝั่งและทรัพยากรที่อาศัยอยู่ตามบริเวณชายฝั่งได้เช่นกัน ที่ว่ามีผลกระทบต่อชายฝั่งนั้น คือ

1) คลื่นในทะเลตามธรรมชาติซึ่งจะเกิดจากกระแสลมที่พัดมากระทบกับผิวน้ำ โดยความแรงของคลื่นนั้นจะอยู่ที่ความแรงของลม

2) คลื่นจากน้ำมือมนุษย์ ซึ่งเกิดจากความเร็วในการเล่นเรือ ถ้ายิ่งเล่นเรือเร็วก็จะทำให้เกิดคลื่นมาก

เมื่อความแรงของคลื่นกระทบเข้ามายังชายฝั่งและเคลื่อนตัวมาปะทะกับผิวดินที่อยู่บริเวณชายฝั่งเป็นระยะเวลาพอสมควร ก็จะทำให้ชายฝั่งไม่สามารถต้านความแรงของคลื่นก็จะทำให้เกิดการพังทลายของผิวของดินตามมา แต่คลื่นทะเลก็มีผลประโยชน์อยู่บ้างหรือสัตว์น้ำที่อยู่ภายในบริเวณนั้น คือ เป็นที่หลบภัยได้อย่างดีจากน้ำมือของมนุษย์ เพราะคลื่นก็จะเป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือได้เช่นกัน

4.6 ความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คนและฤดูกาลรอบปี

ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตทางธรรมชาตินั้นต่างได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันชาวบ้านปากคลองน้ำเขียวได้อาศัย กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นวัตถุดิบในการดำรงชีพ ส่วนสัตว์น้ำทั้งหลายได้อาศัยป่า

ชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลเพื่อขยายเผ่าพันธุ์และ เป็นที่ป้องกันอันตรายในช่วงระยะวัยอ่อน ป่าชายเลนก็ได้อาศัยซากสิ่งมีชีวิตต่างๆที่สลายให้กลายเป็นอาหารเพื่อเจริญเติบโต ปูก็ได้อาศัยใบไม้กินเพื่อมีชีวิต ปลา ก็กินกุ้ง กุ้งก็กินสัตว์และสารอินทรีย์ขนาดเล็ก โดยมีระบบห่วงโซ่อาหารหลายๆห่วงโซ่ จนก่อเกิดเป็นสายใยอาหารจนเป็นวัฏจักรของสิ่งมีชีวิตในปัจจุบัน

พอถึงต้นเดือนหก (พฤษภาคม) ลมตะเภา (มรสุมตะวันตกเฉียงใต้) เอาความชุ่มชื้นในทะเลมาตกบนฝั่ง มันเป็นการเริ่มต้นของฤดูฝน น้ำจืดที่ไหลบ่าลงมายังป่าชายเลนได้นำเอาสารอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตลงมาด้วย เมื่อน้ำจืดเข้าผสมกับน้ำเค็ม หรือที่ชาวบ้านเรียก “น้ำหวาน” เหล่าชีวิตน้อยๆ (แพลงก์ตอน) ก็เจริญเติบโตแพร่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มันได้กลายเป็นอาหารของสัตว์น้ำวัยอ่อน ปลาน้ำจืดบางชนิด ปลากระบอก และกุ้งหลวง ได้อาศัยช่วงนี้วางไข่ เพราะจะมีอาหารให้ลูกน้อยได้กินถึงสามเดือนซึ่งจะทำให้โตพอที่จะรอดชีวิตได้ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ชายฝั่งมีสารอาหารมากที่สุด หอยจะตัวโตเป็นพิเศษ และบางครั้งจะเกิดไข้ปลาหวาฟ (แพลงก์ตอนบางชนิดแพร่ขยายพันธุ์จนเกินขนาดและตายลอยอยู่บนผิวน้ำ) ทำให้ปลาตายเพราะหายใจไม่ออกและอาจจะมีพิษในหอยที่นำมารับประทาน พอเริ่มเข้าหน้าหนาวลมว่าวเริ่มโชยมา ชาวบ้านก็เริ่มเกี่ยวข้าวและทำว่าวดู้ดๆชักขึ้นท้องฟ้า สัตว์น้ำเค็มในป่าชายเลนที่ได้รับอาหารจนตัวอ้วนในช่วงหน้าฝนก็เริ่มผสมพันธุ์และวางไข่ ชาวบ้านเรียกช่วงนี้ว่าข้าวใหม่ปลามันและนิยมแต่งงานกัน เป็นช่วงที่หมู่บ้านมีสีสันมากที่สุดเพราะสัตว์น้ำแทบทุกชนิดจะชุมนุมในช่วงนี้ ทั้งในนาก็ยังมีข้าวที่พร้อมเกี่ยว พอหมดหน้าลมว่าวก็จะเข้าสู่ฤดูร้อนในเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งยังมีปูม้าและปูแสมให้จับอยู่ แต่พอเข้าเดือนห้า (เมษายน) ปูแสมก็จะวางไข่อีกรอบ และประจวบกับที่พรรณไม้ในป่าชายเลนผลิดอกออกผล ผึ้งก็เก็บสะสมน้ำหวานไว้เต็มรังก่อนก็เข้าสู่หน้าฝนอีกครั้ง

4.7 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบอ่าวตราด

4.7.1 ปูแสม

รูปภาพที่ 13 แสดงลักษณะปูแสม

ปูแสมเป็นสัตว์น้ำกร่อย อาศัยตามป่าชายคลอง ป่าชายเลน เป็นสัตว์ที่กินได้ทั้งพืชและเนื้อสัตว์ ปูแสมชอบกินใบไม้ที่เน่าเปื่อยผุพังแล้ว โดยเฉพาะใบแสม ใบโกงกาง ใบผักคาด ทัพแถบ ขลุ่ และพืชอื่นๆ ปูแสมจะมีชีวิตอยู่ได้ประมาณ 2 ปี

1) วงจรชีวิตของปูแสม

ในธรรมชาตินั้น ในเวลากลางวันปูแสมส่วนใหญ่จะอยู่ในรู ส่วนที่ออกจากรูมาหากินก็มีบ้าง เมื่อหิวหรือเมื่อปลอดคน ส่วนใหญ่จะออกจากรูมาหากินในเวลากลางคืน เช่นเดียวกับกับปูทะเล และปูม้า ปูแสมมีการผสมภายใน (Internal fertilization) ปูเพศเมียเมื่อได้รับการผสมกับปูเพศผู้แล้ว ไข่จะเจริญอยู่ภายในกระดอง เมื่อไข่แก่เต็มที่จะถูกส่งมาไปเก็บไว้ที่ใต้จับปิ้งบริเวณหน้าอก ฤดูที่ปูแสมวางไข่มี 2 ช่วง ช่วงแรก อยู่ระหว่างเดือนเมษายน-กรกฎาคม ช่วงที่สอง อยู่ระหว่างเดือนกันยายน-พฤศจิกายน ไข่จะอยู่นอกกระดองประมาณ 14 วัน ก็จะฟักเป็นตัว แม่ปูที่ขนาดความยาวกระดองระหว่าง 3.0-3.5 ซม. (น้ำหนักประมาณ 20-40 กรัม) มีไข่เฉลี่ยประมาณ 23,000-55,000 ฟอง ไข่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 360 ไมครอน

เมื่อถึงฤดูวางไข่ ปูแสมจะเดินทางลงไปวางไข่ในน้ำ ในบริเวณปากแม่น้ำ ในป่าแสม โกงกาง อย่างที่ชาวบ้านเรียกว่า ฤดูปูไข่ ไข่เมื่อฟักเป็นตัวแล้วก็จะพัฒนาผ่านขั้นตอน 2 ระยะ ระยะแรก เป็นระยะที่ลูกปูจะดำรงชีวิตคล้ายแพลงก์ตอนสัตว์ (planktonic life) ลูกปูจะอยู่ในระยะนี้ประมาณ 10-15 วัน ก็จะเปลี่ยนรูปเป็นลูกปูวัยอ่อนระยะที่สอง ลูกปูในระยะนี้จะเริ่มว่ายน้ำแข็งแรง

เปลี่ยนนิสัยการกินและความเป็นอยู่จากที่เคยล่องลอยไปตามกระแสน้ำ ก็จะว่ายน้ำไปอาศัยหากินตามพื้นดิน ลูกปูจะอยู่ในระยะนี้ประมาณ 10-15 วันก็จะพัฒนาเป็นลูกปูขนาดเล็ก

2) ชนิดของปูแสม

ปูแสมมี 2 ชนิด

- ปูก้ามขาว ตัวเขียว อยู่ตามป่าจาก ชายทะเล ดงแสมดำ ปูก้ามขาวมีน้อยกว่า ปูก้ามแดง ปูป่ามันปูจะดำ
- ปูก้ามแดงม่วง ตัวแดงม่วง อยู่ในสวน มันปูจะเหลือง

3) ลักษณะปูแสม

ปูแสมก้ามแดงม่วง ตัวแดงม่วง กระดองรูปสี่เหลี่ยมสีเข้มเกือบดำ ตัวผู้จะตัวใหญ่กว่าตัวเมีย ลักษณะกะปิ้งจะเล็กแหลม นิสัยดุกว่า กินปูตัวเล็กเป็นอาหาร ตัวเมียกะปิ้งจะใหญ่ ปูตัวเมียจะก้ามเล็กชอบกินใบไม้ ปูกระเทย กะปิ้งใหญ่กว่าตัวผู้ แต่เล็กกว่าตัวเมีย ปูตัวเมียทุกตัว จะต้องเป็นปูกระเทยก่อนแล้วค่อยๆ โตเป็นปูตัวเมีย อาวุธของปูแสมคือก้าม ปูจะอยู่ในน้ำได้แต่ไม่นาน ปูจะว่ายน้ำโดยใช้กรรเชียงว่ายน้ำ รูปร่างจะเล็กประมาณ 1 ศอก ปูแสมสวนจะตัวใหญ่กว่าปูชายเลน ยิ่งติดทะเลมากๆ ตัวจะยิ่งเล็กลง ปูที่อยู่ในน้ำเค็มจะไม่ค่อยลอกคราบ ตัวไม่โต ปูแสมจะโตช้าแต่ตายเร็ว จะลอกคราบประมาณ 15 วัน / ครั้ง และก่อนลอกคราบมันจะไม่สนใจอาหาร พอลอกคราบแล้วต้องรอให้กระดองแข็งจึงจะออกหากิน

4) การผสมพันธุ์

ปูแสมจะผสมพันธุ์ประมาณหน้าหนาว ระหว่างเดือนธันวาคม - เดือนมกราคม โดยตัวผู้และตัวเมียจะหันหน้าเข้าหากัน ตัวเมียจะเอากะปิ้งซ้อนตัวผู้ ปูจะผสมพันธุ์กันนอกปู

5) แหล่งอาศัยของปูแสม

ปูแสมชอบอยู่ในพื้นที่ลุ่ม อุดมด้วยต้นไม้ล้มลุก ใกล้เคียงน้ำ ไม่อยู่พื้นที่แห้งๆ ชอบอยู่ที่ร่มแฉะๆ แต่ไม่ท่วมถึง ใกล้คลองที่ไม่พลุกพล่าน ตามป่าชายคลอง ป่าชายเลน ท้องร่องสวน ตามป่าผักแถบ ผักคาด ผักเบี้ย รากมะพร้าว ดอกมะพร้าว ชอบกินใบไม้สด ดิน และของคาวๆ เวลาตกใช้ปลาสดที่มีกลิ่นคาว จะจับได้ง่ายมาก ปูที่อยู่ป่าแสมจะมีมันสีเหลือง ปูที่อยู่ป่าผักแถบ ผักคาด หรือปูป่าจะมีมันสีดำ

6) ลักษณะรูป

ปูอาศัยอยู่ในรู การทำรูจะใช้ก้ามใหญ่ๆ และใช้ขาหน้าขุดรู ขุดดิน รูจะอยู่สูงพ้นน้ำความลึก ประมาณ 50 เซนติเมตร – 1 เมตร ลักษณะเป็นแนวนอน ถ้าดินที่ทำรูนี้ รูจะตรงไปเลย ถ้าเป็นดินแข็งรูจะเอน ปูตัวหนึ่งจะมีรูของตัวเองเป็นของใครของมัน บางรูก็จะมีปู 2 - 3 ตัว รูบางรูจะมี 2 เบ่ง (2 ทางแยก) ส่วนใหญ่จะอยู่รูละหนึ่งตัว แต่บางรูก็อาจจะมีทั้งตัวเมียและตัวผู้อยู่ในรูเดียวกันก็ได้ ถ้าน้ำท่วมรู มันจะออกมาหาอาหารใหม่ที่ การสังเกตว่ารู มีปูหรือไม่ให้ดูที่รอบๆ รู ถ้ามีขุยและรอยดินปูสดๆ แสดงว่ามีปูอยู่ ขุยดินจะทำให้ปากรูสูงขึ้น เพราะปูขุดดินขึ้นมาไม่ให้รูตัน รูปูลึกประมาณศอกกว่าๆ ไม่มีรูพัก เมื่อล้งไปจับปูจะเจอกันรูเลย (สมัยก่อนใช้มือล้งลงไปจับปู) หรือถ้ามีน้ำท่วมมันจะขุดดินปิดรู

7) อาชีพจับปูแสม

การจับปูแสม นับว่าเป็นอาชีพพื้นบ้านอาชีพหนึ่งที่น่าสนใจ สมัยก่อนการจับปูแสม นิยมจับในเวลากลางคืนในช่วงเดือนมืด เพราะถ้าเดือนหงาย ปูจะเปรี้ยวจับยาก ปกตินักจับปูแสมจะออกจากบ้านในราว 6 โมงเย็นหรือหลังจากรับประทานอาหารเย็นแล้ว อุปกรณ์ในการจับปูก็มีเพียง ตะเกียง และข้องใส่ปู เท่านั้น ถ้าต้องไปจับปูไกล ๆ ก็ล้งเรือไป แต่ถ้าไม่ไกลนักก็จะเดินไปเพราะสะดวกและสนุกกว่า การจับปูนิยมไปกันเป็นกลุ่มกลุ่มหนึ่งประมาณ 3-4 คนกว่าจะกลับก็จวนรุ่งสาง

รูปภาพที่ 14 แสดงอุปกรณ์ใส่ปูแสม กับเหล็กแทงรูปู

4.7.2 เปรียง

รูปภาพที่ 14 แสดงลักษณะเปรียงขอนไม้

เปรียงเป็นสัตว์ประเภทหอยสองฝาที่เจาะไซ้ไม้ และอาศัยอยู่ในเนื้อไม้ ลำตัวสีค่อนข้างขาวขุ่น เปลือกมี 2 ฝา สีขาว ขนาดสั้นกว่าลำตัวมาก จึงคลุมเฉพาะส่วนต้นของลำตัวที่เหลือเป็นหลอดเป็นหินปูนบาง ๆ หุ้มไว้บริเวณผิว เนื้อไม้จะมีรูปเป็นรูรีเล็ก ๆ จะมีท่อน้ำ และ Patter โผล่มาเหนือรูเป็นทางน้ำเข้าออก (ชาวบ้านจะมองรูที่เป็นทางน้ำเข้าออกนี้เองเป็นสัญลักษณ์ว่าไม้ท่อนั้นมีเปรียงอาศัยอยู่)

1) ชนิดของเปรียง(ตามการรับรู้ของชาวบ้าน)แบ่งได้ดังนี้

- เปรียงใหญ่ เป็นเปรียงที่นิยมบริโภคโดยทั่วไป เป็นเปรียงที่ชาวบ้านปากคลองน้ำเขียวหาได้มากที่สุด
- เปรียงกะแอม ตีนจะกุด , ตัวเปื่อย , ขาว , กินได้ , ไม่ต้องเอาชื้อออก , คอลาย, ทำอาหารได้ เช่น แกงเลียง เป็นต้น
- เปรียงเขียว มีสีเขียว ตัวอ่อนกินได้
- เปรียงแดง มีสีแดง ตัวอ่อนกินได้
- เปรียงทราย เปรียงทรายมีลักษณะปากแดง ลำตัวแบน ยาว มีขนาดเล็ก
- เปรียงโคลน ปากดำ ลำตัวกลม ยาว
- เปรียงเลือด ปากแดง ลำตัวมีสีแดงเหมือนกับเลือดอยู่ในลำตัว ลำตัวมีลักษณะแบนและยาว
- แม่เปรียง เป็นสัตว์ในกลุ่มของไส้เดือนทะเล มียางค์มากมาย (กินไม่ได้) ใช้เป็นอาหารของกุ้ง

2) ลักษณะทั่วไปของเพรียง

เพรียงนั้นจะออกลูกเป็นไข่เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำอยู่ในตระกูลเดียวกับหอย ช่วงเดือนมีนาคมจะพบมากที่สุด เพรียงนั้นเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำอยู่ในตระกูลเดียวกับหอยจะสืบพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศโดยการแตกหน่อ ช่วงเดือนตุลาคมจะเป็นช่วงวางไข่ ช่วงนี้ชาวบ้านไม่นิยมรับประทานเพราะมีกลิ่นเหม็นคาวมาก เพรียงนั้นจะท้องประมาณ 45 – 60 วัน ใช้เวลาฟักตัว

ประมาณ 45-60 วัน อาหารของเพรียงนั้นจะเป็นพวกขอนไม้แห้งโดยเฉพาะไม้ตะบูนจะอยู่ในไม้ตายมากกว่าไม้เป็น เพรียงจะมีขาเล็กๆไว้เกาะไม้ในตอนที่อยู่ในตัวไม้ เพรียงเมื่อตายลงจะมีเปลือกมาหุ้มตัว ลักษณะของเปลือกที่มีหุ้มคล้ายกับเปลือกถั่ว

รูปภาพที่ 15 แสดงลักษณะขาของเพรียงและเปลือกที่หุ้มเมื่อตายแล้ว

3) ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจับเพรียง

ใช้การสังเกตไม้ในป่าที่ตายที่คาดว่าเพรียงน่าจะอยู่โดยอาศัยการสังเกตดังนี้

1. สังเกตจากรูของไม้ เพราะเนื่องจากเพรียงจะเจาะรูไว้เพื่อไว้เกาะไม้ จึงสามารถเดาได้ว่าน่าจะมีเพรียงอาศัยอยู่

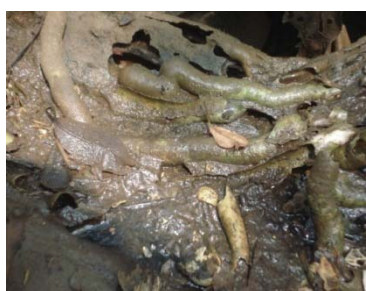
รูปภาพที่ 16 แสดงลักษณะของรูเพรียง

2. สังเกตจากการดูข้อของเพรียงที่อยู่ตามไม้ จะมีลักษณะสีดำเป็นขุย เป็นเพรียงชนิดที่กินได้ ถ้าพบแสดงว่าภายในไม้นั้นจะต้องมีเพรียงอาศัยอยู่และขี้ออกมาอยู่นอกไม้

รูปภาพที่ 17 แสดงลักษณะขี้เพรียง

3. สังเกตจากซากเปลือกที่หุ้มตามเพรียงที่ตาย จะบอกให้ถึงว่าไม้นั้นเป็นที่อยู่อาศัยของเพรียงมานานแล้ว จนมีเพรียงตายแสดงว่าจะต้องมีเพรียงอาศัยที่ยังมีชีวิตอยู่บ้าง

รูปภาพที่ 18 แสดงเปลือกที่หุ้มเมื่อตายแล้ว

รูปภาพที่ 19 ลักษณะเพรียงที่เจอตามขอนไม้

4) ความสำคัญทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากเฟรียงเป็นอาหารเลิศรส จึงทำให้ชาวบ้านชายทะเลมีอาชีพที่ทำรายได้ ให้กับครอบครัวได้เป็นอย่างดีเพียงอุปกรณ์คือ มีด หรือขวานก็ไปหาเฟรียงได้แล้ว เรียกว่าอาชีพผ่าเฟรียง และยังเป็นอาหารที่มีราคาค่อนข้างแพง เพราะปัจจุบันไม่ค่อยมี คนออกไปหากิน อาชีพนั้นจึงเป็นอาชีพที่น่าสนใจมาก การรับประทานจะคล้ายกับการกินหอยนางรม คือ มีพริกเกลือและมีผักแกล้ม

รูปภาพที่ 20 การนำเฟรียงมาเป็นอาหาร

4.8 ปัญหาที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบอ่าวตราด

4.8.1 ตะกอนดินทับถมปากแม่น้ำตราด

จากการทำเหมืองพลอยในเขตอำเภอบ่อไร่ ทำให้ตะกอนดินไหลลงมาทับถมบริเวณปากแม่น้ำตราด ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือของชาวบ้าน และทับโคลนหอยจนหอยสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ ต.หนองคันทรัง

4.8.2 ชายฝั่งกัดเซาะ

หลังปี 2537 เป็นต้นมา เกิดการกัดเซาะชายฝั่งในหลายพื้นที่ เช่น หาดทราย ต.แหลมกลัด , ป่าชายเลนบ้านเปร็ดใน และปลายแหลมศอก ต.อ่าวใหญ่ ส่งผลให้ผืนดินหายไปจำนวนมาก และสูญเสียเนื้อที่ป่าไปบางส่วน แต่ยังคงถือว่าการกัดเซาะในพื้นที่อ่าวตราดยังไม่รุนแรงค่อนข้างมาก

4.8.5 ประมงผิดกฎหมาย

ยังคงมีเรืออวนลากและอวนรุนเข้ามาทำการประมงในเขตพื้นที่ 3,000 เมตร ส่งผลให้สัตว์น้ำวัยอ่อนเกิดความเสียหาย ป่าชายเลนล้มตามแนวชายฝั่ง แม้ว่าจะระยะหลังเรืออวนรุนจะเริ่มน้อยลงบ้าง แต่ยังคงถือว่ามีการทำอยู่ค่อนข้างมากในพื้นที่ตำบลหนองคันทรัง และบ่อยครั้งที่เรืออวนลากจากต่างจังหวัดเข้ามาหากินในบริเวณนี้

4.8.4 การลักลอบตัดไม้

แต่เดิมเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลง แต่ในปัจจุบันมีพบเห็นอยู่บ้างในเขตพื้นที่ ตะกang ท่าพริก และชำราก ส่วนใหญ่เป็นการตัดไม้เพื่อการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน แต่ก็มีรายงานว่ามีการลักลอบตัดไม้ขายให้กับนายทุนในเขตพื้นที่ชำราก แต่ก็มีเหลือเพียงกลุ่มเดียว

4.8.5 น้ำเสียจากประตูน้ำ

สถานการณ์

- ก่อนมีประตูน้ำ จะเป็นฝายน้ำล้น (ประมาณ 12 ปี(พ.ศ.2535) ที่ผ่านมา)ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาทำน้ำฝนเหมือนกับปัจจุบันหน้าแล้งน้ำจะเป็นน้ำเค็มจะใช้ได้ในช่วงหน้าฝนการเดินทางไปมาหาสู่กันสะดวกและหาकिनง่ายสัตว์น้ำจืด / น้ำเค็มมีเยอะสัตว์น้ำเหล่านี้สามารถปรับสภาพตัวเองได้ เช่น ปลาช่อน ,ปลากรด ,ปลากระบอก ,ปลาแขยงกบ ,กิ้ง ,ปูดำ
- หลังทำประตูน้ำ ประตูน้ำแบบปิด – เปิด ทำเมื่อปี 2544 เกิดจากสาเหตุน้ำจืดท่วมด้านบนและ น้ำเค็มทะลักล้นไปฝั่งน้ำจืด
- เปิดประตูน้ำช่วงเดือน 6-7 (มิถุนายน – กรกฎาคม) เปิดแล้วไม่เกิน 3 ชั่วโมงปลาจะตาย
- น้ำเป็นสนิม รสชาติกร่อย เผื่อน ต่างจากคลองอื่นที่มีสีดินเหนียว
- ชาวบ้านไม่กล้าใช้น้ำ หันไปใช้น้ำประปาแทน
- สัตว์น้ำเริ่มตายและตายยกคลองประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาแต่ลูกกุ้งอยู่ได้ลูกกุ้งชุมมีมากตอนยังไม่ได้เปิดประตูฝ่าย
- เคยกินหมากแล้วบ้วนลงในน้ำคลองสีน้ำหมากจะเป็นสีดำ
- ตอนเข้าตอนน้ำลงน้ำจะดำขางล่างเป็นตะกอนสีเหลือง
- ประมงเอาปลามาปล่อยปรากฏว่าอยู่ได้ประมาณ 2 วันปลาที่ปล่อยตายหมด
- คลองเนิ่นสูงกระทบน้อยกว่าปลาทายประมาณ 50 %
- พืชทางการเกษตรด้านบนเพิ่มจากเดิมไม่มากนักปัจจุบันเริ่มมีชีวภาพ
- ใน 1 ปีเปิด 1 ครั้งปิด 1 ครั้งช่วงเดือนตุลาคม

4.9 บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.9.1 สถานีวิพัฒนาป่าชายเลนที่4

สถานีวิพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (น้ำเขียว ตราด) เดิมสังกัดอยู่กรมป่าไม้ เมื่อแรกก่อตั้ง รวมอยู่ในหน่วยงานเรียกว่า หมวดป่าเลนระยอง - จันทบุรี - ตราด ซึ่งตั้งอยู่ที่ อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ต่อมา จัดตั้งเป็นหน่วยป่าเลนระยอง - จันทบุรี - ตราด และ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ จบ .7 (ขลุง) จนกระทั่งในปี พ . ศ .2512 ให้เปลี่ยนสถานะจากหน่วยป้องกันรักษาป่า มาเป็นหน่วยควบคุมป่าเลนตามเดิม ตั้งแต่ ปีงบประมาณ 2513 เป็นต้นไป โดยสังกัดกองโครงการ (กองจัดการป่าไม้) กรมป่าไม้ ต่อมา ได้มีคำสั่งให้มีการจัดตั้งหน่วยควบคุมป่าเลนเพิ่มขึ้นอีก 1 หน่วย คือ หน่วย ควบคุมป่าเลนที่ ตร .1 (น้ำเขียว) จนกระทั่งได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น หน่วยจัดการป่าชายเลนที่ ตร .1 (น้ำเขียว) ภายหลัง ได้โอนย้ายสังกัดมาอยู่ในบังคับบัญชาของกรมทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคม 2545 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น สถานีวิพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 (น้ำเขียว ตราด)

หน้าที่ความรับผิดชอบ

สงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ด้วยการบริหารที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานองค์กรที่เข้มแข็ง โดยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อความสมบูรณ์และสมดุลของทรัพยากรป่าชายเลน

บทบาทที่ผ่านมา

บังคับใช้กฎหมายในป่าชายเลน

เพาะ ปลูกพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนในทุกพื้นที่รอบอ่าวตราด

4.9.2 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานระดับกรมปัจจุบันสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2535 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากประกาศใช้พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และยกเลิกพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 พร้อมทั้งยุบสำนักงานคณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และปรับปรุงส่วนราชการใหม่เป็น 3 กรม ได้แก่ กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยในส่วน ของ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้โอนอำนาจหน้าที่และกิจการบริหารส่วนราชการเดิม คือ กองสนเทศและส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฝ่ายวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมจากภาพถ่าย สังกัดกองนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม และศูนย์วิจัยและฝึกอบรมด้านสิ่งแวดล้อม สังกัดกองมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งตราพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการใหม่ ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม คือ พระราชกฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการใหม่ ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ต่อมาในปี พ.ศ.2545 ได้มีการปรับปรุงแบ่งส่วนราชการใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทำให้กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้ถูกโอนย้ายไปสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีการกิจเพิ่มขึ้นดังนี้

1. ส่งเสริม เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม
2. รวบรวม จัดทำ และให้บริการข้อมูล ข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อมด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ในฐานศูนย์ข้อมูล
ข้อเสนอแนะด้านสิ่งแวดล้อม
3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน รวมทั้งเป็นศูนย์ป้องกันใกล้เกลี่ยกรณีพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม
4. ประสานและเสนอแนะแผน และมาตรการในส่งเสริม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ศึกษา วิจัย พัฒนา ถ่ายทอดและส่งเสริมเทคโนโลยีและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเป็นศูนย์เทคโนโลยีสะอาด และศูนย์ปฏิบัติการอ้างอิงด้านสิ่งแวดล้อม
6. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรม หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

บทบาทที่ผ่านมา

ร่วมกับชุมชนและม.ราชภัฏรำไพพรรณีจัดทำคู่มืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านปากคลองน้ำเขียว

4.9.3 สำนักงานการขนส่งทางน้ำที่ 6 สาขาตราด

อำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการเดินเรือในน่านน้ำไทย กฎหมายว่าด้วยเรือไทย กฎหมายว่าด้วยการป้องกันเรือโดนกัน กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการพาณิชย์นาวี และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมายในเขตที่อธิบดีกำหนด
2. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมาย

เขตพื้นที่ความรับผิดชอบ

มีพื้นที่รับผิดชอบ คือจังหวัดตราด

หน้าที่หลักในการให้บริการประชาชน ได้แก่

การอนุญาตให้ทำการขุดลอกร่องน้ำ การอนุญาตให้กระทำสิ่งล่วงล้ำลำน้ำ ตรวจสอบความปลอดภัยในการขนส่งทางน้ำ การขออนุญาตทะเบียนเรือใหม่ การขอต่อใบอนุญาตใช้เรือ การขอเปลี่ยนแปลงรายการเรือ การขอมีหนังสือคนประจำเรือ การชี้แนวเขต การออกประกาศนียบัตรฝ่ายช่างกลและการออกประกาศนียบัตรฝ่ายเดินเรือ เป็นต้น

การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของส่วนราชการภายใน

1. งานธุรการ

- รับผิดชอบงานสารบรรณ (รับ ส่ง โตตอบ เก็บ ค้นและพิมพ์) ของสำนักงาน
- รับผิดชอบงานงบประมาณ การเงินและบัญชี พัสดุและการเจ้าหน้าที่ของสำนักงาน
- รวบรวมจัดทำสถิติและรายงานที่เกี่ยวข้อง
- ปฏิบัติงานธุรการทั่วไปของสำนักงาน

2. งานตรวจการขนส่งทางน้ำ

- ตรวจปล่อยเรือเดินทะเลที่เข้าออกในเขตท่า
- พิจารณาการขออนุญาตกระทำสิ่งล่วงล้ำลำน้ำ
- กำหนดที่จอดเรือ การขนถ่ายน้ำมันเชื้อเพลิงและวัตถุอันตรายในเขตท่า
- ตรวจตรา ควบคุมการเดินเรือและการขนส่งทางน้ำให้เป็นไปตามระเบียบที่

กำหนด

- สอบสวนและดำเนินคดีแก่ผู้ละเมิดกฎหมาย
- สอบสวนหาสาเหตุกรณีเรือประสบอุบัติเหตุ
- สอบความรู้และออกประกาศนียบัตรฝ่ายเดินเรือ
- ดูแลแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งเป็นทางเดินเรือสาธารณะในเขตรับผิดชอบให้อยู่ในสภาพ

สะดวก

และปลอดภัยในการเดินเรือ

3. งานตรวจเรือ

- ตรวจสภาพเรือเพื่อประกอบการจดทะเบียนเรือไทย ออกใบอนุญาตใช้เรือ และ

ใบรับรองต่างๆ

ที่เกี่ยวข้อง

- ตรวจความเสียหายของเรือ เมื่อเกิดอุบัติเหตุ
- กำหนด ให้คำแนะนำ และควบคุมการซ่อมเรือประจำปี
- พิจารณากำหนดประเภทการใช้เรือ เขตการเดินเรือ จำนวนและชั้นของคนประจำ

เรือ

- พิจารณากำหนดแนวน้ำบรรทุกของเรือ
- สอบความรู้ผู้ขอรับประกาศนียบัตรฝ่ายช่างกลเรือ

4. งานทะเบียนเรือ

- จดทะเบียนเรือเพื่อออกใบอนุญาตใช้เรือ และต่อใบอนุญาตใช้เรือในเขตความ

รับผิดชอบ

- ออกใบทะเบียนเรือไทย
- จดทะเบียนเกี่ยวกับการทำนิติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรือ
- ดำเนินการเปลี่ยนแปลงรายการต่างๆ ทางทะเบียนเรือและใบอนุญาตใช้เรือ

บทบาทที่ผ่านมา

จดทะเบียนเรือในเขตจังหวัด

ดูดตะกอนดินและขุดร่องน้ำบริเวณปากแม่น้ำตราดและปากคลองท่าตะเภา

4.9.4 สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program - UNDP)

มีสำนักงานใหญ่ที่ เมืองนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เป็นองค์การพหุภาคี เพื่อช่วยเหลือด้านการพัฒนา และเป็นหน่วยงานสำคัญในการประสานงานความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาของสหประชาชาติ โดยเริ่มจากการขยายการให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ แก่ประเทศกำลังพัฒนา ด้วยหลักการดำเนินการแบบสากลและเป็นกลางในทางการเมือง ตามเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญๆ มีสมาชิก 170 ประเทศ เพื่อร่วมมือในการวางแผน และดำเนินโครงการในด้าน การเกษตร อุตสาหกรรม การศึกษา และสิ่งแวดล้อม

บทบาทที่ผ่านมา

ทำโครงการเครือข่ายอ่าวตราด (ปลูกป่า และปลูกจิตสำนึกเยาวชน) ในชุมชนรอบอ่าวตราดทั้งหมด

4.9.5 ศูนย์ฝึกงานศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก (Recoftc)

บทบาทที่ผ่านมา

วิจัยการตัดยางกิ่งต้นไม้ในป่าชายเลนร่วมกับชุมชนเปรี๊ตใน

ส่งเสริมกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ต.ห้วงน้ำขาว

4.9.6 สถานีเพาะเลี้ยงชายฝั่งจังหวัดตราด (อ่าวซ่อ)

บทบาทที่ผ่านมา

ศึกษาวิจัยและตรวจวัดคุณภาพน้ำในอ่าวตราด

ส่งเสริมสนับสนุน ให้ความรู้การเพาะเลี้ยงชายฝั่งในพื้นที่

ปรึกษาและส่งเสริมการทำ GAP

4.9.6 มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บทบาทที่ผ่านมา

ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภาคตะวันออก สนับสนุนให้ชุมชนเกิดการวิจัย และแก้ปัญหาในพื้นที่ตนเอง

บริการวิชาการในชุมชนปากคลองน้ำเขียว เปรีตโน และแหลมกลัด

4.9.7 โรงเรียนบ้านปากคลองน้ำเขียว

บทบาทที่ผ่านมา

ร่วมกับชุมชน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและม.ราชภัฏรำไพพรรณี จัดทำคู่มืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบ้านปากคลองน้ำเขียว

4.10 กลุ่มองค์กรชาวบ้านที่เข้ามาจัดการทรัพยากร

- กลุ่มอนุรักษ์บ้านเปรีตโน
- กลุ่มอาชีพจับปูแสมบ้านเปรีตโน
- กลุ่มอนุรักษ์บ้านปากคลองน้ำเขียว
- กลุ่มเยาวชนตำบลหนองคันทรอง
- กลุ่มอนุรักษ์ตำบลท่าพริก
- กลุ่มอนุรักษ์ตำบลตะกาง
- กลุ่มอนุรักษ์ตำบลซำราก
- กลุ่มอนุรักษ์บ้านสะพานหิน
- เครือข่ายสิ่งแวดล้อมจังหวัดตราด
- เครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์จังหวัดตราด

บทที่ 5

อภิปรายผล

5.1 สถานการณ์ทรัพยากร แหล่งทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชน

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรในอ่าวตราดเป็นความมั่นคงทางวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยยังคงความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ จะเห็นได้จากยังคงมีแหล่งทรัพยากรที่สำคัญหลายอย่างให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างเช่น ป่าชายเลนซึ่งมีเนื้อที่รวมกันราวหกหมื่นไร่ แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาจะมีการสัมปทานจนเกิดความเสื่อมโทรมแต่ก็สามารถฟื้นฟูกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้ในที่สุด ลำคลองน้อยใหญ่กว่าสิบสายที่นำแร่ธาตุและสารอาหารที่มีคุณค่าไหลลงสู่ป่าชายเลนและทะเลหล่อเลี้ยงชีวิตน้อยใหญ่จนก่อให้เกิดทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด อาทิ กุ้งหลวง ปลากระพงขาว ปูดำ ปูม้า ปูแสม หอยขาว เป็นต้น นอกจากนี้ในอ่าวเองยังมีแหล่งผลิตทรัพยากรทางธรรมชาติ (supply site) ที่สำคัญหลายชนิดที่ก่อให้เกิดความเกื้อกูลต่อกันและกันทั้งคนและสัตว์ เช่น แหล่งหญ้าทะเลที่อยู่บริเวณกันอ่าวตราดตรงหน้าชายฝั่ง ต.ชำราก และ ต.แหลมกลัด แหล่งหญ้าทะเลแห่งนี้เป็นแหล่งอนุบาลที่สำคัญของสัตว์น้ำวัยอ่อนที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ปูเขี้ยว ปูม้า เป็นต้น ชาวบ้านนิยมใช้ลอบพับจับสัตว์น้ำประเภทนี้ และด้วยราคาที่สูงตั้งแต่กิโลกรัมละ 300 – 700 บาท ทำให้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านได้มาก นอกจากนี้ยังมีปลาเล็กปลาน้อยในบริเวณดังกล่าวหลายชนิดซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของโลมาหัวบาบ (โลมาอิระวดี) โลมาฝูงนี้จากการสำรวจโดยกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งพบว่ามีอยู่ไม่ต่ำกว่าร้อยตัวจัดว่าเป็นฝูงขนาดใหญ่และมีคุณค่าเป็นอย่างมาก แหล่งทรัพยากรแหล่งต่อมาคือหาดหอยขาวบริเวณหาดลานทราย ต.แหลมกลัด ชาวบ้านคาดว่าหาดหอยแห่งนี้มีขนาดราวๆ 200 ไร่ สามารถผลิตหอยขาวได้หลายหมื่นตันต่อปี ก่อเกิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาลแก่ชุมชนและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านมักมีการร่วมกันว่าจะจับหอยขาวโดยใช้มือและอุปกรณ์ที่ไม่ส่งผลต่อการทำลายทรัพยากรชนิดนี้รวมทั้งไม่จับหอยที่มีขนาดเล็กเกินกว่า 3.5 เซนติเมตรเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง ต่อจากหาดหอยขาวเป็นหาดทรายทอดตัวยาวตลอดแนว ต.แหลมกลัด ลักษณะชายหาดเป็นหาดตื้นและมีโขดหินเป็นกลุ่มๆ จากตัวแนวฝั่งลึกลงไปในทะเลเป็นระยะประมาณ 3,000 เมตร ตลอดแนว เป็นปะการัง ฟองน้ำและหญ้าทะเล และด้วยความเค็มที่ค่อนข้างสูงลักษณะดังกล่าวเหมาะสมเป็นแหล่งขยายพันธุ์ของปูม้า พบว่าในเดือน

กุ่มภาพันธุ์ของทุกปี ปูม้จะขึ้นมาวางไขในแหล่งดังกล่าวจำนวนมาก ถัดจากแนวปะการังลงไปมีลักษณะเป็นร่องน้ำและลานดินเป็นแหล่งที่อยู่ของปูม้ตัวเต็มวัยและเป็นแหล่งทรัพยากรประมงปูม้ที่สำคัญของอ่าว ชาวประมงนิยมให้อวนหน้าดินที่เรียกว่า “อวนปู” เพื่อจับสัตว์น้ำประเภทดังกล่าวและมีให้จับตลอดทั้งปี ตลอดแนวชายฝั่งทั้งสองด้านของ ต.อ่าวใหญ่ เป็นแห่งเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ ด้วยสภาพน้ำที่เหมาะสมและหาดไม่ลึกจนเกินไปทำให้สามารถเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ได้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านนิยมนำไม้ไผ่ไปปักเพื่อให้เชื้อหอยมาลงเกาะหรือไม่ก็ทำเป็นแพแล้วห้อยสายเบลล์ (เชือกที่ทำด้วยผ้ามีลักษณะแบนเหมือนกับเข็มขัดนิรภัย) เป็นวัสดุให้หอยลงเกาะฟาร์มหอยเหล่านี้ส่วนมากเป็นของนายทุนในชุมชนเพราะต้องใช้การลงทุนที่ค่อนข้างสูงแต่ก็ให้ผลตอบแทนที่สูงมากเช่นกัน ขึ้นไปตามแนวชายฝั่งของ ต.ห้วงน้ำขาวและต.หนองโสน มีแนวป่าชายที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่สำคัญของปูแสม ทั้งชุมชนนี้ชาวบ้านนิยมจับปูแสมกันมากเนื่องจากสารจับได้ทุกคืนและมีรายได้ค่อนข้างดีชาวบ้านบอกว่าอย่างน้อยได้คืนละ 300 บาทและบางคืนก็ได้หลายพันบาทแล้วแต่น้ำและพระจันทร์ การจับปูแสมต้องใช้ความชำนาญและต้องรู้พื้นที่เป็นอย่างดีมิฉะนั้นจะหลงป่าได้ ชาวบ้านขับเรือหางยาวล่องไปตามลำคลองใช้ไฟฉายส่องหาปูที่ออกมาหากินอยู่ตามริมคลอง บางคนก็ลงจากเรือลงไปเดินลุยในป่าเพื่อจับปูที่อยู่บนโขด นอกจากปูแสมแล้วในป่าชายเลนยังมี “เพ็ลียง” ซึ่งเป็นหอยสองฝาชนิดหนึ่งอาศัยอยู่ในไม้ผุที่ล้มอยู่ในป่าชายเลนสัตว์ชนิดตลาดมีความต้องการสูงและเป็นที่ยิยมในภาคตะวันออก รวมทั้งมีราคาถึงกิโลกรัมละสามร้อยบาท จึงมีชาวบ้านบากกลุ่มโดยเฉพาะที่ ต.หนองโสน อาศัยหาเจาะเพ็ลียงตามของไม้เป็นอาชีพหลักที่มีรายได้ดีเช่นกัน

ชุมชนรอบอ่าวตราดนั้นมีวิถีชีวิตสองแบบคืออยู่ทั้งบนบกและในน้ำ ฐานเดิมนี้ชุมชนรอบอ่าวตราดมีวัฒนธรรมแบบชาวนาจะเห็นได้จากยังคงมีการทำนาอยู่ในหลายพื้นที่ เช่น ต.ห้วงน้ำขาว ต.ขำราก ต.หนองคันทรอง ต.ตะกาง เป็นต้น และในทุกพื้นที่รอบอ่าวตราดมีประเพณีและการละเล่นที่เกี่ยวกับการทำนาเช่น การทำบุญสง การร้องเพลงโหม่งฟาง เป็นต้น ต่อมาเมื่อผลไม้เป็นที่นิยมจึงได้เปลี่ยนจากทำนาทำสวนผลไม้และสวนยาง จะเห็นได้ว่าทรัพยากรที่กล่าวมาข้างต้นสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในอ่าวตราดได้หลายพื้นที่ เป็นตัวบ่งชี้ถึงความหลากหลายและสมบูรณ์ของตัวอ่าวได้เป็นอย่างดี

5.2 สภาพปัญหาและการจัดการ

แม้ว่าอ่าวตราดเองจะมีความอุดมสมบูรณ์แต่ก็ยังมีปัญหายุ่งหลายพื้นที่ทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และเกิดขึ้นจากปัจจัยตามธรรมชาติ บางปัญหาเป็นปัญหาร่วมและบางปัญหาก็เป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ ปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาร่องน้ำตื้นจากการสะสมของตะกอนดินจากการทำเหมืองพลอยในอดีตส่งผลต่อการเดินเรือและสัตว์น้ำบางประเภทโดยเฉพาะสัตว์หน้าดินจำพวกหอยและปู ปัญหานี้เกิดขึ้นบริเวณปากแม่น้ำตราดบริเวณ ต.หนองคันทรังและ ต.ท่าพริก และปากคลองน้ำเขียว-ท่าตะเภา ต.ห้วงย้าขาว ที่ผ่านมารกรมการขนส่งทางน้ำได้ส่งเรือขุดลอกมาขุดลอกร่องน้ำเพื่อบรรเทาปัญหาให้ชาวบ้านแต่ก็ยังมี การสะสมของตะกอนอยู่ทุกปี จึงต้องแก้ปัญหาในลักษณะดังกล่าวต่อไป ปัญหาการทำประมงผิดประเภท ในอ่าวตราดมีเรือประมงที่ทำผิดประเภทที่สำคัญอยู่ 3 ประเภท คือ เรืออวนรุน เรืออวนลาก และเรือคราดหอย ปัญหาที่พบมากคือการเข้ามาทำประมงใกล้ชายฝั่งเกินระยะ 3,000 เมตร ซึ่งทำให้สัตว์น้ำวัยอ่อนถูกทำลาย ละเมิดเขตอนุรักษ์ของชุมชนและส่งผลเสียหายต่อเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เรืออวนลากและเรือคราดหอยเป็นเรือที่เข้ามาจากพื้นที่โดยมากมาจากภาคกลาง ส่วนเรืออวนรุนโดยมากเป็นเรือของชาวบ้านในบริเวณอ่าวตราดเอง โดยเฉพาะเรือจากบ้านแหลมหิน ต.หนองคันทรังเพราะเป็นหมู่บ้านที่อาศัยเครื่องมือประมงนี้ทำการประมงเป็นหลัก ที่ผ่านมารจัดการปัญหานี้ต้องอาศัยอำนาจของเจ้าหน้าที่เพื่อเข้าไปตักเตือนและจับกุมยังไม่สามารถจัดการให้หมดไปอย่างเด็ดขาด เพราะเกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพลหลายคนในพื้นที่ ต่อมาคือปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในบริเวณชายฝั่งของ ต.ห้วงน้ำขาวลงไปถึง ต.อ่าวใหญ่ และจาก ต.แหลมกลัดตลอดลงไปถึงชายแดนกัมพูชา ในอ่าวตราดเองมีความรุนแรงอยู่ในอันดับ 3 ของภาคตะวันออก ปัญหานี้มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายอย่างและยังไม่มีแนวทางจัดการที่ชัดเจน มีเพียงความพยายามในการบรรเทาปัญหา เช่น ที่ ต.ห้วงน้ำขาว ชาวบ้านใช้สร้าง เต้าและแนวไม้ไผ่เป็นตัวกันคลื่นและกักตะกอน พบว่าได้ผลดีมีการสะสมของตะกอนดินมากขึ้น ใน ต.แหลมกลัดที่เป็นหาดทรายชาวบ้านใช้ทองซีเมนต์เป็นตัวชะลอความแรงของคลื่นแต่ทำได้เพียงชะลอการพังเท่านั้น ปัญหาต่อมาคือปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่แต่ส่งผลกระทบในวงกว้างหลายพื้นที่ โดยมากเป็นปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่ ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ในอ่าวตราดมีอุตสาหกรรมอยู่โรงเดียวคือโรงงานต้มปูที่ ต.หนองคันทรัง น้ำเสียจากการต้มปูระบายลงสู่อ่าวตราดจนบริเวณใกล้เคียงกับโรงงานไม่มีสัตว์น้ำให้ทำการประมงได้ และมีตะกอนดินสีดำส่งกลิ่นเหม็นหนาประมาณ 1 เมตรอยู่รอบบริเวณนั้น ชาวบ้านได้ร้องเรียนไปยังภาคส่วนที่เกี่ยวข้องหลายครั้งและทางหน่วยงานก็ลงมาตรวจสอบระบบบำบัดน้ำเสียและตรวจวัดคุณภาพน้ำเป็นประจำแต่ข้อมูลที่ได้ยัง

ขัดแย้งกับความรู้สึกของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านบอกว่าโรงงานแอบปล่อยน้ำตอนกลางคืน ปัจจุบันปัญหานี้ยังไม่ได้รับการแก้ไข ปัญหาน้ำเปรี้ยวในคลองท่าพริก ปัญหานี้เกิดจากการทำประตูลอยน้ำเพื่อกักเก็บน้ำจืดไว้ใช้ในการทำการเกษตรของ ต.ท่าพริก ที่ผ่านมามีชาวบ้านและผู้วิจัยได้ลงสำรวจดินพบว่าดินบริเวณเหนือประตูน้ำมีความเป็นกรดสูงเพราะเดิมเป็นป่าชายจึงมีการทับถมของดินและซากพืชทำให้เกิดกรด ที่ผ่านมามีชาวบ้านและเทศบาลซึ่งเป็นเจ้าของโครงการได้ไปดูงานการแก้ปัญหาที่ ต.แพรกหนามแดง และได้กำหนดรูปแบบการปรับปรุงประตูน้ำให้ลดผลกระทบลง แต่ก็ยังไม่ได้ดำเนินการจนถึงปัจจุบัน ต่อมาคือปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และส่งผลกระทบต่อเฉพาะในพื้นที่ ได้แก่ ปัญหาการลักลอบตัดไม้ใน ต.ซำราก เพราะมีความต้องการการใช้ไม้ในป่าชายเลนที่สูงขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้มีการลักลอบตัดไม้เพราะนำไปตากแห้งที่ฟัก ปัญหานี้เกิดจากกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนในพื้นที่ และมีการจับกุมหลายครั้งแต่ก็มีผู้มีอิทธิพลสามารถช่วยคนที่ตัดไม้ออกมาดำเนินการตัดไม้ได้ต่อทุกครั้ง ปัญหานี้กลุ่มอนุรักษ์ ต.ซำรากกำลังดำเนินการพูดคุยกันคนที่เข้าไปตัดไม้ และต้องอาศัยระยะเวลาในการแก้ไขเพราะเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนในเชิงความสัมพันธ์ ปัญหาที่เหลือเป็นปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทรัพยากรซึ่งปัญหานี้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้เองไม่ต้องพึ่งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมากนัก เช่น การกำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ การจับปูแสมมีโครงการหยุดจับร้อยละ 50 โดยมีการตั้งจุดจับปูช่วงว่างไขใน ต.หัวงน้ำขาวและต.หนองโสน บทบัญญัติท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากหอยขาว การปลูกป่าด้วยพันธุ์ไม้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เป็นต้น

จะเห็นว่าปัญหาบางอย่างชุมชนสามารถจัดการกันเองได้ แต่บางปัญหาต้องอาศัยอำนาจหน้าที่ของหน่วยเข้ามาหนุนเสริม และบูรณาการร่วมกันกับการรับรู้และข้อมูลของชาวบ้าน ที่ผ่านมายังไม่ค่อยเห็นการแก้ปัญหาในลักษณะนี้มากนัก ปัญหาใหญ่ๆหลายอย่างจึงยังไม่ได้รับการแก้ไข

5.3 กลุ่ม องค์กรและการเสริมหนุน

กลุ่มองค์กรขอชาวบ้าน(ดู บทที่ 4) ส่วนมากจะดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร เช่น การปลูกต้นไม้ในป่าชายเลน การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำบางชนิด และสร้างกตีกาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนร่วมกัน รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในการประกอบอาชีพ

พื้นที่	พื้นที่ป่า	การใช้ประโยชน์จากต้นไม้	อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	กตีกาการใช้ประโยชน์สัตว์น้ำ	กลุ่มอาชีพ	การท่องเที่ยวโดยชุมชน	ภาคีสนับสนุน
แหลมกลัด	ปลูกป่าเพิ่มเติม	-	หอยขาว กระชังปูม้า	หอยขาว	-	ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	สกว. พอช. ทช. ปม. สสส. อบต. UNDP
ชำราก	ปลูกป่า	-	ปูแสม	-	-	-	สกว. กศน. ทช.
ตะกาง	ปลูกป่า	-	-	-	-	ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	สกว. เทศบาล ทช.
ท่าพริก	ปลูกป่า	-	-	-	-	ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	สกว. เทศบาล โรงเรียน ทช. UNDP
หนองคันทร้ง	ปลูกป่า	-	หอยพอก	-	-	ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	สกว. โรงเรียน UNDP

							ทช.
หัวหน้าขาว	ปลูกป่า	กตึกาป่า ชุมชน กระซังปูม้า	ปูแสม กระซังปูม้า	ปูแสม	กลุ่มปูแสม กลุ่มแม่บ้าน แปรรูป	ท่องเที่ยว เชิงเกษตร, เชิงนิเวศ	สกว. พอช. ทช. ปม. UNDP RECOFTC
หนองโสน	ปลูกป่า เพาะพันธุ์ไม้ หายาก	กตึกาป่า ชุมชน กระซังปูม้า	ปูแสม กระซังปูม้า	ปูแสม	กลุ่มประมง พื้นบ้าน	ท่องเที่ยว เชิงนิเวศ	สกว. ทช. ปม. UNDP ม.เกษตรฯ

กิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการหนุนเสริมจากองค์การภาคีหลายแบบทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรอิสระ และองค์การพัฒนาเอกชน รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การช่วยเหลือนี้เป็นไปทั้งในส่วนของเข้ามาแก้ไขปัญหาโดยตัวขององค์กรเอง เช่น การเข้ามาขุดลอกคูคลองของกรมการขนส่งทางน้ำ การเข้ามาจับกุมเรือประมงผิดประเภทของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและกรมประมง รวมถึงการจับกุมผู้ลักลอบตัดไม้ของสถานีตำรวจภูธรท่าเลื่อน อีกบทบาทคือการเข้ามาร่วมทำกิจกรรมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูร่วมกันกับชาวบ้าน เช่น การร่วมกันปลูกป่าและตัดสางกิ่งไม้ของสถานีพัฒนาป่าชายที่ 4 การจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บทบาทการเข้ามาหนุนเสริมขงกิจกรรมและเครื่องมือเทคนิคในการเรียนรู้ของชุมชน เช่น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สถาบันป่าชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก(FECOFT) และ สหประชาชาติฝ่ายงานพัฒนา(UNDP) เป็นต้น

5.4 แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งร่วมกันของชุมชนรอบอ่าวตราด

5.1 แนวทางต่อการทำงานในพื้นที่อ่าวตราด

- ข้อมูลเรื่องสารเคมี/อุตสาหกรรม ที่ไหลลงสู่อ่าวตราด ที่ควรจะมีการทบทวนเรื่องนี้
 - จากการลงพื้นที่ทำพริก นักศึกษาพบว่า มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ห้ามนำเข้า แต่กลับถูกใช้จริง ซึ่งน่าเป็นห่วงมาก
 - การต่อยอดจากการเก็บข้อมูลแล้ว
 - รู้ปัญหาแต่ไม่แก้ไขต่อ
 - หน่วยงานราชการควรส่งเสริมให้เกิดเวทีพูดคุย-แลกเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่อง
 - พูดจริงเกินไปหน่วยงานเลยไม่ยากเชิญ
 - ชุมชนยังไม่ครอบคลุมรอบอ่าวตราด
 - มี ๑๔ ชุมชน
 - การตัดสินใจแก้ปัญหาโดยการเริ่มต้นด้วยพวกเราเอง
 - หน่วยงานมีวันหมดงบประมาณ แต่ชุมชนต้องทำเองแล้วให้หน่วยงานมาช่วยเติม
 - ชุมชนต้องจุดไฟด้วยตนเองก่อนแล้วสานต่อไม่ให้ไฟดับ
 - การสร้างแนวทางการทำงานในพื้นที่
 - พูดคุยทำความเข้าใจกับ กำนัน,ผู้ใหญ่บ้าน
 - คนในชุมชนตกลงร่วมกัน คิดกฎเกณฑ์ร่วมกัน
 - การทำงานวิจัยเพื่อนำสิ่งที่ได้ไปใช้งานจริงในชุมชน
 - ต่อยอดจากการเก็บข้อมูลเดิม
 - การพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ-ได้นำกลับมาใช้ใหม่
 - การหนุนเสริมกลุ่มในพื้นที่ให้ทำงาน
 - สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน
 - การสร้างความร่วมมือกับ อบต. ในการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปแก้ปัญหาในชุมชน
 - การสร้างคณะทำงานเครือข่ายอ่าวตราด
 - เป็นตัวประสานงาน+เชื่อมโยงการทำงานแต่ละพื้นที่
- กิจกรรม**
- จัดเวทีเครือข่าย “อ่าวตราด” (2 เดือน/ครั้ง) เพื่อแลกเปลี่ยนการทำงาน
 - สืบค้นข้อมูลโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติร่วมกัน หากคนคนเดียวทำกัน สร้างแนวร่วม
 - นำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะ เช่น หอกระจายข่าว แผ่นพับ วิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต ทวี

- สร้างกลุ่มเยาวชนอ่าวตราด โดยการจัดเวทีพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค่ายกิจกรรม
อบรมความรู้เรื่องมัลลเทศก์

เงื่อนไข/อุปสรรค

- การเมืองท้องถิ่น (ผลประโยชน์/อำนาจ)
- ความร่วมมือของท้องถิ่นท้องถิ่นที่ “แตกต่างทางความคิด”
- มีผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

5.2 ประเด็นที่จะทำต่อไป

หลังจากการดำเนินงานร่วมกับของชุมชนทำให้เกิดการจัดตั้งเครือข่ายอ่าวตราดร้องช้างขึ้น
ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันของชุมชนรอบอ่าวตราดในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งร่วมกัน โดยมีภาคี
สนับสนุนคือ อบต.แหลมกลัด เทศบาลตำบลตะกวด ม.ราชภัฏรำไพพรรณี ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้
และพัฒนาป้าชายเลนที่ 1 และศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

ทั้งนี้มียุทธศาสตร์ที่จะร่วมกันขับเคลื่อน 6 ข้อ ด้วยกัน ดังนี้

- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- การส่งเสริม/พัฒนาอาชีพ
- การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่
- สร้างความสมบูรณ์ให้กับอ่าวตราด
- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน
- สร้างจิตสำนึกเห็นความสำคัญของทรัพยากรอ่าวตราด

พื้นที่	ประเด็นที่สนใจ
แหลมกลัด	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ชำราก	การส่งเสริมอาชีพ/พัฒนาอาชีพ
ตะกวด	ขอกลับไปปรึกษาก่อน
ห้วงน้ำขาว	การสืบสานโดยคนรุ่นใหม่

ท่าพริก	การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ การสืบสานโดยคลื่นลูกใหม่
หนองคันทร้ง	การสืบสานโดยคลื่นลูกใหม่
ปากคลองน้ำเขียว	การส่งเสริมอาชีพ/พัฒนาอาชีพ

ประมวลภาพการทำงานที่ผ่านมา

